

Dr. Balla István

*Így láttam...Így emlékezem...
Ez a véleményem...*

2. rész

Felzabadu/ü/láson

Elítélés Börtönévek

Él bennem a vágy, hogy leírjam az ellenem folytatott büntetőeljárás ismertetését, ama jogi abszurdumig, ami alapján sok száz tisztességes magyar került ártatlanul meghurcolás alá, ha másra nem, legalább is éhhalálra ítélve. Úgy Ő, mint szerettei, melyet csak az isteni Gondviselés hártott el fejük felől.

*

Kezdjük el a visszaemlékezést 1945 májusának egyik szomorú emlékű vasárnapja esti órájával. A napra nem emlékezem, csak behatárolni tudom: 1945 Húsvétjának első napján foglalták el az oroszok Nagykanizsát. A húsvétot köztudottan 50 napra követi Pünkösd. Arra emlékszem, hogy Pünkösd első napjának déli órájára esett látványos „bevonulásom” Nyíregyházára.

Nagykanizsáról -Budapestre

Amennyire visszaemlékezem, két napig tartott az utazás Nagykanizsáról Budapestig, majd vagy három szépemlékű napot töltöttem az *Andrássy út 60* számú ház pincéjében és két-három napig utaztunk Pestről Nyíregyházáig.

A besötétedés után induló vonat fülkéjében csak megerősítést kaptam korábbi gyanúmra attól az ismeretlen vasutastól, aki gyufájának fényében felismert és halkán odasúgta: „... egy kollégája a Molnár Győző doktor úr volt itt kint az állomáson és ő mondta ezeknek a nyíregyháziaknak, hogy a főjegyző úr is onnan való. Pedig valamilyen Sziráky nevű rendőrfogalmazót kerestek a nyíregyháziak, aki állítólag a kanizsai rendőrségnél dolgozott.”

Másnap estére értük el Székesfehérvár meglehetősen romos állapotban lévő vasútállomását. Maga a város is igen romos állapotban volt. Hogy e romos állapot repülő támadásnak volt-e az eredménye, vagy annak, hogy emlékezetem szerint a város vagy háromszor gazdát cserélt, azt nem tudom. Fehérvárig az utat egy fülkékre osztott vasúti kocsiban tettem meg, Nagykanizsa és Székesfehérvár közötti útszakaszt illetően magáról az utazásról pedig, annyi emlékem maradt, hogy tömve volt, hiszen naponta egy vonat indult Pest felé. A vasúti kocsi folyosóján is ültek, de ez nem zavarta kíséromet, hogy a Balog nevű egyenruhás rendőrnél lévő katonai Mannlicherből ki ne lövöldözzenek a vonat ablakából. A vonat mellett látható elhagyott, részben kiegészített orosz vagy német katonai járművekre puffogtattak. Éles fegyverrel, ékesen bizonyítván, kiknek a kezében van a hatalom.

Amint írtam, estére érkeztünk be Fehérvárra. Engem, miután megkérdezték, hogy ugye nem fogok elmenni, otthagytak az állomáson, ők ketten, pedig elmentek valószínűleg a „felszabadult fehérvár” éjszakai életének tanulmányozására.

Akkor is, de ma is, amikor kopogom e sorokat, elmerengek magatartásom felett. Eltávozni valóban nem lett volna nehéz, de hova? Számításba csak Nyugat jöhetett

volna, de hiszen, ha nem lettem volna két asszony irányába is lekötve, már Kanizsáról az oroszok érkezése előtt ugyanúgy elmehettem volna. Hiszen az a mondjuk átlagban 100 km-es távolság egy 34 éves fiatalembernek, aki ép és egészséges, nem távolság. Bár egy magányos, gyalogos, vagy akár biciklis férfiú nem volt kívánatos valaki akár a német SS legények, akár a nyilas legények számára. Onnan sem mentem el, innen sem megyek el, ez volt végelhatározásom, így ott maradtam, lehet, hogy a reggeli órákban visszatérő kísérőim meglepetésére. De ma is az az álláspontom, hogy akkor helyesen cselekedtem. Annak ugyanis az égvilágon semmi értelme nem lett volna, ha visszamegyek Kanizsára, hiszen édesanyám nehezen tudott már akkor is járni, feleségem, pedig 5-ik hónapban volt terhével, és már a terhesség alatt intenzíven jelentkeztek fulladási rohamai.

Még a délelőtti folyamán kísérőimmal minden különösebb cél nélkül bementünk Székesfehérvárra. Hogy ezek az emberek ettek-e valahol, azt nem tudom. Én hoztam magammal a hátizsák bélésebe némi kenyeret és szalonnát. Kanizsán kaptam *Simonfay* polgármesteréktől, mivel mi nem rendelkeztünk ilyen „kincsekkel”. Majd valamikor kora délutáni órában indult egy teher szerelvény Pest felé, egy nyitott, G kocsinak titulált vagon platóján. A tömött vonaton feketézők keveredtek a menekülésből hazatérőkkel. Ezek a szerelvények meglehetősen lassú utazást jelentettek. Ennek oka részben a mozdonyok gyenge állapota – hiszen a jobb mozdonyokat vagy nyugat felé a németek vagy kelet felé az oroszok vitték el – részben pedig, a szén gyenge minősége volt. De a legfőbb ok nem itt keresendő. Az oroszoknak igen kedves szokásuk volt, hogy a szerelvények elől a maguk céljára elvitték a mozdonyokat. Így a szerelvények, sokszor a pálya állomások közötti részén állva maradtak és órák teltek bele, hogy vagy az elvitt mozdony visszatért, vagy mást küldtek helyette.

Andrássy út 60.

Valamikor a kora hajnali órában érkeztünk fel Budapestre. Az állomásról még a hajnali szürkületben elvittek az *Andrássy út 60*-ba.

Az Andrássy út 60-ról tudni kell, hogy ez valamikor a Nyilaskeresztes Párt székháza volt. Akkor szélteben hosszában emlegették, hogy a nyilas szörnyűségek zömmel itt zajlottak, de már csak a nyilas uralom két-három hónapos időtartamára is figyelemmel e szörnyűségek elenyésző csekélységek voltak ahhoz, amit ebben az épületben a „demokratikusnak” hívott rend mindenre elszánt pribékjei követtek el. Nekik erre évtizedek álltak rendelkezésükre. Megérkeztünk. A kapualjba hagyott *Bogdánfalvi* a *Balog* rendőrrel, ő pedig felment az emeletre. Néhány perc múlva egy fiatalemberrel tért vissza, akiről azonnal kitűnt, hogy ő a parancsnoka e kis nyíregyházi csoportnak. Fenyegető arccal lépett hozzám, és igen elcsodálkozott, hogy nem ismerem. Csak akkor tudtam meg, hogy kihez van szerencsém, amikor elmondta, hogy *Klafter* nevű cipőkereskedőnek a fia. Ez a *Klafter* városi bérlő volt, üzlete a Városháza alatt, annak a Rákóczi utca felé néző frontján volt. Éveken keresztül volt boltbérlője a városnak, mindössze annyi közöm volt hozzá, hogy amikor a város pénzügyi osztályán dolgoztam, a bérleti szerződések lejártakor a tisztí főügyészi hivatal által elkészített boltbérlési szerződést

nekem kellett aláíratnom. Így ismerve egymást, az utcán köszönő viszonyban voltunk. Üzletében vásárlóként soha nem jártam, lehet, hogy fia, mint diákgyerek onnan ismert, hogy naponta több ízben is az üzlet előtt mentem el az akkor Bessenyei nevét viselő téren lévő Kisállomásra, ahonnan a villamos indult. Lehet, hogy ennek a *Klafternek* azért volt haragja irántam, hogy nem vásároltam apjánál, de hát ilyen természetű „bűnöm” volt még néhány tucatnyi, hiszen nemigen vásárolgattam sehol sem.

Klafter közölte társaival, hogy néhány napot még itt kell eltöltenünk, ezért átadnak őrzésre az itt tanyázó rendőrségnek. *Bogdánfalvi* javára legyen írva, hogy kísérletet tett arra, hogy mivel neki Pesten élnek hozzátartozói, elvisz oda hozzájuk, de *Klafter* leintette. Közösen felkísérték a szolgálatban lévő ügyeletes tiszthez. Itt még akkor olyan egyének is teljesíthettek szolgálatot, akik a régi rendőrség kötelékébe tartoztak, így volt bennük némi törvényismeret és tisztelet. Így amikor *Klafter* elmondta kívánságát, a rendőrtiszt megkérdezte: „mi az alapja letartóztatásomnak?”

Klafter először azt mondta, hogy engem köröznék Nyíregyházán, erre a rendőrtiszt kérte a körözést, ilyen viszont nem volt. Akkor azt találta ki, hogy neki van egy általános érvényű parancsa, hogy a menekült tisztviselőket előállíthatja volt szolgálati helyükre. Erre megkérdezte a tiszt tőlem: „menekült tisztviselő vagyok-e”. „Nem” – feleltem – „*Kanizsa város főjegyzője* vagyok, és onnan hoznak”. Mire a tiszt közölte *Klafterrel*, hogy ilyen törvénytelen akciókhoz ő nem nyújt segítő kezét. Dolgavégezetlenül jöttünk el.

Bogdánfalvi megismételte korábbi ajánlatát, ami ottani rokonainál történő elhelyezésemre, *Klafter* azonban hajthatatlan volt és kijelentette: ez a pofa reggel 6-ig van szolgálatban, majd elintézi ő e kérdést a váltással.

Így is lett. Érkezett a váltás, egymás üdvözlésekor már látható volt, hogy az *Andrássy* úti pincékbe való elhelyezésem most már csak percek kérdése.

Andrássy úti pincében

Így kerültem a borzalmak e különlegesen hírhedtté váló helyére. Ma visszagondolva ezekre a napokra, nem bántam meg, mert bepillantást nyertem e rendszer rendőrségének munkájába, ami igen tanulságos volt. Ennek a hatalmas, több utcára néző épülettömbnek óriási volt a pincerendszere. Azt nem tudom, hogy eredetileg mire használták, de úgy néztek ki, hogy valamikor talán gabonaraktárak lehettek, mert ki voltak deszkázva alul és oldalt is. Két óriási helységet láttam, de nyilvánvaló, hogy volt több is. Meglehetősen mély volt e pincerendszer, sok lépcső vezetett az aljára. Egy kisebb helyiségben volt az elosztó és ott tartózkodott néhány pribék puskákkal, pisztolyokkal alaposan felszerelve, derékszíjukba betűzve néhány kézigrátnát. A kísérő papírból tudta meg az elosztást végző, hogy az érkezettet a nyilas részlegbe, vagy az osztályidegen részlegbe kell-e elhelyezni. Egy ilyen elhelyezésnek megvannak a maga rituális szokásai. Elvenni a nadrágszíjat, esetleg nadrágtartót és a cipőfűzőket. Ennek, azt hiszem kettős célja van, egyrészt, hogy az őrizetbe vett magát fel ne akassza – minek ezt az élvezetet a szerencsétlennek hagyni, amikor ezzel más is szórakozhat – másrészt, hogy az esetleges szökés meggátolja. Azt

nem tudom, hogy ez világszerte elterjedt szokás, vagy csak népi demokratikus találmány, mivel ezen a téren nem rendelkezem nemzetközi tapasztalatokkal.

A kis motyóm átvizsgálása következett. Ebben egy törölköző, talán egy pár harisnya – vajon kiktől kaptam ezeket? – egy-két zsebkendő volt a stafírumom, és vagy egy kilónyi kenyér és vagy fél kilónyi szalonna. Amikor ezt a pribékek meglátták, gúnyos mosolyok közepette közölték velem: *ezekre jól vigyázzak, mert ahová kerülök, ott bizony hetek óta ilyesmit nem láttak*. Elöntött a méreg! Azt mondtam e pribékeknek, hogy az sem lesz baj, *hiszen magyar gyomorba fog akkor is kerülni*. Szavaimat néma csend fogadta. Egy tény, három napig voltam e pincének lakója, de egy újjal sem nyúltak hozzám. Ezt alig mondhatja el valaki, aki megjárta ez a poklot. Ha vizitálni jöttek, kikerültek.

Így kerültem le a pincerészbe és töltöttem ott vagy három napot. Abban a részlegben, ahová kerültem vagy nyolcszázan voltunk. A nyomaték kedvéért megismétlem: *körülbelül nyolcszázan voltunk*. Négy hosszú sorban ültünk, illetve feküdtünk a napszaknak megfelelően és el lehet képzelni, hogy milyen hosszú sorban. Az első sorban nők voltak, a többi a férfiakat illette. Bizonyos időközökben felügyelet mellett ki lehetett menni a WC-re, vagy vizet inni. Mosdás ismeretlen fogalom volt. Beszélni nem volt szabad, legfeljebb a közvetlen szomszédokkal lehetett halkán egy mondatot. Egyik szomszédom a kalocsai érsek titkára volt, tehát katolikus pap, a másik szomszédom egy idősebb férfi, aki kitűnő történetekkel szórakoztatott. Elmondta, hogy valami világcsavargó, aki vesztére jött haza külföldi útjából, „bűnét” nem ismertette.

Egy történetére emlékszem

Valahol Afrikában járt feleségével, amikor azt olvasta, hogy valamelyik afrikai király fogorvost keres. Bár ő nem volt az, de azonnal jelentkezett, hivatkozva arra, hogy ismert európai szaktekinetly a fogorvosság terén. Meg is kapta az állást. Mindenféle általa korábban fogorvosi rendelőkben látott műszereket hozatott, könyveket olvasgatott és megkezdette áldásos tevékenységét a feketék fogai körül. Meglehetősen hosszú ideig zavartalanul működött, sőt amint mondta, úgy bele jött e mesterségbe, hogy általános meglepedést váltott ki páciensei körében. Jobban húzott fogat, mint a bennszülöttek korabeli felcserei. Már tisztos vagyongára is szert tett, amikor egy állami nagyságnak el kellett távolítani egy erős gyökérrel bíró hátsó fogát. Fogorvosi tevékenységénél felesége asszisztált. Amikor nekiveselkedett, hogy fogójával kihúzza a hátsó fogat, a nagy erőlködése közepette a fogó leugrott a fogról és a nyaki ütőeret átszakította, amiből sugárban kezdett spriccelni a vér. Mivel arról fogalma sem volt, hogyan kell ezt elkötni, és azonnal megszüntetni a vérzést, viszont azzal tisztában volt, hogy a fekete nagyság esetleges halála maga után vonja az ő halálát is, nem tudott jobbat tanácsolni feleségének, mint hogy ugorjanak ki a nyitott ablakon. És mivel elég közel volt az államhatár, igyekeztek azon minél hamarabb túljutni. Természetesen az eddig gyűjtött anyagi javak ott maradtak, azok felkeresésére nem mer vállalkozni, betegéről se tudja él vagy hal-e.. Nemcsak ez az egy története volt, beszélt dél-amerikai csavargásairól is, de elhelyezték, mire befejezte volna.

Még egy kis életkép, az ott töltött és egy életre felejthetetlen napokról

A földön ültünk, hiszen egyetlen szék sem volt a helyiségben. Itt tapasztaltam meg, hogy milyen fájdalmas dolog napokon át, nyújtott lábakkal a földön ülni. Mintha szaggatnák az embernek a lábizmaidat végig az egész lábszárán, felállni és megtenni különösen az első lépéseket, meglehetősen fájdalmas. *Pedig én csak három napig „élveztem” ezt a szituációt. Hát akkor azok, akik akkor már hónapok óta itt sínylődtek?*

Egy ív csomagolópapíron feküdtünk, egy másik ívvel takaróztunk. Ebben az ötletben az ördögi az volt, hogy este meg kellett „ágyaznunk” és reggel összehajtani ezeket a papírokat. Megkövetelte azonban a felügyelet, hogy ez csendben történjen.

Meg lehet ezt tenni, mondjuk 1600 ív csomagolópapír ki és behajtásával, ami egyszerre kell, hogy történjen? Nem, de hiszen éppen ez volt a cél! Mert ebbe bele lehetett kötni, és különböző büntetésnemeket alkalmazni egyesekkel szemben, akik, hogy úgy mondjam, a márkásabb emberek közül kerültek ki. Kikre emlékezem? *Béldy vezérezredesre*, akinek katonás magatartása eredményeként visszatért Kárpátalja. *Almásy László Ede, világhírű magyar Afrika kutatóra*. Széchenyi Zsigmond életrajzi visszaemlékezéseiből tudom – vele is tett közös utat Almásy – hogy 1947-ben jutott ki szökve Ausztriába, miután kiverték talán valamennyi fogát és ment vissza szeretett Afrikájába, ahol ma is repülőtér van róla elnevezve. Mindössze egy magyar, aki Afrika szerte, ismertté tette a magyar nevet. (lásd Angol beteg c. filmet szerk.) *Wünscher Frigyes a Hangya szövetkezet vezérigazgatójára*, aki azért volt valamennyiünk előtt ismert, mert krónikus hasmenése volt és nem engedték kimenni. A többit el lehet képzelni.

Mi is volt ez a Hangya Szövetkezet? Egy országos kereskedelmi hálózat, melynek az volt a bűne, hogy a legkisebb faluba is szövetkezeti boltot nyitott és igyekezett országos méretekben nemcsak fűszerrel, de kisebb helyiségekben ipari cikkekkel is ellátni a lakosságot. Ennek volt éveken át a vezérigazgatója Wünsch. Ez a korabeli szemlélet szerint főbenjáró bűn volt, hiszen érdekeket sértett. Konkurrálni mert azokkal, akik addig mint egyeduralmuk uralták a falusi piacokat. Velem szemben a női sorban *Szádeczky-Kardos egyetemi tanár felesége volt*, „bűnét” nem ismertem, de az Ő szomszédja egy olyan 16 év körüli kisleány volt, kinek keze és lába úgy meg volt gyötörve, hogy alig mutatta az eredeti formáját. „Bűne” az volt, hogy édesanyja takarítónő volt a nyilasok *Andrássy úti* székházában. Itt voltam annak tanúja, amikor *Béldy*, aki akkor már hetek óta ott nyomorgott, nem állt fel elég hamar egy pribék felszólítására – próbálta volna az a nyomorult ki a hetekig tartó padlós ülést – teljes erejével, öklével *Béldy* arcába vágott. Ma is előttem van a *Béldy* arca. Nincs az a szobrász, aki az emberi gonoszság feletti megvetést jobban meg tudná mintázni.

Talán van abban némi igazság, hogy amikor az ember azt hiszi, hogy helyzete a legrosszabb a világon, néha rájön arra, hogy van annál még rosszabb is. Amikor naponta két ízben WC-re és vízért ki lehetett, természetesen szigorú felügyelet alatt mennünk csoportosan, keresztül kellett mennünk azon a pincerészen, amely a nyilas részt jelentette. Ott olyan szorosan álltak az odahozottak, hogy leülniük sem lehetett. És így voltak ott már heteken keresztül. A mögöttem lévő évtizedek alatt sok mindent hallottam a német

koncentrációs táborokról, az azokban átélt borzalmakról, de azt, amit megtapasztaltam az *Andrássy* úton, ugyancsak nem lehet emberi bánásmódnak nevezni. Erről azonban nem igen lehet még napjainkban sem olvasni, vagy hallani.

Már pedig csak annak van joga elmarasztaló erkölcsi ítéletet mondani emberek, vagy rendszerek felett, aki nem követ el ugyanolyan embertelenséget. De ezt napjainkban is világszerte feledik. Ha a mögöttünk lévő több mint hét évtized alatt – hiszen az első világháború sem volt valami séta menete az emberiségnek – arról beszélünk, hogy az emberiség méltatlanná vált az isten arcúlatra, ezt gondolkodás és ellenvetés nélkül elfogadom. De elmarasztalni egyes népeket, kizárólag azért, mert elvesztették a háborút, mindezt évtizedek távlatában számomra elfogadhatatlan.

Így, legalább ha szerencsémre csak néhány napon keresztül, de alkalmam volt a „demokratikusnak” jelzett és „szocializmusnak” becézett eljárásoknak szemtanúja lenni.

*

Néhány mondat erejéig elbeszélésem fonalát meg kell szakítanom, mert a most olvasásom alatt álló könyv bizonyos összehasonlításra nyújt némi aktualitást.

Olvasom az 1984-ben a Helikon kiadó gondozásában megjelent báró Podmaniczky Frigyes: „Egy pesti gavallér emlékei” című könyvét, amelyben naplószerűen írja le emlékeit. Podmaniczky részt vett az 1848-49-es szabadságharcban, majd 1849. augusztus 13-án ott volt Világosnál századosi rangban. Mivel nem volt korábban katona, így ellene nem hozhattak fel esküszegő vádat, így nem került az Aradi 13 sorsára. De mint közlegényt besorozták az osztrák hadseregbe és ebben a minőségében előbb Olaszországban, majd Tirolban állomásozó különböző katonai alakulatoknál szolgált. Embertelen és megalázó volt ez is, mint talán minden bosszú szülte cselekedet, de – és ezért írom ezt itt le – tartott az ő esetében 1850. június 21-éig. Ezt követően szabadult, leszerelték és visszatérhetett korábbi polgári életébe. Megismétlem, hogy embertelen és megalázó gazság volt ez is, de – és itt van az elgondolkoztató különbség egy civilizált és egy barbár rend között – tartott ez a megaláztatás 10 hónap és 8 napig (1849. augusztus 13. – 1850. június 21.), azután visszatérhetett korábbi polgári életébe. A hatalomnak eszébe sem jutott, hogy vagyontól megfosssa, kitegye az éhhalálnak, hogy további életmenetéről ne is beszéljek!

*

Talán három nap múlva megállapította az *Andrássy* úti illetékes, hogy ott semmi keresnivalóm nincs, nem keresnek országosan, így vihetnek oda, ahová akarnak.

Elhagytam tehát e szomorú pincehelyiséget, ottani társaim nem kis szomorúságára, mert az őrzöttek között egyedül csak nekem volt óráim. Abban a bizonyos kis nadrág órazsebben, miközben az üres óraszíj ott díszelgett karomon és ezt a megtévesztést nemcsak az oroszok, hanem a pribékek is bevették.

Elindultunk Nyíregyháza felé, de akkor már egészen más körülmények között, mint ahogy Kanizsáról Pestre érkeztem. Itt már ugyanis a parancsnokságot *Klafter* vette át. Kezeimre bilincset raktak és úgy kísért az egyenruhás rendőr ki a pályaudvarra.

Egy kis kézi taligán mellettem tolták a *Stibi József* cipész Pesten elhelyezett cipőbőr készletét is. Ez is igen jellemző tünete annak a kornak.

Ez a *Stibi* néhány munkásával cipész hadiüzemet létesített és zömmel a honvédség részére dolgozott. Így az átlagon felül kapott hatósági bőrkiutalást. Amikor Nyíregyházáról elmenekült, magával vitte megmaradt bőrkészletét is, és ezt szabályszerűen a budapesti lábbeli központnak nyugta ellenében leadta. Amikor gyanútlanul hazajött Nyíregyházára – különben erdélyi ember volt – itt mint kizsákmányoló hadiüzem tulajdonost egyik fiával együtt letartóztatták, majd a felvitt bőrtöket mint bűnjelet lehozatták, hogy azután maguk között szétosztva, ellopják. No, ezt a bőr szállították velem együtt.

Klafternek volt azonban magához való esze.

Mint nagyhatalmú férfiú, bement az állomásfőnökséghez és ott azt adta be, hogy egy háborús főbűnöst szállít Nyíregyházára, aki senkivel nem érintkezhet, no meg fontos „bűnjelet”, így kiigényelt egy önálló marhavagont. Ennek oldalához odaláncolatott. Így utaztam vagy két és fél napot, amíg Nyíregyházára értünk. Amikor az *Andrássy* útról kihoztak, volt egy bilincstársam, bizonyos *Kristóf* nevű, budapesti rendőrfogalmazó, *Éliássy Sándor* budapesti rendőrfőparancsnok segédtszije, akit előttem ismeretlen okból szintén ide hoztak. Őt elkísérte a felesége is, így *Klafter* nem tartotta szükségesnek a vagonhoz kötözését, mert nem kellett szökésétől tartania. *Kristóf* nem sokáig volt velem a rendőrségi fogdában. *Kristóft* két-három nap múlva elengedték, mivel annak idején rejtegette Bajcsy Zsilinszky Endrénét, aki közben járt érdekében. *Kristófról* többet nem hallottam.

Vele kapcsolatban annyit, hogy azt beszélte nekem, hogy annak idején *Kállay Miklós* magyar miniszterelnök, amikor a németek 1944. március 19-én megszálltak bennünket, a budapesti török követségre menekült. Onnan 1944 nyarán azért kellett eljönnie, mert viharosan udvarolni kezdett a követ feleségének és így ott tarthatatlan helyzet alakult ki számára. *Kállaynak* felesége nem volt ott, őt valahol Pesten egy bombázás eredményeként halálos sérülés érte. Nos *Kállay* állítólag felvette a követség körül ólálkodó magyar nyomozókkal az érintkezést és azok vezetőjének *Hain Péternek* – akit később ez a rendszer kivégeztetett – ígéretében bízva elhagyta a területen kívüliséget élvező követséget. De *Hain* nem tartván be ígéretét, Sopronkőhidára szállította, ahol az események sodrásában már nem került sor *Kállay* elítélésére. A nyilasok magukkal vitték Németországba, valamelyik koncentrációs táborba, ahol azután az amerikaiak szabadították ki, majd onnan előbb Capriba került, majd kivándorolt Amerikába, és ott is halt meg 80-ik életévében. Ezt két szempontból is szükségesnek tartottam megörökíteni.

Az egyik az, hogy nem régen a Szabad Európa rádióban végig hallgattam a rádió riporterének a Rómában élő *Kállay Kristóffal*, *Kállay Miklós* legidősebb fiával való beszélgetését. A fia nem így beszélte el, hanem úgy mondta, hogy apja saját akaratából,

minden kényszerítő ok nélkül hagyta el a követséget, Lehet – teszem ezt én hozzá – hogy mint gyermek, szépíteni akarta apja szerepét. Egy tény, rendkívül nagy barátja volt *Kállay Miklós* a női nemnek, kitűnő megjelenésű, érdekes férfi volt, nagy intelligenciával és nyelvtudással, tehát a *Kristóff*féle verzió talán nem teljesen alaptalan.

Bennem – legalább is – ez a história is csak megerősíti azt, hogy az emberek útját nem e földi tereken határozzák meg és csak részben, mégpedig a sorsalakítás kisebbik részében, van sorsunk felett hatalmunk. Mert mi történt volna *Kállayval*, ha nem így alakul sorsa? A Pestre betörő oroszok ilyen finom közjogi fogalmakkal, mint amilyen a követségek területén kívülsége, semmit nem törődtek. Eklatánsabb példát erre nem kell a *Wallenberg* esetnél felhozni, aki nem is magyar ember, hanem svéd, ráadásul diplomata beosztásban itt szolgáló valaki volt és úgy eltüntették az oroszok, hogy a diplomata sorsa mind a mai napig ismeretlen, s kísért a nemzetközi életben. Így ha itt marad *Kállay*, az oroszok kezébe kerül. Sorsa? Mi történt például gróf *Bethlen Istvánnal*, aki pedig 1931-től már nem is volt aktív politikus?. Elvitték az oroszok és valahol ott pusztult el ma is ismeretlen körülmények között. *Kállay* pedig megmaradt, ha azt nem is mondom, hogy a nyilasok, vagy a németek jó szándékából, de a Sors kifürkészhetetlen akaratából.

Nyíregyházára szállításom több szempontból is számomra felejtethetlen

Először is példa a zsidó ember talpraesettségére és a zsidóság nagyfokú összetartására. Amíg a hazatérő magyarok úgy töltötték meg e szerelvényt, hogy valami iszonyatos sűrűségben még a kocsik tengelyén is utaztak, nem beszélve a kocsitetőkről, *Klafter* e vagonba mindössze vagy tizenkét honfitársát helyezte csak el. Szalmát kerített, amivel felhíntette a marhaszállító vagon alját, és így a többi magyar utashoz képest főúri kényelemben tették meg ezt a rövidnek nem mondható utazást. Itt is olykor órákat állt a vonat. Sokszor a nyílt pályán, mert a mozdonyt elvitték az oroszok. A hazatérő zsidó férfiak igen otthonosan érezték magukat és így is viselkedtek. Érdekes volt megfigyelni őket. Különböző korúak és különböző végzettségűek voltak. Mivel *Klafter* közölte velük, hogy előttem nyugodtan lehet beszélni mindenről, mert ahogy hazaérünk Nyíregyházára, ott órákon belül fel fognak kötni, így a véleménynyilvánításukban semmi gátló körülmény nem volt. Így azután például az az útitárs, aki – amint a beszélgetésből kivettem Békéscsabára való orvos volt – tajtékozó gyűlölettel beszélt *Korompay Károlyról*. A Nyíregyházán rendkívül népszerű orvost szakmai körökből ismerte. Nagy megnyugvással vette tudomásul *Klafter* ama kijelentését, hogy *Korompay* is kézre került és sorsa ez által megpecsételődött. Majd amikor utunk Debrecenben elvált, mert onnan próbált Csabára eljutni, közölte *Klafterrel*: „*Nácikám*, – mert *Klafternek* keresztneve Ignác volt – *csak így tovább, fajtánk érdekében.*” Később több oldalról hallottam emlegetni, hogy az volt a baj, hogy nem az idősebb és tanultabb zsidók maradtak meg, hanem a vérgőzősen gondolkodó volt munkaszolgálatosok.

A másik megfigyelésem az volt, hogy mennyire másként látta a zsidó ember is a dolgokat, ha az eseményeket valahol külföldön, mondjuk vészmentes helyen élte végig.

Az egyik utastárs valahol Franciaországban élhetett, közeli hozzátartozója nem volt Magyarországon, tehát a deportálás nem érte olyan közelről. Ez több alkalommal szó szerint összetűzött *Klafterrel*, aki azzal dicsekedett, hogy azt tartóztatja le és viszi akár a bitófára is, akit akar! Mire ez az utastárs megkérdezte nem kis éllel, hogy „*akkor mi a különbség a jelenlegi rendszer és a régi nyilas világ között? Legfeljebb más az előjel?*” De *Klafterék* lehurrogták!

Az is jellemző volt, hogy amikor bevittek a vagonba, ez a franciaországbéli zsidó férfi hozzám lépett, kezét fogott velem. Velem, a megbilincselte rabbal és valami olyasmit mondott, *remélem nem úgy fog sorsa alakulni, ahogy ez a Klafter jósolta, mert ahogy önt itt elnéztem nem tudom mint tömeggyilkost elképzelni.* Mindezt tárgyilagosan, megnyugtató módon közölte.

Még volt egy kedves emlékem, mert hát ilyen is akadt

Szolnok pályaudvarán álltunk néhány órát már kora reggeli óráktól, ahol egyedül maradtam a Balog nevű rendőrrel, kinek őrzésem volt elsőrendű és egyedüli feladata. Hamarosan vagonunk körül járkálni kezdtek a velünk hazafelé tartó utasok, közöttük olyan fiatal emberek, akik valahonnan katonai fogolytáborból, vagy legalább is katonai szolgálatból tértek haza. Az egyikük addig, addig somfordált körülöttem, míg társai elterelve Balog figyelmét, azt kérdezte, *segít-e magán, ha kiemeljük innen. Az elintézés módját bizza miránk.* Elhárítottam és arra kértem, hogy saját és többi utastársuk érdekében ne tegyenek semmit. Úgy vélem ma is, hogy eredménye legfeljebb egy vérfürdő lett volna, hiszen magán az állomáson is számtalan orosz lézengett. *Mit lehetett volna ilyen körülmények között tenni, egy maroknyi, még ha elszánt magyarnak is?* De akkor is jól esett, és ma is jó erre visszagondolni, különösen a négy évtized ilyen irányú sivárságában.

„Hazaérkeztem”...

Ilyen körülmények között érkeztem meg az úr 1945-ik esztendejének Pünkösöd második napján szülővárosomban, azt hiszem a múlt század korának megfelelő idő alatt. Az utazási időnek tartama felett akkor sem, ma sem csodálkozom különösképpen, hiszen 1945. április 4 – ével hazánkba a „kultúra és civilizáció” fénykora érkezett el, csak ezt dokumentálta ez az utazási időtartam is.

Bevonulásom, mint a város szülőltjéhez, méltó volt hozzám. Az érkező utasok azon részét, akik korábban jelentősebb pozíciót töltöttek be a város életében, nem engedték külön hazamenni, hanem hármas vagy négyes sorokban állítván őket, szedett, vetett cuccokban öltöztetett rendőrök kíséretében a demokratikusnak címzett rendőrség akkori hadiszállására kísérték. Ez a szállás – már említettem, hogy a rendőrség szolgálati épületét az oroszok foglalták el – a Takarékpénztár első és második emeletén volt elhelyezve, tehát úgy hozzávetőleg a mai Fűszer és Csemege feletti részlegben. Maga a fogda a második emeleten abban a lakásban volt, melyben korábban *Dr. Gergely Imre* nevű orvos lakott feleségével, alias Weisz Katával. Kikre emlékezem a társaságból? *Jansen Ferencre, aki a Takarékpénztár vezérigazgatója volt, Várady Brekner Mihályra, aki törvénytudó tanácselnök volt.*

Engem azonban, mint főrabot megkülönböztetett tiszteletben részesítettek. A csoport elején egymagamban kísérték, természetesen megbilincselve, mint egy ilyen országos hírű rablóvezért illet. Mivel a vezető rendőr nem kérte ki valószínűleg előzőleg *Klafter* úr parancsát, így a Nyírvíz Palotánál befordultunk a régi Postaépület felé. Ez nem tetszett *Klafternek*, de már nem tudta visszafordíttatni a menetet. Így, amikor a Bethlen utcára a Katolikus Bérpalota előtt kiértünk a Kossuth térre, ott már körüljáratta velünk a Kossuth teret is, hogy mennél több ember gyönyörködhesen bennünk. A csoport tagjai nyilván nekem köszönhették ezt a díszfelvonulást. Az utcán elég sokan jártak. A Deák Ferenc utca sarkán *Dr. Kovách Elek* volt közjegyző és *Dr. Murányi István* ügyvéd beszélgettek, és együtt nézték meg az érkezőket. Lehet, hogy ehhez hasonló akkor mindennapos látvány volt. *Mert, aki valamit számított a múlt Magyarországon, azok mind előzetes kivizsgálás céljából a Rendőrségre kerültek.* Onnan azután, vagy vádemelés végett átszállították a Fogházba, vagy az akkor javában működő Internálótáborba kerültek és csekély számú kivizsgált került hazaengedésre. Amikor a régi Postaépület elé értünk, *Kondrács* néhai városi állatorvos Irénke nevű leánya jött velünk szembe, aki mikor meglátott, befordult a fal felé és keservesen elkezdett sírni. Könnyei jól estek. Még kinn az állomáson a *két Szabó leány* jött velem szemben, s amikor erre lehetőségük nyílt megkérdezték, hogy nem akarok-e valakinek üzenni. (A leányok legkisebb testvére valamikor ugyancsak a Városházán dolgozott, majd *Török Pali* egykori osztálytársamhoz ment feleségük, jelenleg talán Miskolcon él. A két leány egyike később az egyháznál dolgozott, mint városi pénzeszedő, így kollegiális viszonyba kerültünk.)

Rendőrségi fogdában

Felvittek a második emeletre és egy viszonylag tágas szobába helyeztek el *Kristóffal* közösen. Ennek az elég tágas szobának az ablaka a mai *Szabolcs Hotelre* néz, de ablakai be voltak deszkázva. Mellettünk ugyancsak az utcai szobákban a többi kivizsgálendő foglyok kerültek: még ezen a napon délután ide hozták be *Turóczy Zoltán* evangélikus püspököt is. *Kristóffot*, mint már említettem *Bajcsy-Zsilinszky* özvegyének közbenjárására elengedték, majd ugyanezen lakásnak a folyosóra néző korábban valószínűleg cselédszobának használt kis szobájába vittek át. Annak ablaka is be volt deszkázva. Parancsba volt kiadva, hogy senkivel nem érintkezhetem, de amikor egy Kótajból ideiglenesen rendőri szolgálatot vállalt korosabb férfi volt szolgálatban, kiengedett a mosdónak használt konyhába, ahol más lefogott is tartózkodott. Ez a pótrendőr azzal indokolta magatartását, hogy *mégis lássak embert is.* Így volt alkalmam találkozni Nyíregyházáról történő elmenetelem után első alkalommal *Turóczy Püspök* úrral. Később, mint fogházi fogolytársaknak, erre több alkalom is nyílt.

Itt és így töltöttem vagy négy hetet, azt lehet mondani, majdnem teljes elzártságban. A szoba berendezése mindössze egy priccs volt, takaró nem volt, de május lévén, úgy vélték rabtartóim, hogy elég meleg már maga az idő is. Fény csak annyi szivárgott be, amit a deszkák közötti piciny rés beengedett, az is csak a Takarékpénztár belső udvaráról.

Olvasnivalóm nem volt, illetve a rabtartók akarata ellenére mégis volt.

Egy reggel, amikor kiengedtek a konyhára, akkor is az a kótaji ember volt szolgálatban, az ajtónál egy kis könyvecske, az *Új Testamentum a Zsoltárokkal* volt letéve. Közvetlen őrzőm nem tudta, hogyan került oda, én pedig még ma sem tudom, hogy ki küldte.

Megörültem e váratlan ajándéknak, és eldugtam motyóim között.

És amikor különösen a délelőtti órákban csend volt, nem igen járkált senki és a nap is valamelyest besütött, a beszivárgó kicsiny fénynél olvasni kezdtem a Bibliát. Azóta is napi olvasója vagyok.

Amikor még az utcára néző nagyszobában voltam, de már egyedül, ott azzal szórakoztam, hogy kilestem a réseken, és a Vay Ádám utca járókelőit nézegettem. Két személyre jól emlékszem. Az egyik *Gutyán Mihály*, szabómester volt, a Nyilas Pártnak igen aktív tagja, aki nagy és mosolygásoktól teli beszélgetést folytatott *Klafter* nyomozónkkal.

Mi lehetett az összekötő kapocs közöttük? Nem tudom. Bár később évente egy alkalommal, mint egyházi pénzeszedő felkerestem ezt a *Gutyánt*, soha nem kérdeztem tőle. Mindesetre kicsit furcsának tűnt számomra ez a nyájas párbeszéd, diskurálgatni vidáman az egykori ellenséggel. *Gutyán* olyasmit mondott később, hogy az orosz tiszteknek dolgozott – különben ő Nagy Menyhért valamikor ismert országos egyenruhát készítő pesti cégnek volt itteni megbízottja. Nekem is készített ebben a minőségében katonaruhát. Tehát jól értett az egyenruha szabásához – és amikor vele okoskodni akartak a nyomozók – az oroszok védték meg, és nem engedték, hogy letartóztassák. Így volt-e, vagy nem, nem tudom, de nem is az én dolgom ennek vizsgálata.

Volt egy másik maradandó látványom is

Valamikor a megyénél szolgált és itt a Sóstói út elején lakott egy *Dr. Okolicsányi* nevű, a származására igen rátarti megyei aljegyző. Fényes rokonsággal rendelkezett, és ráillet az a valamikori tréfás megjegyzés, hogy *„nála az ember a bárónál kezdődik”.* Ugyancsak itt, Nyíregyházán élt és dolgozott a nálam néhány évvel idősebb és feljebb járó *Guttman* nevű zsidó ügyvéd, akkori idők ismert nyíregyházi futballistája, aki azután tudomásom szerint Chilébe vándorolt ki. *Guttman* hosszú, vagy 180 cm-es vékony testalkatú ember volt. Ez a pár sétálgatott a Korona szálló és a mai Hotel Szabolcs épületét követő emeletes ház között. *Guttman* hirtelen fordult meg és ezzel arra indította *Okolicsányit*, hogy amilyen gyorsan csak tud, forduljon a másik oldalra, mert a nagy tisztelettől és alázattól csak úgy lehet egy ilyen nagyhatalmú férfiút kísérgetni, hogy mindig nagy udvariassággal jobbmra bocsássam. Ez így ment öt vagy hat alkalommal, miközben *Okolicsányi* kézzel, lábbal magyarázott valamit! Valószínűleg hitet tett mindenkori demokratikus felfogásáról és a szegény zsidóság iránt érzett szánalmáról. *Guttman* arcát leírni nem lehet, legfeljebb elképzelni azt a gúnyos fölényt, amivel e szánalmas alak mentegetődzését hallgatta. Majd nyilván megunván, hirtelen kezet nyújtott és távozott, ott hagyván majdnem vérbe fagyva *Okolicsányit*. Nem sokra becsültem korábban sem őt, de ez véglegesen kiábrándított ebből az „ösnemes” magyar fajból. Később, amikor kiszabadultam és találkoztam vele,

elfordította fejét. Mindig kabátfeladó főispáni titkári funkciót töltött be, de amikor egyik volt főnöke, öreg *Thuránszky Pali* bácsi kérte, hogy látogassa meg a fogházban, nem jött be. Így azután igazán nem lepődtem meg, mikor egyik tisztviselő társát *Fekésházy Lacit* jelentette fel, mint a külföldi rádióadások hallgatóját. Aki azután vagy három évet töltött a hírhedt büntető táborban. E nemes úr azután 1956-ban nyugatra távozott és ott, mint üldözött, kért és kapott politikai menedékhelyet.

A kis szobában eltöltött néhány hetemnek volt és van azért meglehetősen emléke is.

Minden vasárnap főúri ebédet kaptam, ragyogóan becsomagolva és kitűnően elkészítve. Amikor első alkalommal megkérdeztem, hogy ki küldi ezt, a felelet az volt, hogy a „*maga édesapja hozta be.*” Mivel apámat hat éves koromban elvesztettem, így sokáig talány maradt a rólam gondoskodó személye. Ez az „*édesapai*” ünnepi koszтолás jóformán az egész fogházi tartózkodásom alatt is megmaradt.

Sokkal később tudtam meg, hogy küldője *Zelenyánszky András* és családja, volt itteni fűszer-nagykereskedő, aki pedig ezzel az ügyes trükkel juttatta be hozzám, az a *Zelenyánszky* öreg apósa, *Bacsóka* bácsi volt. Amikor szabadulásom után elmentem megköszönni ezt a felejthetetlen magatartást, nevetve beszélte az öreg *Bacsóka bácsi*, hogyan sikerült átvernie az őrző személyzetet. „*Egy idős öreg igen egyszerűen kinéző „apának” ugyan ki tagadhatta meg azt, hogy „fiának” hozzon valami ünnepi kosztot?*” – mesélte.

De máshonnan is kaptam hetenként egyszer ebédet.

Valamikor Édesanyámnál szolgált egy *Záhoronyecz Ilona* nevű szolgáló, majd Magda nővéremhez került át. Ilona férje egy régi és itt maradt egykori orosz hadifogoly volt, aki akkor az oroszoknál teljesített tolmácsi szolgálatot. Ennek az *Ilonnak* különben is igen nagy hangja volt, de amikor megtudták róla, hogy milyen kapcsolatban van az orosz parancsnoksággal, senki nem mert megtagadni abbéli kívánságát, hogy ebédet hozzon, annyit, hogy abból még másnapra is maradt bőségesen.

Valahogy így táplálja az Úr a mezők vadjait. Mindenesetre kitűnő iskola volt arra, hogy elmélyüljön valakiben a Hit, aki erre bizonyos fokú fogékonyt mutat.

*

Rabtartóim természetesen gondoskodtak úgy a nappali, mint az éjszakai szórákosásomról.

Naponta legalább egy alkalommal mindig felvittek a második emeletre, kihallgatásra. Éjszakánként pedig legalább egy alkalommal mindig felköltöttek azzal a lassan megszokottá váló hírrel, hogy „**most már egészen biztos, hogy reggel felakasztanak, mert sikerült minden formaságot elintézniük.**”

Ahogy vissza-visszagondolok ezekre a kellemesnek nem mondható napokra, elgondolkodom azon, hogyan tudtam ezeket úgy átélni, hogy minden nagyobb lelki megtörés, vagy kétségbeesés nélkül morzsoltam a napokat és sikerült olyan külső formákat rögzítenem, hogy magatartásom örömeimet a végsőkig feldühhítette.

Elsősorban is arra kellett gondolnom, hogy ezek a fenyegetések nem nélkülöznek minden alapot. Hiszen egy olyan hatalom foglalta el az országot, ami akkor is már évtizedek óta olyan gyűlöletre volt nevelve, hogy elég volt egy ápolit kéznek a megpillantása, vagy egy vasalt nadrágnak a meglátása, hogy pokoli gyűlölettel nézzen arra, akinél ezt meglátta.

Eszembe jut itt az a korábban történt esetem, amikor, mint internált még Kanizsán a május elsejére történő felkészülés munkáit végeztük a parknak is beillő kanizsai udvaron és valami kis szálla menván a kezembe, azt igyekeztem kipiszkálni. Meglátta ezt egy orosz és a minket őrző, némiképp oroszul is értő fogházörnek azt mondta, hogy az volt itt Magyarországon a baj, hogy olyan emberek éltek itt, akiknek a keze egy kis kézi munkát nyomban megérez. Erre én azt mondtam, hogy kérdezze meg, vajon Sztálin kezébe nem menne e bele a szálla? Ezt még fordítani sem kellett, nyilván a vezérük nevének említése és a kezemre történő mutató mondatomat megértette vele.

A szemétnak kegyetlenkedése gátlástalan.

Amikor *Máczay Lajos* evangélikus lelkészt halálra ítélték, egy reggel az erről szóló újságcikket az ajtómnál találtam. Nyilván azzal a szándékkal, hogy azt elolvassam, több alkalommal feltehessek a kérdést nekem: ha *Máczayt* halálra ítélték, akiről tudjuk, hogy liberális felfogású volt, magát háromszor fogják halálra ítélni.

Tehát ezeken az éjszakai látogatásokon elhangzó fenyegetések nem nélkülöztek minden alapot, és mégis, legalább is előttük tudtam mindig mosolyogni. És úgy téve, mintha aludni akarnék, azt mondani: *messze még a reggel, hagyjanak addig aludni.* Valamennyiünket a guta környékezte. Azt nem mondom, hogy a legkellemesebben éreztem magam, de mindig sikerült előttük ezt eltitkolnom.

Mi adta ezt az erőt, vagy helyesebben ki?

A felelet, hívő embernek nem nehéz. Az Istenben, mint egyedüli abszolút hatalomban való hit, ami bennem volt már korábban is – erre nagyon sok példát láttam például kinn a fronton, de hogy ez a hit úgy elmélyüljön, mint ahogy elmélyült, ehhez segített a rendőrségi fogdában eltöltött négy hete életemnek.

Itt és ezeken keresztül értettem meg és tettem magamévá azt az apostoli mondatot, hogy „áldom üldözőimet”.

Igen, áldom üldözőimet, hogy magatartásukkal így sikerült bennem a Hitet elmélyíteni, ami éltet az azóta eltelt négy évtized minden könnyűnek nem mondható megpróbáltatásai között is. Talán, ha nem járom ki ezt az iskolát, nem kerül sor e sorok gépelésére sem.

Nemrégem hallottam Walesának, a lengyel szakszervezeti vezetőnek egy mondatát idézni az egyik külföldi rádióadásban. „*A kommunizmus Lengyelországban két dolgot idézett elő: kiürítette üzleteink polcait és megtöltötte hittel szívünk belsejét.*”

Tökéletesen igaz ez a megállapítás világviszonylatban is.

El – elgondolkodom sokszor magamban, vajon nem az isteni terv-e az, aminek napjainkban is tanúi lehetünk? Nem itt van-e kulcsa és magyarázata a kommunizmus világszerte felmérhető sikereinek? Nem ezért kellett-e annak a bizonyos ukránjai esőnek szüntelenül esnie, amiről annak

idején megemlékeztem? A náciizmus, vagy fasizmus lelki téren tudott volna-e ilyen sikereket felmutatni, mint amilyeneket nap, mint nap felmutat a kommunizmus? Gondoljunk a sokszor zsúfolt templomokra a kommunista világban és főként arra, hogy a látogatók zöme fiatal?

Mindenesetre igen elgondolkoztató jelenség ez és ilyesmiről hallani, dacára a nagy hírzárlatnak, Oroszország felől is. Teoretikusai hányszor és hányszor elmondták, leírták, hogy rövid időn belül el kell, hogy sorvadjon a hit világa! Marxal az élen hányszor deklarálták a vallás mákony jellegét? Az eredmény az, hogy mákony ide, vagy oda, hit nélkül nem tud élni maga az emberiség!

Mielőtt tovább eleveníteném a múltnak sötét napjait, néhány sorban meg kell emlékezniem az imént említett és halálra ítélt Máczay Lajosról.

Máczai Lajos

Az evangélikus elemi iskola – mely ma a 4-es számot viseli és ott áll az Evangélikus Templommal szemben – pedellusa volt édesapja. Az öreg *Máczai* bácsi, aki igen gyenge egészséggel – tüdőbajos volt – de szívós kitarással szolgálta egyházát, abból a kicsiny fizetésből becsülettel felnevelt *négy fiút és egy leányt*, de még a szépszámu gyereksereg mellett egy *árván maradt rokon leányt* is eltartott annak korai haláláig. Két fiú, a *legidősebb Lajos* egyetemi diplomát szerzett, lelkész lett, amíg *Gyula*, aki velem járt a gimnáziumban és jó barátom volt, jogi doktorátust szerzett. A másik két fiú ipari pályát választott, *Laciból cukrász, Bélából villanyszerelő* lett, de a tüdőbaj korán végzett velük. A leány *Eta* egy *Fekete* nevű vasutas felesége lett, de *Ő* is néhány évvel ezelőtt meghalt, így ma már senki közülük nincs életben. Lajosnak él egyetlen leszármazója, fia Debrecenben, ahol az egyetemen dolgozik.

Máczay Lajos tehát, aki az Evangélikus gimnázium hitoktatói tisztét töltötte be, hogy szerény jövedelmét ki tudja egészíteni, mivel kitűnő gép és gyorsíró is volt, munkát vállalt a „Nyírvidék” című helyi lapnál. Munkaköre a mindennap déli 12 órakor országos telefonkapcsolással leadott Magyar Távirati Iroda (MTI) híreinek meghallgatása, annak gyorsírásban történő rögzítése, majd átgépelése volt. Ezt a munkát hosszú éveken keresztül folytatta *Lajos* bácsi. Ha valami ügyes bajos dolgomban bementem a szerkesztőségbe, ami akkor a Városháza Bethlen utcai frontjának földszintjén volt, és e bemenetelem a déli órában történt, úgy jelenik meg lelki szemem előtt, amint ül a rádió, illetve a telefon előtt és fülén a rögzített hallgatóval írja a friss híreket az újság számára

Amikor az oroszok Nyíregyházához közeledtek, a szerkesztőség is elmenekült, egyedül *Lajos bácsi* maradt itt beteges feleségével és egyetlen gyermekükkel. Egy bizonyos *Ary* nevű ezredes volt az utolsó napok városparancsnoka, aki, amikor hírül vette, hogy a szerkesztőség elmenekült és így nem fog az újság, azaz a Nyírvidék megjelenni, nehogy a pánik még fokozódjon, elrendelte, hogy ha egy oldalon is, de az újságnak meg kell jelennie. Mivel a régi szerkesztőségből csak *Máczay Lajos* volt Nyíregyházán, odaíratta nevét, mint főszerkesztő.

Így jelent meg tehát a lap egy-két alkalommal.

Ez elegendő volt arra, hogy a *Varga János* elnöklete alatt működő úgynevezett Népbíróság, mint a nyilas rendszert kiszolgáló sajtótermék főszerkesztőjét halálra ítélje. Az ítélet utáni órákban jelent meg *Riesz István* akkori igazságügy miniszter (itt felesleges félrevezetés az *i* betű, sokkal helyesebb volna gazdaságügyi miniszternek nevezni, akit később megérdemelt jutalma címén az *ÁVÓSOK* vertek agyon pincéik egyikében) azon rendelete, hogy bizonyos ítéletek ellen nem lehet fellebbezni, és a rendelet visszafelé is érvényesíthető erővel van felruházva. Így újból elővezették *Máczayt* a városháza nagytermébe és ott közölték vele, hogy fellebbezésnek nincs helye, legfeljebb kegyelmet kérhet. Amikor visszahozták a fogházba, *Bodonyi nevezetű* ügyész, akiről lesz még némi mondandóm, ácsoltatta az akasztófát, és az alatt vezettette el *Máczayt*. El lehet gondolni, milyen lelki állapotban érkezett vissza.

E szomorú esetre jellemző még az is, hogy az akkor még aktívan fungáló Turóczy Zoltán püspöknél az ítélet napján valamennyi párt küldötte megjelent. Mondván, hogy az ő delegáltja nem járult a halálos ítélethez. Arról nem tudtak, hogy a többiek is ezt az utat választották a maguk mentésére.

Végeredményben kegyelemre ajánlották, majd azután perújrafelvételt rendeltek el és ennek során talán 14-15 napra változtatta át a *Népbíróságok Legfelsőbb Tanácsa* az ítéletet és azt kitöltöttnek véve *Lajos bácsi szabadult*.

Az eset és az eljárás tipikusan jellemző az országban elkezdődött „jogviszonyokra”.

Hát ezt a halálos ítéletet csempészték be tudatosan hozzám, hogy éjszakai látogatásaik fenyegetéseit hathatósan alátámasszák.

De Isten akkor is velem volt!

A rendőrségen alkottak egy politikai részleget, ebből fejlődött ki később az oly szomorú nevezetességre szert tevő Államvédelmi Osztály. Ennek vezetője akkor egy *Palicz* nevű kőműves, vagy ács volt. Ezt az embert tudtommal sem azelőtt nem láttam, de azután sem találkoztam vele. Hogy miért gyűlölte a magyarokat, nem tudom, de magatartása hitvány volt. Erről majd kicsit később.

Kálmán Ervin

Helyettese *Kálmán Ervin* nevezetű zsidó fiatalember volt, kinek apja üvegkereskedő lévén üzlettel rendelkezett a Takarékpénztár épületének Rákóczi utcai részén, tehát a belvárosban. Valahol a Dózsa György úton (régebbi nevén Vay Ádám úton) laktak, állítólag valamennyi hozzátartozója a deportálás során haltak meg.

Kálmán Ervin érettségét tett az Evangélikus Kossuth gimnáziumban, *Belohorszky Feri* barátomnak volt növendéke. *Intelligens fiatalember volt, kinek, legalábbis nekem úgy mondta, egyik hivatali működési köréből folyó szenvedélye az volt, hogy szinte naponta felhozott fogdamból és a legkülönbözőbb témakörben folytatott beszélgetést velem. Hozzáteszem azonban, hogy mindig rendkívül udvarias modorban, civilizáltan viselkedett. Több alkalommal említette, hogy csak addig kíván itt Magyarországon maradni, amíg*

vissza nem adja a magyaroknak azt a kölcsönt, amivel véleménye szerint nekünk tartozik családjának kiirtása miatt.

Érdekes volt rögtön az első alkalommal történő találkozásunk.

Mint említettem Pütkösöd második napjának a déli órájára értünk fel és vezettek elé. Egy íróasztal mellett ült, miközben engem a sarokba állíttatott, természetesen változatlanul megbilincselve. Én nem emlékeztem rá, de ő állította, hogy látásból ismer engem. Ennek nagy volt a valószínűsége, hiszen az épület ugyanazon oldalán volt a villamosmegálló, amivel hazajártam a Sóstói útra. Tehát gyakran kellett elmennem üzletük előtt. Miközben így álldogáltam, több alkalommal átment a szobán *Dr. Deák Endre ügyvéd*, aki *Deák András* városi közgyámnak volt a legidősebb fia, hét osztállyal járt feljebb nálam, de ő is tagja volt baráti társaságunknak. Mint később megtudtam az akkori polgármesteri széklet betöltő *Fazekas János nyomdász*nak volt tanácsadója és ezen beosztásánál fogva megfelelő mentességet élvezett.

Nos Bandi barátom, mint említettem, több alkalommal elment nyilván valami hivatalos dolgot intézgetve, de rajtam úgy nézett keresztül, mintha soha nem látott volna. Néhány ilyen átsétálása után, megjegyezte Kálmán: *”látja Balla, ilyenek maguk, az ügyvéd úr úgy sétálikalgtat itt, mintha magát soha nem is látta volna, pedig mi igen jól tudjuk, hogy ő is ugyanannak a Váczi Elemér féle bandának volt tagja, mint maga és még a kakas sem kukorékolt”*- célozva ezzel a Bibliában megírt Péternek Krisztus tagadására. Mire megjegyeztem, hogy *„ilyen Ő, de nem Maguk.”* Hogy e megjegyzéssel nyertem-e meg szimpátiáját, azt nem tudom. (Bár nem tartozik szorosan a lényeges események közé, de megjegyzem, egyik olyan alkalommal, amikor rajtam kívül a szobában senki nem tartózkodott, *Deák Bandi* a foga között oda rebegte, hogy olyan világot élünk, hogy így kell viselkednie. Akkor sem, ma sem vagyok biztos benne, hogy *Kálmánék* nem megrendezték ezt a találkozási lehetőséget és esetleg, bár akkor még elektromos lehallgatási lehetőség nem volt, de valami úton-módon lehallgatták.)

A lényegen ez azonban mit sem változtat.

Kálmán egész rendőrségi tartózkodásom alatt, ami kb. négy hetet vett igénybe, mindig megkülönböztetett módon viselkedett velem szemben. Nemcsak azzal, hogy a rendszeresített kihallgatásai során mindig leültetett, cigarettával kínált, udvarias modorban tárgyalt, de – és most kissé előre ugrom – amikor vagy egy, másfél év múlva már régen a Fogház lakója voltam, egy alkalommal hívtak a beszélgető szobába, ahol a legnagyobb meglepetésemre *Kálmán Ervin* várt és kívánt beszélni velem. *Hozott vagy két csomag cigarettát ajándékba és elmondta, véglegesen kivándorol Izraelbe, de nem akar anélkül elmenni Nyíregyházáról, hogy velem kezét ne fogja. Így is történt, azóta semmit nem tudok róla. Hát ilyen sikerem is volt ezekben a kellemesnek nem mondható hetekben.*

Hogy mi volt e viselkedésének magyarázata?

Egy alkalommal megkérdeztem tőle, mire azt felelte: *„Önt igen nagyra becsülöm azért, mert sok száz ember ment keresztül a kezemen, de Ön volt az egyedüli, aki mindig úgy beszélt, mintha nem bukták volna el a háborút, soha ellenmondásba nem keveredett és sokkal többet mondott magáról nekünk, mint amit mi tudtunk...”*

Az igazság ugyanis az volt, hogy fogalmuk sem volt arról, hogy milyen hivatali rangban, milyen beosztásban dolgoztam Nyíregyházán. Mivel soha olyat nem tettem, ami erkölcsi megítéléssel nem volt elfogadható, soha hivatali hatalmammal vissza nem éltem, betartottam a mindenkori törvényt, amit nem én hoztam, annak csak végrehajtója voltam, de ezen hatáskörömet soha nem léptem túl, így takargatni valóm egyszerűen nem volt.

Viszont tény az, hogy bár a kapcsolatunkban távolról sem egy nevezőn álltunk, hiszen én egy letartóztatott tagja voltam a háborút veszített magyarságnak, ő pedig tejhatalmú vezető helyettes, mindig módot adott véleményem kifejtésére. Így amikor négy évtized távlatából visszagondolok ezekre a „beszélgetésekre,” jóleső érzés tölt el.

Néhány példa ezekből:

egyik alkalommal azt mondta, hogy „Önöknek kutya kötelességük lett volna megvédeni a zsidóságot a németekkel szemben”. Mire én: – „miért nem védték meg magukat, hiszen elég szép számmal éltek itt, milyen alapon lettem volna akár én, akár bármely magyar arra kötelezhető, hogy a németek által katonailag megszállt országban életem kockáztatásával szembe kellett volna szállnom?” És feltettem egy kérdést: – „...Tegyük fel azt, hogy bizonyos idő múlva megváltozik itt minden, és a németek újra urai lesznek még itt is a helyzetnek. Magát előveszik, hogy miért nem védte meg a kitelepítésre kerülő svábokat, akik ismereteim szerint hasonló körülmények között kerültek kitelepítésre Magyarországból, mint a zsidók. Elismerné azt, hogy maga ezért felelős és magának meg kellett volna védeni a svábokat az oroszokkal szemben? Nem hiszem – folytattam – most az oroszok vannak itt fegyvereik eredményeként, akkor a németek voltak itt!”

Elgondolkodott majd tárgyilagosan azt mondta: *”igaza van!”*

Egy másik emlékem:

Akadtt itt egy *Német Gyula* nevű egyén, aki írásban azt vallotta, hogy fültanúja volt a Korona kávéházban annak, amikor Hitler személyes küldöttjével beszéltem és rajta keresztül arra kívántam Hitlert rávenni, hogy deportálja a zsidókat Magyarországból. Amikor az írásban rögzített tanúvallomást megkaptam és elolvastam, önkéntelenül elnevettem magam, majd azt tettem hozzá, *„csak azt nem írja Német úr, hogy milyen nyelven beszélünk, mert sajnós nem bírom a német nyelvet úgy, hogy azon meg tudnám értetni magam.”* Kálmán is elmosolyodott és az igazsághoz tartozik, hogy eldobta a jegyzőkönyvet. Bár a későbbi tárgyalásomra azért megidéztek Németet, de ő nem jelent meg.

Kálmán szimpátiájának elmélyítésében talán az is szerepet játszott, hogy amikor a zsidó tanács összekötőjének, a már korábban említett *Weinstock*nak utolsó látogatását írtam le – mindig a letartóztatottnak volt kötelessége, hogy írásban tegye meg vallomását, erre módot nyújtottak azzal, hogy papírt és írószert bocsátottak rendelkezésünkre – Kálmán jelezte, hogy *Weinstock* már Budapesten van, a napokban itt lesz, és szembesíteni fogják velem. Amikor erről több alkalommal tett említést, a válaszom mindig az volt: örülök, hogy *Weinstock*kal igazoltatni tudom állításomat. Már tudniillik azt, hogy mindig megfelelő és nem bántó

hangnemben beszéltem vele és kívánságait igyekeztem teljesíteni. *Kálmán* csak ez után közölte, hogy nevezett meghalt, de olyan nyugodtan állítottam mindig a leírtakat, hogy el kell fogadnia. Talán az is fokozta szimpátiáját, amikor Kanizsáról híre jött hozzánk, hogy ott nem voltam hajlandó a számomra kijelölt zsidó lakást elfogadni, és amíg nem tudtam megfelelő lakást bérelni, egy poloskás szállóban laktam nem kevés szobabéért.

Hogy honnan és kitől tudta ezt meg, nem tudom.

És talán még az is imponáló volt, hogy amikor azt kérdezte, ez részemről valami sajnálkozás volt-e a zsidóság iránt, az igazságnak megfelelően azt mondtam, hogy „*erről szó sincs, de egy olyan embernek lakását vagy használati dolgait, bútorait sem vagyok hajlandó használni, aki nem saját akaratából adta azt nekem erre a célra. Ennyi az egész*”- fejeztem be válaszomat.

Hogy ezek a nézetem szerint nem lényeges adottságaim nyerték-e meg tetszését abban az időben, amikor gyakorlatban mindenütt a bosszú dominált, nem tudom, de lehetséges. Hiszen bizonyos helyzetekben egy kicsit is más – mondjuk tisztességesebb – magatartás feltűnik, és pró vagy kontra, de más véleményalakítást eredményez.

Lehet, hogy ez történt ebben az esetben is.

*

Elmerengek...

Az 1944. évi német megszállást követő időben az összegyűjtött és minden jogától megfosztott zsidóság számottevő földi javai közpédára kerültek. Számomra a magyarság igen tekintélyes részének e téren tanúsított magatartása undorító volt. Íme egy példa az első tapasztalatokra: egy alkalommal egy igen jól kereső ügyvéd jött fel hivatalomba és arra kért, hogy egy általa kijelölt zsidó lakást adassak neki. Csodálkozó kérdésemre – *hiszen te a saját, szép házában laksz, hát minek másik lakás* – a megdöbbentő felelet az volt, hogy a zsidó lakások lakbérére kötött, azért neki keveset kell fizetnie, amíg saját lakását, mint szabadbérest jóval nagyobb bérért tudja kiadni. Talán mondanom sem kell, hogy kérését nem teljesítettem, szerezvén ezzel is magamnak egy olyan ellenséget, aki városi képviselőtestületi tag volt és a nyíregyházi tirpákok között, mivel maga is onnan származott, bizonyos tekintélyt élvezett. (Más lapra tartozik, hogy lényegében számomra legalább is ebből kár nem származott, mert amikor ide hozták, ez az ügyvéd már a rendőrség kezében volt).

Egyes magyarok magatartásával kapcsolatban azt gondoltam – tegyük hozzá naivságomban – hogy ez csak itt van Nyíregyházán. Analóg példája annak, hogy amikor Nagykanizsán letartóztatásom után az ottani intelligencia viselkedését láttam régi kanizsai vezető hivatalnokokkal szemben, ott is azt hittem, hogy ez csak egy bizonyos fokú lokális züllöttség eredménye.

Az élet azután egészen másra tanított meg.

Így volt ez a zsidó vagyontekintetében is. Kanizsára menvén végig utaztam e kis országot, azt lehet mondani egyik szélétől a másikig, de sajnos mindenütt ezt láttam. Végeláthatatlan sorok álltak azok előtt a hivatalok előtt, melyek a zsidó ingó és ingatlan vagyontárgyak gyűjtésével és felosztásával voltak megbízva. Megindult a segítő kezek keresése üzletek, boltok és ehhez hasonló földi javak megszerzése érdekében. Az indító okot sajnos nem abban kellett keresni, hogy a magyarság végre felismerte a kereskedelmi és ipari tevékenységben rejlő anyagi lehetőséget, melyet elődeink könnyelműen feladtak, hanem inkább az üzletekben fellelhető árukészlet és esetleg berendezési tárgyak értéke képviselte a mozgatóerőt.

Sajnos ebben a tülekedésben osztálykülönbség nélkül vett részt a magyarság.

Emlékezem egy újabb jellemző példára.

Még a szociálpolitikai osztályon ismerősöm volt egy viszonylag sok gyermekes anya, akinek talán főbaja az ital szeretetében volt keresendő, és aki minden alkalmat megragadott, hogy valahogyan valamit potyán meg tudjon szerezni. Amikor megtudta, hogy a lakáskiosztás hivatali feladataim közé fog tartozni, nyomban megjelent hivatalomban, és mint régi ismerőst üdvözölt. Majd alázatos mosolyok közepette bejelentette igényét egy zsidó lakásra, kihangsúlyozva, hogy ha valakit, akkor őt illeti meg ezeknek a kizsupolt, bitang zsidóknak az összeharácsolt vagyonából valami. Tekintettel gyermekeire, kapott is zsidó lakást. Majd az átadás után viszonylag rövid idő múlva szomszédjaitól értesültem, hogy a kiutalt lakás üresen áll, a lakás kulcsát távozáskor az udvarra hajította a nem kis hangerővel rendelkező „jó” anya. Kivizsgáltam az ügyet, és a kiküldött megállapította: a lakásnak még a padlóját is felszedte, kályháját szétverte, nyilván arra gondolva, hogy „kincseket” fog ott találni. És amikor igen alapos munkája nemleges eredménnyel végződött, távozott.

Hát igen, nehéz szociálpolitikát csinálni, és nem szabad arról elfelejtkezni, ha egyik kézzel adsz, legyen a másik kezében büntetésre alkalmas vessző is, mert igen sok esetben, tisztelettel a nagyon kevés kivételnek, erre is szükség lehet. Jellemző, hogy ez az asszony, amikor Nyíregyházára hazahozták, megjelent vádaskodni ellenem a rendőrségen, de amikor ott felvilágosításom alapján megkérdezték tőle, hogy mi van a zsidó lakással, sietve távozott és többet nem jelentkezett.

Ezekről az épületesnek nem mondható látványoktól indítatva, elgondolkodtam: ha úgy alakul, hogy magyar vagyontárgyak kerülnek, vagy kerülnének hasonló sorsra, más volna-e a magyar nép magatartása? Meglehető pesszimizmussal néztem e kérdést már akkor is, majd az elkövetkező események sötétes látásomat sajnos, de teljes mértékben igazoltak.

Nem hiszem, hogy valaha is mód nyílna arra, hogy valaki csak hozzávetőlegesen is ki tudja számítani, hogy a bekövetkező felmérhetetlen rablás micsoda kárt okozott a magyarság – nyugodt lélekkel tudom írni – nemzeti vagyonába. Mert a nagyúri kastélyokban felhalmozódott szinte felmérhetetlen és pótolhatatlan értékek elpusztítása, semmivé válása, ha elsősorban az érintett családnak okozott is kárt, végeredményben mégis csak magyar nemzeti vagyon része volt. Érintette tehát mindazokat, és pedig igen

közletről, akik nem az esetleg igen csillogóan hangzó nemesi előnevektől voltak, vagy váltak magyarrá, de a szívük minden rezdülésében magyarok voltak.

Mert valahol itt van a dolgok lényege.

Meghatározni azt, hogy ki a magyar, szinte lehetetlen. Itt e Közép-európai országúton már csak azért sem, mert történelmünk folyamán olyan óriási vérkeveredésnek voltunk kitéve, melyre talán példát világszerte sem lehet találni. Mert az amerikai indiánok nem igen keveredtek, hanem inkább kiirtódtak, de itt a mi hazánkban népek jöttek és mentek, hol, mint hódítók, hol, mint hódítottak, hol mint nagyobb, hol mint kisebb a legkülönbözőbb okokból üldözésnek kitett népcsoportok.

A Nyíregyházán lakóknak igazán nem kell eme állításom igazolására példák tömegét felhozni. Gondoljunk csak az itteni „tirpákság” kialakulására, akik evangélikus vallásuk miatt szenvedtek üldöztetést. De sorolhatnám ezt az állandó jellegű vérfrissülést akár bányavárosainkban, akár a kézművesiparban a történelmi események következtében bekövetkezett lakosság ritkulásáért, vagy teljes kipusztulásáért, amikor a jól felfogott érdek azt kívánta, hogy megfelelő ismeretekkel és tudással rendelkező népekkel töltsék be az űrt. Akik azután a természet rendje szerint elkeveredtek az itt talált őslakókkal.

Ezért vallottam annak idején is, hogy faji teóriát itt megkövetelni lehetetlen. Hogy ez hogy volt a németeknél nem tudom, de minálunk vallom ezt mind a mai napig, lehetetlen. Számomra erre mindig a legjobb példa saját származásom. Amennyire felmenőimet és azok származását ismerem, alig lehet találni olyan magyarországi népcsoportot, melyek ne volnának képviselve származásomban egyedül a zsidó kivételével. Biztos, hogy nálam van okosabb, intelligensebb, világlátottabb, gazdagabb és sorolhatnám még hosszan a tulajdonságokat, de *magyarabb* magyar?

Nemigen.

És hűségesebb magyar sincs, hiszen nekem a magyarságom csak áldozatba került és soha nem javamra vált. Nekem ez a haza még egy nagyobb darab kenyeret sem biztosított soha, akár a múltamra, akár a jelenemre gondolok, hűségesebben nem élt e honban magyarságában valaki úgy, hogy ne gondoljon valami ellenszolgáltatásra, anyagi javakra, előmenetelre stb.

Sokat emlegették különösen azokban az időkbe, melyekről most beszélek azt, hogy antiszemita vagyok. Nekem személy szerint soha semmi bajon nem volt a zsidósággal. Bármikor és bárhol, mint egyenrangú fél tudtam velük felvenni a küzdelmet, gondolok még itt iskolás koromra is, amikor a gimnáziumban igen sok zsidó iskolatársam volt, akik talán valamennyien igen intelligens, tanulni akaró és tudó gyerekek voltak. Semmi gyűlölet velük szemben soha nem vezetett, életemben soha egy zsidót meg nem ütöttem, egy pajeszt, amit a szent zsidók viseltek, meg nem húztam, abban az időben közülük ellenségem nem volt. Azt a magatartásomat, melyet ezekben az időkben, mint antiszemita magatartást emlegettek és bizonyára sokféle ma is emlegetnek kizárólag azzal „érdemteltem” ki, hogy szerettem *magyarságomat, a fajtámat*, láttam annak sok sok gyengeségét, amely a küzdelemben már ab ovo veszteségre ítéltetett és ezért igyekeztem

olykor segíteni fajtámon. Egyéni tragédiám, hogy ide születtem, hiszen ezt a „hibámat” a világ bármely nemzete csak, mint kitüntető érényt jellemezné, kivéve ezt a szerencsétlen országot. Itt történelmünk egész folyamán bármi lehetsz, csak magyarnak ne valld magadat a kelleténél erősebben. Mert annak jutalma minden esetben bitó, vagyonelevétel, megaláztatás, üldöztetés és ehhez hasonló jutalmazások.

Ha valaki valaha ezt az írást el fogja olvasni, ne gondoljon arra, hogy e sorokat valami keserűségből fakadó indulat íratta le velem.

Szó sincs róla. Csupán a magyar történelem ismerete.

Ha valaki ebben kételkedik, fordítson egy kis időt történelmünk tanulmányozására és igazságomról, bármelyik időszakát veti vizsgálata tárgyául történelmünknek, állításomat igazolva foglalhatni. Sokszor mondtam már hozzám közel álló ismerőseimnek, rokonaimnak, bár zsidónak születtem volna. Egy alkalommal kinn Linzben bátyámmal beszélgetve e kijelentésemre Ő azt mondta: *Te nagyon el lehetsz keseredve, ha ezt mondogod.* Válaszom akkor is az volt, mint most, szó sincs elkeveredésről, csak tárgyilagos szemléletről.

Ha én olyan kemény és öntudatos zsidó lettem volna, mint magyar, ugyan Izraelben 28 évig, mint egyházi pénzeszedő kerestem volna-e az igen szűkös mindennapra való magam és családom részére? Ezt, azt hiszem, senki nem állítaná. Ehhez magyarnak kellett születni.

Egy megállapítása Kálmánnak aktuálisan jut eszembe.

„*Mi végignéztük a maga egész életét*”, mondta egy alkalommal. „*Maga koldus volt egész életében! Ha maga csak annak a felét, amit fajtája érdekében tett, a mi érdekünkbe tette volna, mi magát a múltban is a tenyerünkön hordoztuk volna, és ma sem ülne itt.*” Ezt nem én mondom, csak idéztem Kálmán szavait. Majd befejezte azzal: „*a maga fajtája ma röhög a markában, és azt mondja – higgye el, hogy a megállapításomra alapos okom van – hogy megérdemli Balla a sorsát! Hát ilyenek maguk*” – fejezte be egy sokat sejtető kézlegyintéssel.

És ebben is sajnos igaza volt és van.

Ilyenek vagyunk!

De hová mehetek panaszára?

Legfeljebb a Teremtőhöz, hogy annak idején miért ide rendelt el, ahol tulajdonképpen semmit sem tudtam csinálni, megnyilvánulásaim jórészt vagy nevetségbe, vagy közönybe torkoltak. Amikor a nehezedő életviszonyokban azt mondtam, és ezt vallom ma is, hogy ebben a háborúban mi sokkal inkább érdekeltek vagyunk, mint a németek, mert ha ezt a háborút is elveszítjük, sokkal keservesebb árat fizetünk érte, ugyan ki értett velem egyet? Amikor az a tény, hogy akár Kassa, akár Kolozsvár vagy a Székelyföld újra magyar és ez a tudat szinte kiemelt a föld porából, gondolkozott-e valaki így?

Lehet, de nem tudok róla.

És amikor e keserű gondolataimat leírom, ha van ellenségem, az sem vádolhat meg azzal, hogy valami önös érdek vezetett ebben. Én, aki kicsiny gyermekkoromtól az édesszájúak táborához tartoztam, az igen kicsiny fejadagban megsabott cukoradagot

zúgolódás nélkül elfogadtam. Ma már nem tudom anyámat tanúul hívni a hozzá intézett kérésemnek igazolására, hogy akár hogy, de tessék a kis adagokból kijönni! E mögött a megszorítás mögött mindig ott volt annak tudata, hogy minden egyéni érdeket félretéve erőinket összpontosítani kell, nehogy ismét a vesztesek oldalára kerüljünk!

Hogy e kérdéssel kapcsolatban országzerte hogyan álltunk, nem tudom, ismeretségi körömben nézetemmel egyedül voltam. Vagy talán mégsem egyedül? Igen, egyetlen olyan barátom volt *Belohorszky Ferenc* személyében, aki tanárember lévén, amikor elkezdődött a két és fél hónapos nyári tanítási szünet, felkeresett hivatalomban és felajánlotta szolgálatát a hivatal részére. Mondván: akkor, amikor egy ország minden erejének összefogására és latba vetésére van szükség, megengedhetetlennek tartja, hogy a nyarat semmit tevésel „pihenje”. Nyíregyháza jogosan viselte ebben az időben az „iskolák városa” címet rendelkezvén meglehetősen sok iskolával, ennek eredményeként sok száz pedagógussal. Hol voltak a többiek?

Nyugodtan ültek vélt babérjaikon. Ha talán mérlegeljük ezeket a szempontokat is, könnyen megérthetjük, hogy ide jutottunk, ahol ma vagyunk!

Visszatérve az eseményekhez, napi kihallgatási szórakozások között múltak napjaim, miközben semmit sem tudtam, mi történt a Kanizsán hagyott és járni alig tudó *Édesanyámmal* és terhességét nehezen viselő *Feleségemmel*. Így azt igazán nem írhatom, hogy valami épületes lelki viszonyok között éltem. Ráadásul megfosztva szabadságomtól! De summáztam magamban, elvesztettük a háborút: „*jaj a legyőzöttnek!*” Kevés vigaszt az nyújtott, hogy a háború elvesztésben magamat a leggondosabb lelki vizsgálatok során sem találtam mulasztónak, vagy bűnösnek.

Egy ilyen alkalommal voltam átélője egy olyan éjszakai emlékemnek, amelyet azóta sem tudok feledni és meghatározója, vagy inkább megdönthetetlen alapja lett későbbi életemnek mind a mai napig.

Éjszakai látomás...

Egy lassan megszokottá váló éjszakai látogatás után, amikor lehet, hogy intenzívebben emlegették másnapra tervezett kivégzésemet, nem tudtam nyomban elaludni priccsemen és felkelve a teljesen sötét cellaszerű helyiségben – talán három méter, ha volt faltól falig – ide-oda járkálva felrémlt bennem a jövő.

Elsősorban is születendő gyermekem jövője.

Egy öreg, és elbetegesedett nagymama, egy gyógyíthatatlan asztmás beteg édesanya. Aki eddigi foglalkozását, a befutott színésznői életét nemcsak gyermeke miatt, de egészségi állapota miatt sem tudja folytatni. (Mert bármilyen furcsának is

hangzik, valahol tudat alatt élt bennem annak felismerése, hogy feleségem fulladásai nincsenek szorosan kötve átmeneti terhességéhez. És ebben a meggyőződésben súlyosan esett latba az 1943. év tavaszán Egerben tapasztalt fulladási rohamai, valamint gyakori köhécsele. Amit bár szegény mindig azzal igyekezett talán önmaga előtt is tussolni, hogy ennek oka abban az izgalomban keresendő, amit kivált belőle jelenlétem – mely indoklás ugyan jól esett egy szerelemmel telített udvarlónak – de abban a körülmények között, amiben most éltem, akaratlanul is bizonyos fokú pesszimista következtetésekre juttattak.

Így fel és alá sétálgatva szobámban, egyszerre mintha annak egyik sarkában valami fényesség támadt volna. Képzelés? Tartalom nélküli látomás?

Hívő ember voltam és vagyok, így ezeket elutasítottam és elutasítom magamtól.

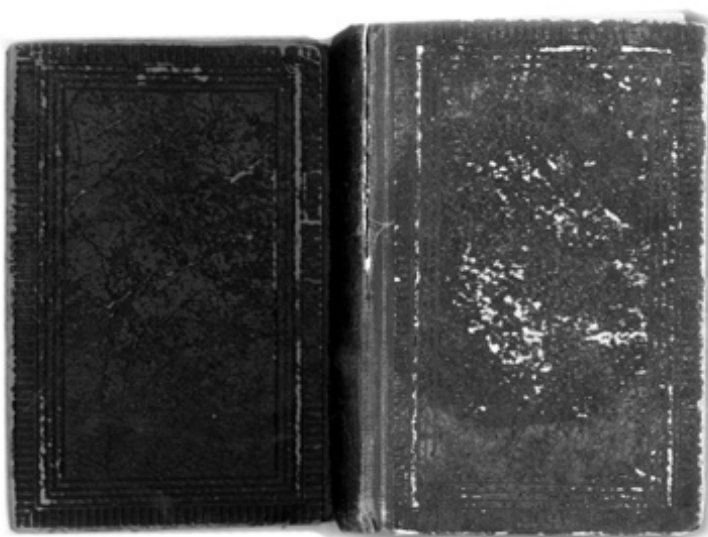
(Valami egészen más volt ez és ehhez hasonlót csak évekkel később éreztem az akkor súlyos beteg Édesanyámmal kapcsolatban.)

Séta közben e jelenség hatására megálltam és magam elé néztem. Egy igen mélyről jövő belső hang hallani vélte velem: mit kételkedel te kicsiny hitű?! Gondolj az Úr Jézus Krisztusra milyen körülmények között jött el erre a Világra? Volt talán segítségére valami nagyhatalommal és befolyással rendelkező földi szülője? Neve? Vagyona? Pedig Ő az Isten fia volt! Hát mit kételkedsz? Csak hinned kell! És akkor elég lesz Neked az Én Kegyelmem. Egyszerre megkönnyebbültem, megnyugodva végigdőltem priccsemen és nemsokára elaludtam.

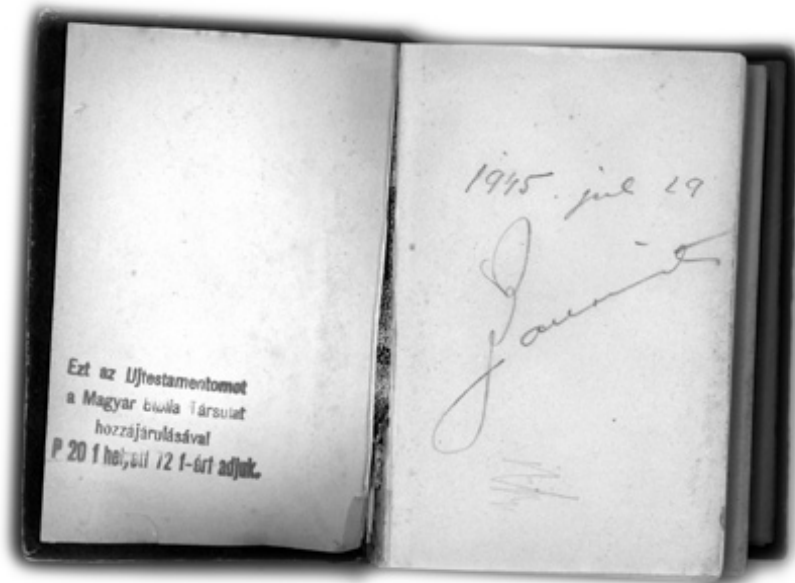
Ha valaha hitetlen ember fogja e sorokat olvasni, valószínűleg fölényesen legyint. Fantasztá, üres képzelés, semmi más. Ugyan mit érhet ez „felvilágosult” korunkban és ehhez hasonló gondolatokkal dobja el e papírokat. Szegény emberféreg mondom én, bármilyen fokú matériához rögződött gondolkodással nézed is e világot, nem veszed észre, hogy már itt is a földi életben milyen mérhetetlenül szegény vagy egy hívővel szemben?

Nyugodtan tudtam aludni, nemcsak akkor, hanem hónapokkal, esztendőkkal később is! Meg lehet ezt fizetni vagy váltani bármilyen földi kincssel? Azt a bensőből fakadó nyugalmat és higgadtsági érzést, melyet egy a megpróbáltatások keresztje alatt egy hívő ember érezni tud? Olvasóm! Bárhogy nézed is e világot, ne félj magadévá tenni ezeket a sorokat és legalább saját, jól felfogott érdekedben gondolkozz el a mondottak felett. Nekem évtizedekre adott stabil alapot könnyűnek nem nevezhető életemben. Ott az alig három méteres szobának nem nevezhető fogdában ilyesféle fobász fakadt ki belőlem: Uram, ha jól megértettem, amit mondtál – és azt elkövetkező életem igazolni fogja – e világ egyetlen hatalmasságának sem lesz felettem ereje abhoz, hogy a Benned megalapozott Hitemet ki tudja irtani belőlem.

(Amikor ma e sorokat kopogom 1986. január 9-ét írjuk. 1945 májusának utolsó napjaitól immáron negyven év és hét hónap és néhány nap választ el. Vélem, hogy megbízhatónak bizonyult ez az ALAP, így csupa nagybetűvel, melyre építettem. Önkéntelenül fut gépelő ujjaim alá: Ámen! Ehhez nincs mit még hozzá tennem!)

„Ajtóm előtt egy Biblia”

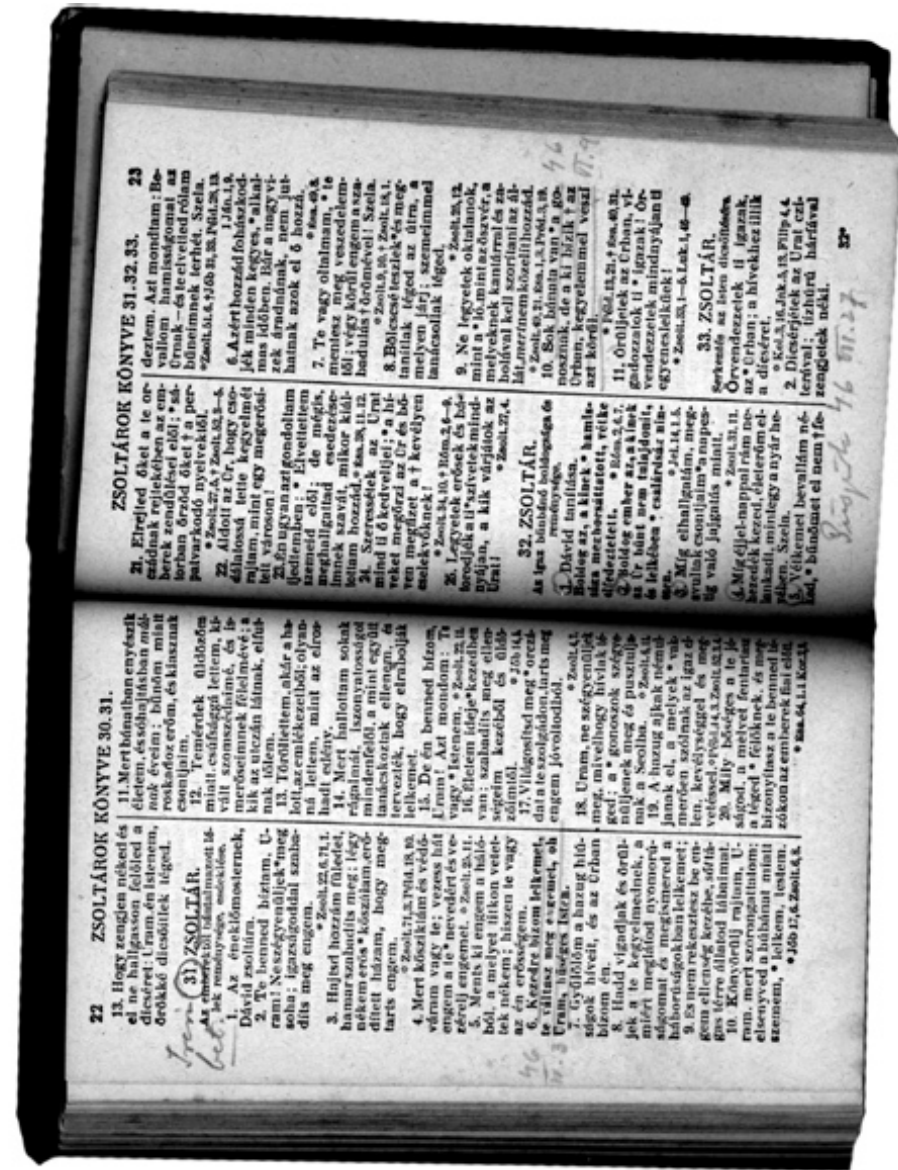
„...Olvassóm, ne félj magadévá tenni e sorokat...”

1946. II. 5. És amit könyörgétekben kértetek, mindazt meg is kapjátok, ha hisztek. Mt 21,22
- III. 21. Annakokáért tehát nem azé, aki akarja, sem nem azé. Aki fut, hanem a könyörülő Istené. Róm 9,16
- V. 12. És Jézus felelvén, monda nékik: Legyen hitetek istenben! Mk 11,22
- V. 15. Mondja pedig az angyal néki: Ne félj Zakariás, mert meghallgattatott a te könyörgésed és a te feleséged Erzsébet szül néked fiat, és nevezed az ő nevét Jánosnak. Lk 1,13
- VI. 16. Ne félj, hanem szólj és ne hallgass. Mert én veled vagyok és senki sem támad reád ,hogy néked ártson: mert nekem sok népem van ebben a városban. ApCsel 18,9b-10
- VI. 26. Mert azt tartom, hogy amiket most szenvedünk, nem hasonlíthatók ahhoz a dicsőséghez, mely nekünk megjelentetik. Róm8,18
Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javokra van, mint a kik az ő végzése szerint hivatalosak. Róm 8,28
- VII. 9. hű az Isten csak nem hágy titeket feljebb kísértetni, mint elszenvedhetitek, sőt a kísértéssel egyetemben a kimenekedést is megadja majd, hogy elszenvedhessétek. 1Kor 10,13
- VII. 24. Semmi felől ne aggódjatok, hanem imádságotokban és könyörgétekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kívánságaitokat az Isten előtt. Fil 4,6
- VIII. 3. Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam. Végeztetre eltételezt nekem az Igazság koronája, melyet megad nekem az Úr ama napon. Az igaz bíró nemcsak nekem pedig, hanem mindazoknak is, akik vágyva várják az ő megjelenését. 2Tim 4,7-8
Első védekezésem alkalmából senki sem volt mellettem, sőt mindnyájan elhagytak: ne számítassék be nékik. 2Tim 4,16
- VIII. 7. Járuljunk azért bizodalommal a kegyelemkirályi székéhez, hogy irgalmasságot nyerjünk és kegyelmet találjunk alkalmas időben való segítségül. Zsid 4,16
- VIII. 12. Fiam, ne vedd meg az Úrnak fenyítését, se meg ne lankadj, ha ő dorgál téged. Mert akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, akit fiává fogad. Zsid 12,5b-6
- VIII. 14. Boldog ember az, aki a kísértésben kitart: mert minekutána megpróbáltatott, elveszi az életnek koronáját, amit az Úr ígért az őt szeretőeknek. Jak 1,12
- VIII. 15. Közeledjete az Istenhez és közeledni fog hozzátok . Jak 4,8
Legyetek azért atyámfiai béketűrők az Úrnak eljöveteleig. Jak 5,7a
- VIII. 18. Minthogy azért Krisztus testileg szenvedett, fegyverkezzetek fel ti is azzal a gondolattal, hogy aki testileg szenved, megszűnik a büntől. 1Pt 4,1
- IX. 6. Mert kegyelemből tartattatok meg, hit által és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez. Ef2,8
- IX. 25. Mert ti atyámfiai, követői lettetek az Isten gyülekezeteinek, amelyek Judeában vannak a Krisztus Jézusban, mivelhogy ugyanúgy szenvedtetek ti is a saját honfitársaitoktól, miként azok is a zsidóktól. 1Thessz 2,14
A kik megölték az Úr Jézust is és a saját prófétáikat és minket is üldöznek és az Istennek nem tetszenek és minden ember ellenségei. 1Thessz 2,15

- IX. 28. *De egyet cselekszem, azokat, amelyek hátam megett vannak, elfelejtvén, azoknak pedig, amelyek előtem vannak, nékik dőlven célegyenest igyekszem az Istennek a Krisztus Jézusban onnét felülről való elhívása jutalmára. Fil 3,14*
- X. 6. *Amint meg van írva: Szórt, adott a szegényeknek, az ő igazsága örökké megmarad. 2Kor 9,9*
- X. 8. *Mert az egész törvény ez egy igében teljeseedik be. Szeresd felebarátodat, mint magadat. Gal 5,14*
Ha pedig egymást marjátok és faljátok, vigyázzatok, hogy egymást fel ne emésszétek. Gal 5,15
Mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít. Fil 4,13
- X. 21. *Áron is megvegyétek az alkalmatosságot, mert a napok gonoszok. Ef 5,16*
- X. 29. *És ha egy napon hétszer vétkezik ellened, és egy napon hétszer Té hozzád tér, mondván: megbántam: megbocsáss néki. Lk 17,4*
- XI. 7. *De mit mond néki az isteni felelet? Meghagytam magamnak hétezer embert, akik nem hajtottak térdet a Baálnak. Ekképpen azért most is van maradék a kegyelemből való választás szerint. Róm 11,4-5*
- XI. 15. *Mert a mi pillanatnyi könnyű szenvedésünk igen-igen nagy örök dicsőséget szerez nekünk. 2Kor 4,17*
Mivelhogy nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra, mert a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalók. 2Kor 4,18
- XI. 26. *Mert az Isten az, aki munkálja bennetek mind az akarást, mind a munkálást jó kedvéből. Fil 2,13*
- XI. 27. *Midőn egyfelől gyalázásokkal és nyomorgatásokkal nyilvánosság elé hurczoltak titeket, másfelől társai lettetek azoknak, akik így jártak. Mert a foglyokkal is együtt szenvedtetek, és vagyonotok elrablását örömmel fogadtátok, tudván, hogy néktek jobb és maradandó vagyonotok van a mennyekben. Ne dobjátok el hát bizalmatokat, melynek nagy jutalma van. Mert békeséges türesemre Isten akarását cselekedvén elnyerjétek az ígéretet. Zsid 10,33-36*
- XII. 8. *A reménységnek Istene pedig töltsön be titeket minden örömmel és békeséggel a hívésben, hogy bővelkedjétek a reménységben a Szent Lélek ereje által. Róma 15,13*
- *
1947. I. 16. *És az Ő tanítványai hozzámenvén, felkölték őt, mondván: Uram, ments meg minket, mert elvesztünk. Mt 8, 25*
- I. 18. *És monda nékik: Mit féltek, óh, kicsinyhitűek? Ekkor fölkelvén, megdorgálá a szeleket és a tengert és lőn nagy csendesség. Mt 8,26*
- I. 27. *Az Úrnak a lelke van én rajtam, mivelhogy felkent engem, hogy a szegényeknek az evangéliumot hirdessem, elküldött, hogy a töredelmes szívűeket meggyógyítsam, hogy a foglyoknak szabadulást hirdessek és a vakok szemeknek megnyitását, hogy szabadon bocsássam a lesújtottakat. Lk 4,18*

- I. 29. *Hogy hirdessem az Úrnak kedves esztendejét. Lk 4, 19*
Magatokért bosszút ne álljatok szerelmeseim, hanem adjatok helyet ama haragnak, mert meg van írva: Enyém a bosszúállás én megfizetek. Ezt mondja az Úr. Róm 12,19
- II. 4. *Minden ország, amely magával meghasonlik, elpusztul: és egy város, vagy háznép sem állhat meg, amely meghasonlik magával. Mt 12,25*
- II. 6. *Mert lesz idő, mikor az egészséges tudományt el nem szenvedik, hanem a saját kívánságaik szerint gyűjtenek maguknak tanítványokat, mert viszket a fülök. És az igazságtól elfordítják az ő fülöket, de a mesékhez oda fordulnak. De te józan légy mindenekben, szenvedj, az evangélista munkáját cselekedd, szolgálatodat teljesen betöltsd. 2Tim 4,3-5*
- II. 9. *A megrepedezett nádat nem töri el és a pislogó gyertyabelet nem oltja ki, mígnem diadalomra viszi az ítéletet. Mt 12,20*
De az Úr mellettem állott és megerősített engem: hogy teljesen bevégezzem az ígehirdetést és hallják meg az összes pogányok: megszabadultam az oroszlán szájából. 2Tim 4,17
- II. 10. *Mert a kinek van, annak adatik és bővelkedik: de a kinek nincs, az is elvétetik tőle, amije van. Mt 13,12*
Mert megkövéredett a népek a szíve és füleikkel nehezen hallottak, és szemeket behunyták: hogy valami módon ne lássanak szemekkel és ne halljanak füleikkel és ne értsenek szívükkal és meg ne gyógyítsam őket. Mt 13,15
- II. 19. *Jézus pedig azonnal kinyújtván kezét, megragadá őt és monda néki: Kicsinyhitű, miért kételkedel? Mt 14,31*
- III. 4. *Istennek kell inkább engedni, hogy nem az embereknek. ApCsel 5,29b*
- III. 6. *Mert nincs oly rejtett dolog, mely napfényre ne jöne, és oly titok, mely ki ne tudódnék. Annakokáért, amit a sötétben mondatok, a világosságban fog meghallatszani: és amit a fülbe súgatok a rejtekházakban, azt a házak tetején fogják hirdetni. Lk 12,2-3*
- III. 22. *Mert ez: Ne paráználkodjál, ne ölj, ne orozz, hamis tanúbizonyságot ne szólj, ne kívánj és ha valamely más parancsolat van ebben az igében foglaltatik egybe: Szeressed felebarátodat mint tenmagadat. Róm 13,9*
- III. 25. *Abol pedig bűnök bocsánata vagyon, ott nincs többé bűnért való áldozat. Zsid 10,18*
- III. 26. *Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek: amint szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Jn 13,34*
- IV. 6. *Akiben van a mi váltásunk az Ő vére által, a bűnöknek bocsánata, az Ő kegyelmének gazdagsága szerint. Ef 1,7*
- IV. 14. *Annakokáért az az indulat legyen bennetek, mely volt a Krisztus Jézusban is. Fil 2,5*
- IV. 27. *Ti is azért most ugyan szomorúságban vagytok, de ismét meglátlak majd titeket és örülni fog a ti szívetek és senki el nem veszi tőletek a ti örömeteket. Jn 16,22*
- IV.29. *Mi magunk is fohászodunk magunkhoz, várván az ifjúságot, a mi testünknek a megváltását. Róm 8,23b*
Am haragudjatok, de ne vétkezzetek: a nap le ne menjen a ti haragotokon. Ef 4,26

- V. 7. *Ti asszonyok, engedelmeskedjétek a ti férjetekeknek, amiképpen illik az Úrban. Ti Férfiak, szeressétek a ti feleséteket, és ne legyetek irántuk keserű kedvűek. Ti gyermekek szót fogadjatok a ti szüleitekeknek mindenben: mert ez kedves az Úrnak. Kol 3,18-20*
- V. 8. *Nem cselekedetektől, hogy senki ne kérkedjen. Ef 2,9*
- V. 17. *Hát az Isten nem áll -é bosszút az ő választottaiért, kik ő hozzá kiáltanak éjjel és nappal, ha hosszútűró is irántuk? Mondom néktek, hogy bosszút áll értök hamar. Lk 18,7-8*
- V. 20. *Ha én bennem maradtok és az én beszédem bennetek maradnak, kérjétek, amit csak aratok és meglesz az néktek. Jn 15,7*
- V. 21. *Akik megtiltják népünknek, hogy a pogányoknak ne prédikáljunk, hogy üdvözljenek, hogy mindenkor betöltsék bűneiket, de végre utolérte őket az Isten haragja. 1Thessz 2,16*
- V. 24. *Vigyázzatok, hogy senki senkinek rosszért rosszal ne fizessen, hanem mindenkor jóra törekedjétek úgy egymás iránt, mint mindenki iránt. 1Thessz 5,15*
- V. 25. *Mert igazságos dolog az az Isten előtt, hogy szorongattatással fizessen azoknak, akik titeket szorongatnak; Néktek pedig, akik szorongattatottok, nyugodalommal mivelünk együtt, amikor megjelenik az Úr Jézus az égből az Ő hatalmának angyalaival. 2 Thessz 1,6-7*
- V. 27. *A parancsolatnak a vége pedig a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és igaz hitből való szeretet. 1Tim 1,5*
Melyektől némelyek eltévelyedvén, hiábavaló beszédre hajtottak. 1Tim 1,6
- V. 28. *És nincsen senkiben másban idegesség: mert nem is adatott emberek között az ég alatt más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk. ApCsel 4,12*
- VII. 16. *Az Úr az én segítségem. Nem félek: ember mit árthat én nékem? Zsid 13,6b*
- VII. 22. *Aki azért tudna jót cselekedni és nem cselekszik, bűne az annak. Jak 4,17*
- IX. 20. *Mert kicsoda dicsőség az, ha vétkezve és arcul veretve túrtök? De ha jót cselekedve és mégis szenvedve túrtök, ez kedves dolog Istennél. Aki szidalmaztatván viszont nem szidalmazott, szenvedvén nem fenyegetözött, hanem hagyta az igazságosan ítéltre. 1Pt 2,20*
- IX. 6. *Hát nincs ti köztetek egy bölcs ember sem aki ítéletet tethetne az Ő atyjafiai között? Hanem atyafi atyafival törvénykezik, még pedig hitetlenek előtt? 1Kor 6,5-6*
- XI. 26. *De mi nem vagyunk meghátrálás emberei, hogy elveszünk, hanem hitűi, hogy életet nyerjünk. Zsid 10,39*

A Bibliában bekeretezették nyomon követik a börtönben és a tárgyaláson történeteket.

Így jutottam el 1945. május 31-éről június 1-jére virradó éjszakához.

Megverésem

Eddigi tapasztalataim nem jót jelentettek, amikor éjszakai kihallgatásra hívtak. Azok, akik végig éltek akár az *Andrássy úton*, akár itt e fogdában megért éjszakákat, nagyjából tisztában voltak ezeknek az éjszakai kihallgatásoknak jelentésével.

Amikor felvezettek az emeletre a szobába, ott vagy tíz-tizenkét botokkal ellátott előttem ismeretlen fiatalember tartózkodott. Valamennyien zsidók, ezt azonnal közölték is velem. Az általam még akkor személyesen nem, de látásból ismert *Palicz* nevezetű egyén, aki a „politikai osztály vezetője” címét viselte, távozni készült. Kitűnik ebből is, hogy milyen ravaszul okosak volt a zsidók. Hagytak egy úgynevezett magyart címerül, hogy ennek égisze alatt abszolút hatalommal intézhessék az ügyeket. (Nem ez volt az országos politikában is? *Dálnoki Miklós Béla Horthy* vezérezredese volt egy ideig a magyar miniszterelnök, majd *Tildy Zoltán* református lelkész lett e címnek viselője és a háttérben: *Rákosi, Gerő!*)

Palicz megvárta, amíg felvezetnek, majd fennhangon közölte, hogy „*én most elmegyek és reggelig nem is jövök vissza*”. Szabad tehát a vásár, a tér átengedve a gyűlölettől izzó felelőtlen elemeknek.

Elkezdődött tehát „kihallgatásom”.

A jegyzőkönyvvezető az a *Klafter* volt, aki meglehetősen ismert nevet szerzett magának kihallgatási módszereiről, brutalitásáról, ököllel, gumibottal történő veréséről. Korábban alkalmam volt látni egyik áldozatát, egy fiatalembert, aki állítólag tagja volt a Nyilaskeresztes Pártnak, és akinek fejét úgy szétverte, hogy a megrepedt koponyacsonton keresztül látni lehetett agyvelejét. E fiatalember további sorsáról nem tudok. Hozzám is a kérdések végtelen sorát tették fel a múltnak különböző dolgairól, otrombábbnál otrombább történeteket agyalva és kérdezve, melynek alapja mindenkor a múltnak szidása és gyalázása volt. Ahogy ma az időnek távlatából visszaemlékezem a kérdésekre, lényeges, valamelyest is fontos kérdésük nem volt. Meg lehetett állapítanom, hogy nemcsak a város korábbi életéről, ennek vezetőiről nem, de hivatali beosztásomról, korábbi rangomról sem tudnak semmit.

Ami az adott körülmények között bizonyos fokú derűtséget váltott ki bennem, az az volt, hogy viszonylagos letörtséget jelentett náluk az a tény, hogy itt Nyíregyházán nem viseltem valami magas közigazgatási rangot. Hiszen itteni „rendfokozataim” *fogalmazó*, *aljegyző* nem voltak valami magas közjogi méltóságot betöltő rangok. Arról sem volt tudomásuk – és meg is hagytam őket ebben a tudatlanságukban – hogy vagy másfél éven át, mint helyettes tanácsnok vezettem a város kulturális osztályát. Ezt *Kálmán Ervin*en kívül senki nem ismerte, aki ugyancsak jelen volt ezen az épületesnek nem nevezhető kihallgatásomon.

Családi viszonyaim ezeknél az embereknél ismeretlenek voltak, így nem tudták, hogy szoros rokoni szálak fűznek a korábbi polgármesterhez, és nem került sor családom

más, tehát nagyapám, apám, vagy nagybátyám által betöltött városvezetői tisztségének taglalására sem. Egy alkalommal – arra ma már nem tudok visszaemlékezni, hogy ez korábban, vagy későbbben volt-e – *Kálmánnak* volt egy olyan kijelentése: „*ha sógorát kiadják az amerikaiak, és őt behozzuk az egyik ajtón, magát a másik ajtón kiengedjük, de ha nem adják ki, – tudtommal történtek ebben az ügyben részükről lépések, de azok eredménytelenek maradtak – a családot maga fogja képviselni.*” Mindenesetre ez is érvnek nevezhető, ha nem is fedi a jogi érv fogalmát. De hol volt már ebben az időben Magyarországon jog? – vetődik fel a kérdés bennem. Hogy a semmitmondó kérdésekből és az arra adott feleletekből mit kopogott le *Klafter*, azt akkor sem, ma sem tudom, „remekműve” rajtam kívül álló okból az örök és felderíthetetlen feledésbe került, ennek okát később adom meg.

Hogy meddig tartott a kihallgatás, pontosan nemcsak akkor, de ma sem tudom, s mivel egyedül élveztem cellám magányát, nincs és nem is volt olyan társam, aki erre felvilágosító feleletet tudott volna adni.

Elértünk végre a számukra legfontosabb kérdéshez: a zsidóság deportálásának kérdéséhez, miközben a hangulat forrósága állandóan emelkedett. Igényüket bizonyára nem kielégítő feleleteim lassan, de biztosan vérmérsékletüket a forrponthoz közelítették, de hasonló volt az eset nálam is. Unásig hangoztatták azt a meggyőződésükké alakuló nézetüket, hogy a magyarságnak elemi kötelessége lett volna megvédeni a zsidóságot a németekkel szemben. Olyan ellenérvek, hogy 1944 március 19-én Magyarország magát sem tudta megvédeni, nemhogy másokat, szemükben csak elhanyagolható nézet volt. „*Minden magyarnak, élete kockázatásával meg kellett volna egy-egy zsidót védeni és mivel ezt nem tette, okozójává vált a zsidóság tragédiájának!*” – hangoztatták.

Így folydogált, meglehetősen hosszú ideig, de még mindig európai mércével elfogadható módon a párbeszéd, amikor az egyik zsidó fiatalember – talán arra gondolva, hogy tapasztalata szerint a magyarok ezen kérdésnél meglehetősen gyáva magatartást tanúsítanak – elérkezettnek látta az időt, hogy szabad utat engedjen gúnyolódásának és ebben a hangnemben feltegye a kérdést: „*ugye maga is keservesen siratta a szegény zsidók sorsát és hullatta könnyeit?*” Itt azonban elszámolta magát. Bár alaptermészetem, hogy soha nem óhajtottam sem hősnek mutatni magam, még kevésbé hősködni, de mindenkor és életem minden ilyen fordulata során mindig volt bennem annyi büszkeség, hogy az ilyen átlátszó kérdésekre megadjam a megfelelő választ. Majdnem így tettem Kanizsán az orosz politikai tisztnek kérdezősködésére, de ott a Gondviselés lépett közbe, így feleltem az *Andrássy* úti fogda parancsnok megjegyzésére, így feleltem tehát itt is. Csak önmagamban voltam következetes, ennyi volt az egész. „*Nem hullattam könnyeket, de nem álltam ki az utcára örömömben tapsikolni, hogy úgy kell nekik, megérdemlik önmaguk okozta sorsukat.*”

No, erre elszabadult a pokol. A kezük ügyében eső tárgyakkal, botokkal, székekkel ahányan voltak nekem estek és ütlegeltek addig, amíg az eszméletemet el nem vesztettem. Magamról azt tudom, hogy amíg eszméletemet tudom, összefont karokkal ültem, hiszen sok lúd disznót győz, mondja az ismert közmondás.

Hogy mikor és hogyan kerültem vissza cellámba, nem tudom. Ott ébredtem fel, tértem magamhoz, s mivel ennek a cellának ablakai be voltak deszkázva, igen nehéz volt megállapítani, hogy reggel vagy estefelé járunk-e. 1945. június 1-jére virradó éjszaka volt. Emlékezetes éjszaka, mert addig én nem vertem meg senkit, de engem sem vert meg senki. Nyilvánvaló, hogy ezt is meg kellett valamiért érnem.

1927 körül, a reformáció emlékűnépén (október 31.), az Evangélikus Templomunkban iskolatársaimmal egy kis dialógust adtunk elő. A gimnázium Értesítőjéből tudom, hogy a dialógusnak szerzője Ifj. Porkoláb Gyula volt és a „Wormsi kihallgatás” címét viselte. Ennek volt egy mondata, amit akkori szerepem szerint mondtam: „amikor Krisztust a főpap csarnokában arcul üték a bátor válaszáért, így szólt szelíden, sajnó bánatában: Győzz meg, ha ajkam nem veled beszél”. Hát az előadott párbeszéd megvalósult életemben is. Nem mondom azt, hogy a magamhoz térés után valami különösen jól éreztem magam, de mint később csattanóan igazolódott életemben is, - akik az Istent szeretik, azoknak minden javukra van – e tétel a későbbiekben igazolást nyer.

Mindjárt az elsővel szolgálók is.

Amikor néhány nap múlva ismét elővezettek Kálmán elé, beszélgetését azzal kezdte, hogy a maga részéről rendkívül sajnálja a történeteket, de azért nem avatkozott be, mert volt verőim között egy *Lelics* nevű, aki az orosz parancsnokságnál teljesít tolmácsi szolgálatot. *Lelics* mindenáron azt akarja elérni, hogy adjanak át az oroszoknak, hogy azok vigyenek el arra a területre, ahol mint katona megfordultam, Mert, ha az ottani polgári lakossággal szembesítenek, bizonyára akad ott majd valaki, akinek lesz elszámolni valója velem. De ha ő, már mint *Kálmán* hozzájárul megverettetésemhez, akkor *Lelics* eláll ettől a szándékától. Azt feleltem, hogy „nem tudok hálás lenni a történetekért, mivel bármikor és bárhol nyugodtan vállalom a szembesítésemet bárkivel.”

(Több alkalommal emlegették azt is, hogy jönnek a nyíregyházi deportáltak hazafelé, és majd alkalom nyílik a velük való szembesítésre. Ezt is mindenkor vállaltam, de erre sem került sor. Később megtudtam, hogy a hazatérőktől egészen bíróság elé állításomig mindenkinek feltették a kérdéseket, de mindig negatív válaszokat kaptak. Legfeljebb azt hangoztatták, hogy tudomásuk szerint nem szeretem a zsidókat, de hogy szeret-e valaki valakit, ez még abban az időben nem volt vád tárgyává tehető.)

„De – folytatta Kálmán – íme itt a jegyzőkönyv, ami ott készült! Összetépte és előttem a papírkosárba hajította.” Be fogom hívni a gépírónömet, és neki diktálja le az egész vallomását.”

Így is történt.

A gépírónö emlékezetem szerint egy ószőlősi leány volt. Boldogult tisztviselő koromban sűrűn diktáltam múltam hivatali eseményeit, és mivel meglehetősen gyakorlatom volt a diktálásban, minden javíthatás nélkül került vallomásom papírra. Amikor befejeztem mondandómat, szó szerint így fordult hozzám *Kálmán*. „Engedjen meg nekem is egy mondatot diktálni a maga nevében: határozottan antiszemita vagyok magam.” Erre azt feleltem, hogy e mondat nem tükrözi hűen állásponyomat e kérdésben, mert nem

gyűlölöm a zsidóságot, így nem lehetek antiszemita, de azt elismerem, hogy szeretem fajtámat, és ami lehetőségem volt fajtám megsegítésére a törvények lehetősége között, azt megtettem. De mivel ön is ilyen gáláns volt velem szemben, diktálja oda azt a mondatot. Ez meg is történt. Így született meg rendőrségi vallomásom.

Ennek azután évekkel később igen érdekes folytatása lett. Amikor 1947. nyarán Budapestre kerültem a Népbíróságok Országos Tanácsa elé (NOT), a Markó fegyintézetének lettem lakója, rögtön szinte az első órákban már a népfőügyész helyettes felvitetett irodájába. (Erről majd később beszélek, de előljáróban szeretnék megjegyezni valamit). Azt mondta, hogy meglehetősen sok ügy került már elé, de még ilyen nem. *A rendőrségi, az ügyészégi, a bírósági tárgyalási jegyzőkönyvben foglalt vallomásai, valamint a fellebbezésében leírtak között egy mondatnyi ellentmondás sincs. Már pedig mi – tette hozzá – sajnos azt tudjuk, hogy a rendőrségeken nem megengedett és törvényes úton, módon csikarják ki a letartóztatottak vallomásait, így azokat a vádlottak rendszerint az első tárgyaláson visszavonják, ön hogy érte ezt el?* Feleletem egyszerű volt: *azt a vallomást is én diktáltam, a lehetőségnek ugyan megfizettem bizonyos árát, de úgy érzem, megérte.*

Neki az Istenszeretet teóriáját nem magyaráztam meg. Ez is egyik láthatatlan kitüntetésem!

Kálmán Ervin kapcsán Erősről

Kálmánnal volt még néhány érdekes beszélgetésem.

Egy alkalommal szóba került *Eröss János* neve, aki akkor itt a *főispáni tisztséget* töltötte be. E tisztségben az évszázadok során bizonyára sok hitvány, oda nem való ember ücsörgött, de egy ilyen országos bitang még soha. Utóda sógora, *Andrássy Dániel* lett, ő sem volt sokkal különb. Azután ezt az ősi, magyar elnevezésű tisztséget is megszüntették, nekem ezzel akaratlanul is igen nagy örömet okoztak. Ehhez a névhez ugyanis főispán, alispán, évszázadok magyar csengése úgy nőtt hozzá, hogy azoktól elválaszthatatlan. Ez vonatkozik arra is, hogy polgármester, hiszen az a polgárok mestere. Az, hogy tanácselnök vagy párttitkár, esetleg főtítkár, nem magyar, ahhoz semmi magyar múlt nem fűződik, így számomra nincs is semmi magyaros zamata. Valahogy nem sérti annyira nemzeti büszkeségemet, ha ezeket az elnevezéseket olvasom. Nos, tehát erről az *Erősről* beszélgetvén valahogy véletlenül fején ütöttem a szegyet. Azt mondtam ugyanis: látja, én nem mentem el, nem bújtam el, nyugodtan szembe nézek még egy ilyen ellenséges apparátussal is. De azt nem tudom előlegezni *Eröss* úrnak. Ő vajon oda merne állni a saját rendőrsége és bírósága elé? „Látja ezért szeretek magával beszélgetni, olyan jókat tud mondani, de abba ne reménykedjen, hogy olyan idők fognak eljönni, hogy a mi Erössünknek bármilyen bíróság elé kelljen állnia!” – kacagott fel *Kálmán*. Azt hiszem talán három-négy évnek kellett csak elmúlnia és *Eröss* úr, aki akkor már valami miniszteri tisztséget töltött be, Amerikába szökött.

Bár talán nem tartozik szorosan véve tárgykörömhöz, korismeret szempontjából mégis szükségesnek látom jellemezni, kikből is állt az a bizonyos Kisgazda Párt, akinek képviselőjében *Eröss* és *Andrássy* foglalták el e vármegye legmagasabb közigazgatási posztját. *Eröss* ügyvédi gyakorlatot folytatott, míg *Andrássy* a vármegyei Árvaszéknél volt árvaszéki ülnök. Mindkettővel jó ismeretségben voltam, *Andrássy Dániel* sokáig a NYTVE sportegyesület, melynek aktív vívója voltam, ügyvezető elnöke is volt.

Eröss nem szorgoskodott ügyvédi irodájának felfuttatásában, inkább a politikai életben szeretett volna érvényesülni, de 1945-éig sikertelenül.

Hogy próbálkozott-e kormányprogrammal, azt nem tudom, én, mint a Kisgazdapárt állandó, de eredményt felmutatni nem tudó képviselőjelöltjét ismertem, aki minden képviselő választáson kísérletet tett a parlamentbe való bejutásra, de eredménytelenül. Viszont sikerült minden földi javát még a felesége hozományát is elpolitizálnia. Mivel a Kisgazda Párt a Horthy rendszerben ellenzéki szerepet töltött be, így nyilvánvaló, hogy nem bírt a kormánykörök előtt nagy népszerűséggel. Ez minden ellenzékinek sorsa és a közigazgatási hatóságok nem igen kedvelték a közülük kikerülőket. Ezért volt *Erössnek* az a szokása, ha valami hivatalos dolga akadta a Városházán, mindig hozzám jött azzal, hogy „*kedves Pista öcsém, nézz már ennek vagy annak a dolognak utána*”. Így is történt, s amíg én a dolgoknak utána jártam, „*János bácsi*” a szobámban várakozott. A harmincas évek közepe táján vagy másfél évig a városi árvaszéknél tevékenykedtem, mint *Dr. Gönczy József* árvaszéki ülnök helyettese. Akkor már meg volt a doktorátusom – az árvaügyek elsősorban is jogi ügyek – de mivel hivatali rangom napidíjas volt, így nem volt önálló kiadmányozási jogom, így mindig a másik árvaszéki ülnök volt az aláíró kiadmányozó. Így került elem néhai *Klein Dezső* városi állatorvos kiskorú fiának egy amerikai örökségi ügye, ahonnan a kiskorú megörökölt némi dollárt. *Klein* néninek, az édesanyjának *Eröss* volt az ügyvédje, míg Amerikában is volt a hagyatéknak egy magyar származású ügyvédi képviselője. Nekünk hivatalosan közvetlenül nem lehetett az amerikai hatóságokkal érintkezni, de egy meglehetősen bonyolult formula állt rendelkezésünkre: *felterjesztés a magyar Belügyhöz, az átteszti a Külügyhöz, aki kijuttatja az illetékes magyar követségnek, aki azután eljár az ottani hivataloknál*. Így *Klein* néni megbízta *Eröss*t, mint ügyvédjét, hogy vegye fel közvetlenül az amerikai kollégájával levelezés útján is a kapcsolatot, hogy a kiskorút illető hagyatéknak mielőbb ide érkezzen a városi Árvaszék Gyámpénztárába. Mi itt az édesanyjával egyetértően egy házat akartunk venni a kiskorúnak, mely nemcsak lakásul szolgált volna neki, s édesanyjának, de állandósítani akartuk a pénzt minden értékcsökkenéstől. Hiszen akkor már az árvaszéki hivatalok ismerték az első világháború pénzünket érintő hatását. Vártunk és vártunk, *Klein* néni gyakori vendégem volt hivatalomban, de mindig azzal távozott, hogy még nincs válasz, menjen *Eröss*höz, hogy ő sürgesse meg az amerikaiakat. Nekem ugyanis, mint alárendelt hivatalnak nem volt jogom sürgetni a Belügyet. Múltak a hónapok, nemcsak az érdekeltek, de én is izgatott lettem, hogy mi van ezzel az örökséggel. Hiszen volt már hasonló esetünk és sokkal hamarabb elintézés nyert. *Klein* néni mindig azzal jött fel, hogy

kérdezte *Eröss*t, de azt a választ kapta, hogy még nem történt meg az átutalás. Sürgeti, de mást nem tehet. Egyszer azután meguntán a dolgot, felterjesztéssel éltem a Belügyhöz és kértem a közbenjárást. Elmúlt vagy három hónap, míg végre megjött az illetékes washingtoni követségnek értesítése, amely azt tartalmazta, hogy a pénzt az ottani hagyatéki ügyben eljáró magyar származású ügyvéd, aki úgy látszik nem ismerte az erre vonatkozó magyar jogszabályokat, közvetlenül *Eröss*nek már hónapokkal ezelőtt átutalta. Felkértem magamhoz *Klein* néni, ismertettem a követség értesítését, és mondtam: menjen el *Eröss*höz! Mondja el neki a hallottakat és ha az megfelel az igazságnak *Eröss* három napon belül fizesse be a pénzt a Gyámpénztárhoz.

Nyilván *Eröss* elköltötte a pénzt, de mivel félt, hogy megvonják tőle az ügyvédi gyakorlatot és még sikkasztásért börtönbe is kerül, valahonnan előkerítette a szükséges összeget és befizette. Ettől kezdve *Eröss* úr a begyében tartott. Szerinte nyilván azt kellett volna csinálnom, hogy hitegetve a néni, valami haladékat szerezzek számára.

Így talán az ő szempontjából nincs mit csodálkozni, hogy amikor az én ügyemben Édesanyám és feleségem felkereste *Eröss*t, mint a mindenható akkori főispánt, ő úgy szövegezett, hogy *Etelka néni sajnos Pista olyan tajtékozó gyűlölettel fordult a szegény zsidóság felé, hogy ezért fel fogják akasztani*. Mondta ezt egy öreg, beteg anyának, egy láthatóan várandós feleségnek nyilván „vigasztalásul”. Lehet e csodálkozni azon, hogy amikor a két szerencsétlen nő egy látogatási alkalommal bejött a fogházba, mint két összerágott gersli úgy néztek ki! És azon csodálkoztak, hogy jó kedvvel fogadom őket, és mikor elmondták *Eröss* főispán úr *vigasztaló szavait* személyemet illetően, csak mosolyogni tudtam. (*Nota bene még zsidó vádam sem volt még a vádiratomban sem! S erre igen büszke vagyok, bár a deportálás során összekötő voltam a polgármester és a zsidó tanács között, tehát egy meglehetősen kényes pozícióban.*)

Eröss úr azután, mint miniszter jobban látta kilépni e honból, és Amerika védőkarjaiba vetni magát. Még egy adat jellemzésül. Nem olyan régen az Ausztráliában élő *Dr. Varga (Weisz) Imre* – egyébként zsidó – barátommal folytatott levelezésemnél szóba került *Eröss* is, és a fentieket leírtam neki. Mire Imre barátom válasza: „*nem lepett meg a beszámoló, bár személy szerint Eröss velem szemben igen udvarias volt mindig, de tudok arról, hogy Simkovics Mátyás nyíregyházi szücsfamília családi üzemet, amikor államosították, Matyi felment Pestre, hogy Eröss*től *viaskérje azt a 15000 dollárt, amit anno a negyvenes évek elején Eröss*nek kölcsön adott, mire a nagyhatalmú miniszter az ÁVÓ -val fenyegette meg, így pénze nélkül maradt.”

A rokonról, *Andrássy*ról, aki itt Szabolcsban követte főispáni székében *Eröss*t, a pontos részleteket nem ismerem, de azt tudom, hogy 1943-44 körül árvák vagyonának elsikkasztása miatt lett felfüggesztve és folyt ellene az eljárás. Aminek eredménye alól az oroszok valóban „fel, vagy inkább megszabadították” *Andrássy*t. Ő is kisgazda vonalon működött.

Ezek tények, bárhol, bármikor vállalom őket, legfőképp Isten színe előtt.

*

Megtörténvén tehát a rendőrségi vallomásom írásba foglalása, tulajdonképpen átszállítható lettem volna a *Nyíregyházi Fogházba*, az ügyészséghez esetleges vádemelés céljából, de „kihallgatásom” nyomait viselvén, meg kellett várni, amíg legalább is a látható részeken eltűnnek a verés nyomai, s emberek közé juttatható formát mutatok. Így tehát várakoztunk.

Közben azonban valaki egy nekem való foglakozást agyalt ki.

A Kossuth utca elején – talán még ma is meg van az a ház – két házzal a Keskeny köz előtt lakott egy *Nagy István* nevű hentes, aki ellen valami árurejtegetési eljárást indítottak. Ismeretem és emlékezetem szerint igen rendes ember volt ez a hentes és pincéjében „óriási” készletet találtak, aminek felszállítására engem találtak a legalkalmasabbnak. E készlet, előttem ismeretlen rendeltetéssel talán hónapok vagy évek óta lerakott sertés koponyákból állt. Volt néhány száz darab, amit velem hordattak fel az udvarra. Hozzáfűzhetem, hogy akkor már hetek óta csak az „ünnepnapokra” kapott élelemből éltem, az általuk adott moslék ehetetlen volt, így nem a legjobb erőben voltam. Fizikailag is megerőltető munka volt, nem szólva arról a bűzről, ami a csontokat körülvette. Nyilván, hogy a munkára a rendőrség felfogása szerint én voltam a legalkalmasabb. És mégis, milyen csodálatos az Isten hatalma, erre is valami melegséggel tudok visszagondolni.

Hogy miért?

Ez a történetem is megérdemel egy külön bekezdést.

Volt a kisvasútnak egy *Illés* nevű villamoskocsi vezetője, aki megszállottja volt a villamos nyújtotta sebességnek. Egy novemberi napon, ömlő esőben, a délutáni órákban jöttem haza villamoson, mert valami hivatalos ügyből kifolyólag át kellett öltöznöm feketébe. Kérdeztem *Illést*, hogy meddig fog állni az Erdei kitérőben, amíg visszaindul – ilyenkor rendszeres járat csak a Kitérőig volt – majd a kapott válasz alapján mondtam, hogy ez alatt át tudok öltözni, és vissza tudok menni vele a hivatalba. Ezzel váltunk el. Sikerült is, kimentem a házunkkal szemben lévő feltételes megállóhoz és vártam a villamost. *Illés*, szokásához híven rákapcsolt, de amikor észrevette, hogy felszálló van, bár teljes erővel fékezett, a hulló levelektől és esőtől csúszós sínen a villamos kocsit csak valahol a *Lengyel villa* előtt tudta megállítani. Állt a víz nemcsak a pálya két oldalán, de még a sínek között is, úgy, hogy mire a villamoshoz értem, néhányszor megmerülvén a fél cipőm, nem valami kellemes állapotban tudtam felszállni. Arról időhiány miatt már szó sem lehetett, hogy haza menjek, és ruhát cseréljek. Érthető tehát, hogy féktelen méregbe gurultam és alaposan, talán túl alaposan leszidtam *Illést*. Aki érezvén ludas mivoltát, hallgatván hatalmas szidalmi áradatomat szinte kapkodott a levegő után. Ennyi a történet.

Másnap – lecsillapodván – éreztem, hogy szidásomat ezzel a nálam lényegesen idősebb emberrel szemben túlméreteztem. Odamentem hozzá és gorombáskodásomért bocsánatát kértem. Majd kölcsönös magyarázkodás után kezét fogtunk és újból szent lett a béke közöttünk.

Amikor a Kossuth utcára a бүdös csontokat hordani a Kisállomás terén (akkor Bessenyei nevét viselte) keresztül kísért a rendőr, akkor még ezen a téren volt a nagypiac. Éppen piaci nap volt, így meglehetősen sok ember között kísérték. Legtöbbje ismert. Megláttam a piacon álldogáló *Illést*. El voltam készültem arra, hogy elérkezettnek fogja látni az időt, hogy szorult helyzetemben legalább is örömét fogja kifejezni, annak, hogy ilyen körülmények között lát engem. Ezzel szemben mi történt? Amikor meglátott, hangosan doktor úrnak szólítva köszöntött, majd egy gyümölcsárushoz szaladt, ott vagy egy kilónyi cseresznyét vásárolt, átadta nekem miközben kísérom felé fordulva közölte, „igen rendes ember volt a doktor úr.”

Ennyi a történet mindössze.

Egy normális körülmények között élő ember számára nyilvánvalóan mit sem jelent ez, de nekem? És akkor?

Felejthetetlen élmény volt. Csodálatosan melegítő! Emberséges! Amiben az óta is oly szerény a magyar élet. Pedig talán azt lehetne mondani, hogy jött ahhoz ez a fiatalúr, hogy annak idején olyan goromba legyen egy idősebb valakivel szemben? Azóta is, ha nagy ritkán találkozom *Illéssel* – vagy jó két éve, a szomszédságában lakó öccsével találkoztam – mindig valami különösen jó, meleg érzés jár át, amikor kezét fogunk. „Egy igaz emberrel fogtam kezét” érzete kísért sokáig. Üdvözlétemet soha nem felejttem el elküldeni Felé!

Átszállításom a Fogházba

Ilyen epizóddal fűszerezett néhány hét után – miközben máig sem tudom honnan, de megtudtam, hogy *Édesanyám* és *Feleségem* is megérkeztek *Kanizsáról Nyíregyházára* –, került átszállításomra sor a Fogházba. Velem kísérték át *Bombér János nyíregyházi szabómester* is, aki annak idején a *Nyilaskeresztes Pártnak* volt vezetőségi tagja.

Kihoztak bennünket a *Takarékpalota* ma is meglévő és a *Rákóczi utcára* nyíló kapuján, majd megkerülve az épület *Kossuth térre* néző frontját, az akkor még a *mai Hotel Szabolcs* épülete mellett lévő átjárón kísérték át a korábban tisztos nagyapám *Bencs László* nevét viselő, de már akkor a szolgálalkúség nagyobb dicsőségére *Lenin* nevét viselő térre. Onnan a *Bujtos utcai* fogház épületbe, amit már csak a sors humorérzékét bizonyítandó, *ugyancsak nagyapám építtetett*. Ez a város történelméből nézve érdekes régi elnevezésű utca ma valami részeges, általam korábban soha nem ismert nevű kőműves nevét viseli.

„Öröködbe Uram, im pogányok jöttenek!”

Bizonyos körök gondoskodtak „ünneplésünkről.” Hogy ez az ünneplés elsősorban nekem szól-e, vagy *Bombérnek*, nem tudom. Nem kívánom elvitatni senkitől a kétes értékű „dicsőségét”. A három- négyszáz méteres úton asszonyok álltak, akik épületes megjegyzésekkel és köpködéssel kísérték utunkat. Ilyen diadalmenetben érkeztünk meg a fogházba.

Erről az épületről valamit el kell mondanom.

Korábban az épületben vagy öt alkalommal voltam. Meglehetősen nagy, komor a folyosó rendszere, mely emlékeim szerint három emeletet foglalt magába. Úgy építve, hogy ezek a folyosók figyelemmel az ott lakókra, a földszintről is jól áttekinthetők

legyenek. Bennem mindig viszolygó érzéseket keltettek. Úr Isten, itt élni még felügyelői minőségben sem volna kellemes, hát még rabnak.

Milyen jó dolog, hogy az ember nem lát a jövőbe. Hiszen pontosan két kerek esztendeig voltam ennek a sötét épületnek lakója, ezzel olyan rekordot állítva fel, amely az idők, vagy legalább is az épület fennállásának tartama alatt sem igen fog megdöntődni. Mivel ez Fogház épület és a jogi tudomásom szerint az itt eltölthető idő maximum 1 év.

Miért is jártam az említett négy-öt alkalommal itt?

A régi büntető perrendtartásban elő volt írva, hogy halálos ítéletek végrehajtásánál a polgármesternek, vagy képviselőjének jelen kell lennie és az ítélet végrehajtása után a jegyzőkönyvet aláírnia. A háborús események miatt statárium volt elrendelve.

Amikor az első ítélet végrehajtására került sor, és megjött a megjelenésre való felkérés a város akkori polgármesteréhez, hivatott és mondta, helyettesítsem, mert inkább lemond az állásról, mintsem, hogy elmenjen egy ilyen aktushoz. Viszont én nemrég jöttem haza a frontról, ott sokkal külön dolgokat is láttam, a hullákhöz is hozzá szoktam, már amennyire hozzá lehet szokni, így menjek én. És főleg ezt, mint családtag tegyem meg!

Átvállaltam a megbízást. Így jutottam abba a helyzetbe, hogy pár alkalommal meg kellett jelennem a halálos ítéletek végrehajtásánál. Később az ügyészségi elnök egyenesen nekem küldte a meghívást, mint a polgármester megbízottjának. Így voltam hivatalos életemből némi kapcsolatban ezzel az épülettel.

Díszkíséréssel érdekes visszatérés.

A *politikai foglyok* a második emeleten, amíg a *köztörvényesek*, vagy ahogy a fogházi zsargon hívta, a „*lopatikusok*” az első emeleten voltak elhelyezve. Meglehető zsúfoltság volt mindenütt, de különösen a politikai részlegen. Egy tizenkilenc fős, ablakkal nyugatra néző helyiségbe kerültem, ahol képviselve volt az ország talán valamennyi néprétege. Voltak ott igen becsületes, tisztességes parasztemberek *Büdszentmihályról*. Mindannyian önállóan gazdálkodó parasztok, „bűnük” azt hiszem első sorban vagyoni helyzetükből adódott, de volt ott alezredes, öreg *Péchy Feri bácsi*, volt ott főszolgabíró Szatmárból bizonyos *Osváth* nevű, aki személyes és gyerekkori barátja volt Bajcsy-Zsilinszkynek, később az özvegye ki is szabadította, de volt ott tanító, ügyvéd, tisztviselő stb. stb.

Nem sokkal megérkezésem és elhelyezésem után *Bombért* az ügynevezett nyilasszobába vitték, amit az ott megtanult fogalom szerint a „kulcsosok” kezeltek, engem pedig már szólítottak is ügyészi kihallgatásra. A mindenható ügyész *Dr. Bodonyi Márton* nevet viselt, amit korábban már hallottam, és nevét félelemmel emlegették.

Levezettek és belépve ugyan kit találtam ott?

Dr. Schweitzer Márton volt királyi és honvédségi ügyész urat, nekem „*kedves*” vadásztársamat.

Erről az „átváltásról” kénytelen vagyok pár szót ejteni.

Bodonyi alias Schweitzer ügyész úr

Ismeretségem a *Kossuth utca* és *Sarkantyú utca* sarkán kezdődött vele. Vadásztársasági tagtársam volt, no és még emellett gyermekkori ismerősöm, öccse pedig osztálytársam a gimnáziumban. Vadásztársam, *dr. Murányi István*, akkori nyíregyházi ügyvéd DKW. kocsival rendelkezett, és valamikor 1943 kora őszén, amikor a társulati tagoknak lehetősége nyílt arra, hogy még a körvadászatok megkezdése előtt busírozó vadászatra úgy mehessenek ki, hogy a területileg illetékes vadórt értesíteni voltak kötelesek, telefonon felhívott Pista és megkérdezte, nem volna e kedvem kimenni egy kis nyulászatra Kemece környékére. Hozná magával egyik barátját, *Dr. Schweitzer* ügyészt. Mivel annak idején a Sóstói út még nem volt kikövezve, a DKW pedig nem igen szerette a homokot, vagy sarat, találkozónk a Kossuth utca, Sarkantyú utca találkozásánál. Így is történt. Besétáltam odáig, ott találkoztunk. Ott, akkor ismerkedtem meg *Schweitzerrel*. Vörös hajú, nekem nem túl szimpatikus ember benyomását keltette. Elöl ült a kocsit vezető *Murányi* mellett és félig hátrafordulva a vadászterületre történő kitérésünkig azt magyarázta, hogy mivel most katonai szolgálatra van behívva, Kassán, az ottani Hadbírószágon teljesít szolgálatot. *Rengeteg baja van ezekkel a disznó zsidókkal és a munkaszolgálaton tevékenykedő magyar katonákkal*, akiket keretlegényeknek hívtak. Már ez se tette előttem szimpatikussá, mert igen lelki szegény embernek vélem azt, aki egy akkor látott embernek kizárólag hivatali munkájáról tud beszélni. Ezen ismeretségünket követő téli vadászati szezonban néhány alkalommal ugyancsak, mint a *Murányi* Pista vendége vett részt körvadászatainkon. De néhány alkalommal a város utcáin is találkoztunk. Ezek a találkozások csak megerősítették az első találkozás alkalmával nyert antipátiámat. Valahogy az az érzésem támadt *Schweitzerrel* szemben, hogy hasonló a különösen nyári esők után megjelenő háznélküli pucér csigákhoz. Aki megfigyelte, jól tudja, hogy maguk után ezek a csigák nyálkás bevonatot hagynak az utakon.

Ilyen nyálkás bevonatot éreztem ezzel az emberrel történő találkozásaim után is. Akkor még semmi mást nem tudtam róla. Nem tudtam azt sem, hogy felesége egy mátészalkai zsidó bankárnak a leánya, és bár akkor még ebből tudomásom szerint semmi kellemetlensége nem származott, de kompenzációs kényszerét nyilván ez a tény is befolyásolta. Ha egy emberben lévő tulajdonság lett légyen az gorombaság határára mozgó is, de őszinte, nyílt, számomra elfogadható. De nem bírom az alamuszi, kétszínű, minden őszinteség hiányában szenvelgő típust. Már pedig mindig ezt éreztem *Schweitzerrel* kapcsolatban. Meglehetősen jó puskásnak számítottam a mi társulatunkban, de ez nem jelent valami rendkívüli képességet, mert e társulat tagjai zömmel vasárnapi vadászok voltak. Így nem képviseltek valami kitűnő lövő képességet. De furcsálltam, hogy jóformán minden kör után lelkes vigyorral megkeresett és ámulva ütögette vállam: „*Barátom, micsoda csodálatos volt ez a lövésed*”.

Vadászmesterünknek a részemre felejtethetlen *Kálnay Bandi* bácsinak az a megjegyzése, hogy „*jó puskás vagy Pista*”, őszinte elismerésnek hangzott, de ez a hangos lelkesedés? Mit akarhat tőlem ez az ember? Vetődött fel bennem önkéntelenül a kérdés. Másik jelenség.

Szerettem a jó anyagból készített és jól szabott ruhákat a hozzájuk való belsősséggel, ami alatt inget, nyakkendőt, díszszembkendőt értek. Szerettem szelíd eleganciával járni és mindig sikerült is, amit nem utolsó sorban jó nevű szabómnak, a *Kecske*s cégnek is köszönhettem. Röviden szólva, szerettem felöltözni, de soha nem kiöltözni. De arra képtelen voltam, hogy akár órákig álljak egy nyakkendő megkötése miatt a tükör előtt, vagy lejárjam lábaimat azért, hogy valami tetsző ruhadarabot megszerezsek. Ezért váltott ki bennem jogos viszolygást, hogy ha balszerencsém az utcán összehozott ezzel az emberrel, eltekintve attól, hogy bár évekkal fiatalabb voltam, a köszönésbe szinte nem lehetett megelőzni. És úgy nem tudott elmenni mellettem, hogy vagy a nyakkendőmre, vagy a felöltőmre, vagy a ruhám anyagára, vagy szabására ne tegyen valami elragadtatott megjegyzést. Számomra ez undorító volt és mindig volt egy hátsó gondolatom, mit akar ez az ember?

Amikor megtörtént a zsidóság deportálása, egy alkalommal *Márföldy Jóska* barátomnál tartózkodva – aki szintén akkor már királyi ügyész volt, így közvetlen kollégája volt *Schweitzernek* – tudtam meg a felesége zsidó származását. Akkor támadt bennem az a gondolat, hogy ez a magatartás talán valami menedékkeresés volt. De milyen menedéket tudtam volna én nyújtani *Schweitzernek*? Hiszen ha a betöltött hivatali állást rangsorolom, egy ügyész magasabb hivatali rangot jelentett, mint aljegyzői állásom, amit akkor a városnál itt betöltöttem. Így perdöntő magyarázatot akkor sem, azután sem kaptam, de viszolygásom, mint ezt a későbbiek igazolni fogják, indokolt volt.

Ezek előrebocsátása szükséges volt a továbbiak megértéséhez.

Amikor ugyanis a fogházba történő átkísérésem után hamarosan hivattak a földszintre, az ügyészi kihallgatásra, ki más ült az ügyész széken, mint *Schweitzer Márton*, de akkorra már *Bodonyi* névre hallgatva. Nyilvánvaló, hogy sváb származására utaló nevét jobbnak vélte az orosz megszállás nyújtotta viszonyok között megváltoztatni. No, ekkor már nem dicsérte sem vadászkapességeimet, sem nyakkendőmet. Többek között azért sem, mert nem rendelkeztem ezzel az öltözék kiegészítővel, eleganciám is erősen vitatható volt, hiszen mindössze egy vadászatra csináltatott bricsesz pantallóm maradt. Ebben aludtam, tartózkodtam akkor már hetek óta és majd éveken át ez lesz az „ünneplő” öltözetem is.

Első szava e derék férfiúnak az volt, hogy: *mi a jelen körülmények között nem ismerjük egymást*. Mire olyasmit feleltem, hogy ez legalább is részemről nem fog különösen nagy nehézségbe kerülni.

Ez azután megadta az egész kihallgatásnak az alaphangját. Magas lóról akart diskurálni, de ez nem sikerült. Nem származván az ijedős emberek szektájából, minden kérdésére megfelelő hangnemben és stílusban válaszoltam. Kihallgatási metódusán nyomban felismerhető volt az az óriási különbség, ami egy olyan emberrel mutatkozik, akinek vaj van a fején, azzal szemben, aki ilyen hátrányokkal nem rendelkezik. (Gondolok itt a zsidó Kálmánra és e hintázó alakra.)

A kihallgatás és az azon az alapon íródott jegyzőkönyv nem igen tartalmazott lényeges adatokat. Ezt ő is jól érezte, mert igen gyakran tért arra ki, hogy ezek a dolgok

nem lényegesek, de jönnek haza a „szerencsétlen” zsidók és majd fognak azok kellő mennyiségű anyagot szolgáltatni ellenem. Tudok is arról, hogy nagy szorgalommal – de semmi eredménnyel – fejtett ki ezen a téren buzgalmat és sorra vette a deportálásból haza érkezőket.

Egyik megállapítására azonban igen jól emlékszem még ma is.

Így szólt: *„ha ön megtagadta volna azoknak a törvénytelen rendeleteknek a végrehajtását, amiket hivatalból végrehajtott, vagy végrehajtásukban közreműködött, ma milyen nagyfiú volna!”*

Ma is emlékszem válaszomra: *„Közigazgatási pályámat soha nem tekintettem 21-es partinak, hogy húzzak-e 18-ra vagy sem. De ha azok a rendeletek törvénytelenek voltak, ahogy Ön mondta, akkor Önnek, mint ügyésznek, mint a törvényesség örének vádat kellett volna ellenem és a végrehajtó többi tisztviselő ellen emelni! Hát ezt miért nem tette Ön meg akkor?”*

Erre azután jobbnak látta e kérdést nem feszegetni.

Így e jegyzőkönyvbe sem került olyan, ami nem felelt meg az igazságnak. Tudniillik hangosan diktálta a gépírónak, majd el is olvastam, mielőtt aláírtam volna. Így ide nem kerülhetett valótlan adat.

Ezzel be is fejeződött kellemesnek nem mondható diskurzusunk.

Abban az időben még ez az ember hatalmában igen korlátozott volt. Ugyanis a *népügyészség vezetője* volt, de a fogház az *államügyészséghez* tartozott – már akkor így hívták a korábbi királyi ügyészséget – ennek pedig vezetője *Szoboszlay Papp Imre* nevű *Újfehértóra* való, igen rendesen viselkedő úr volt, ki szintén korábban királyi ügyész volt. (Nemsokára ki is rúgták a testületből.) De akkor még például olyan kérdésekben, mint a foglyok élelmezése, elhelyezése, *Bodonyi Schweitzernek* nem volt beleszólása.

*

Fogházi életem kellemesnek nem volt mondható, ha csak annyiban nem, hogy rendes magyarok között voltam és nem kellett tartani az éjszakai látogatásoktól. Akkor még ezekben az intézetekben a régi rend és fegyelem uralkodott, hiszen maguk az örök is régi fogházörök voltak. Akik, amikor már nem hallhatta illetékes, mindig a régi rangon hívtak bennünket és legtöbbször igyekezett az adott lehetőségek között emberi bánásmódot nyújtani.

Maga a fogházi elhelyezésünk azonban botrányos volt, erről azonban a vezetőség nem tehetett. Nem sokkal korábban kapták vissza az épületet az oroszoktól, a Törvényszék épületében még változatlanul és hosszú hónapokon keresztül oroszok voltak elhelyezve. Még pedig sebesültek elhelyezésére használták az egész épülettömböt, így hónapokon keresztül közvetlenül ízelítőt kaptunk a „modern” orosz kórházi ápolásról és sebesült ellátásról. Erről különben némi tapasztalatot szereztem már *Nagykanizsán* is, ahol az akkori *Szent Imre* nevét viselő gimnáziumi internátusban volt a kórházuk. *”Működésüktől”* hangos és szagos volt az egész utca. Feküdni olyan szalmán feküdtünk, amit az oroszok hagytak hátra maguk után. El lehet képzelni, hogy hogyan nézett az ki, és benne a bolhák milliói. Később, amikor éjszakai holmimat mosásra adtam ki,

szegény feleségemnek, Ő napokat sírt látva a megszámlálhatatlan pettyel tarkított háló holmikát. Kosztunk „BB”-ből állt. Ez a két betű *borsó bab* keveréket jelentett és a fogház raktárában találták az oroszoktól, mint ehetetlent visszahagyva. Mivel semmi ellátmányt a fogház vezetősége a közigazgatási szervektől nem kapott, így nem tudott másból főzteni. Talán pénzellátmányuk is kevés volt, de akkor már megindult a pengő inflációja, hogy ezután néhány hónap alatt világviszonylatban is egyedül álló zuhanást mutasson be a közigazgatásnál foglalkozók örök elrettentetésére. Tehát, gondolom, vásárolni sem tudtak semmiből. Röviden szólva ehetetlen volt, hiszen olyan áporodott szaga volt az ételnek, hogy ez már méterekre is megérződött. Ebből adódott azután első tapasztalatom, ami a magyar összetartást jellemezheti.

Mint már említettem, körülbelül tizenkilencen voltunk a cellába és ott képviselve volt az ország lakosságának minden rétege. Egy alkalommal, amikor az egész társaság meglehetősen éhes volt – mert akkor még kintről semmit beadni nem lehetett – valaki javasolta, hogy amikor másnap hozzák a *BB*-ből készített „illatos” reggelit, azt egyöntetűen ne fogadjuk el. A fogházi rendtartás szerint sorakozni kellett az ajtó mögött benn a cellában. Így álltunk szép sorban, amikor nyitották az ajtókat és bekiáltották: itt a reggeli! Rajtam kívül mindenki szó nélkül átvette csajkáját, hogy annak tartalmát az ajtó bezárása után szinte érintetlenül a *kutriba* (a zárkákban lévő foglyok vizeletét és székletét gyűjtő edény, sok büntető intézetben küblinek hívják) öntse. Én azzal a megjegyzéssel, hogy „*ez ehetetlen, így nem kérem,*” nem vettem át. Amikor becsukódott az ajtó, fogolytársaim felé fordulva megkérdeztem: nem abban állapotunk meg, hogy senki nem veszi át? Mindenki talált általa elfogadhatónak vélt kifogást. Lényege zömmel az volt: *nem kell magunk ellen a haragot kiprovokálni.* De hát akkor miért volt a korábban nem tőlem eredő javaslat? Erre nem volt felelet.

Nem sokkal ezután újból nyílt a zárka ajtaja, s engem hívtak a vezetőséghez. Elővezetésem az előírásoknak megfelelő volt. Fogházőr, fogházörmester, fogházfelügyelő. Így jelentünk meg az ügyészség vezetője, *Szoboszlai Papp Imre* előtt. Kihallgatásom hivatalos hangon fojt, de említettem már, hogy *Imre*, becenevén „*Nóci*” minden alkalommal kifogástalanul viselkedett velünk szemben. Feltette a kérdést: „*Ön miért nem fogadta el a reggelit?*”. Kéréssel feleltem: „*hozasson be az elnök úr mintát a reggeliből.*” Megtörtént. Bár a behozott minta nem csajkában volt tálalva, ami arra már bizonyosan jobb gusztust támasztott, sőt ez a *BB* kása még olajjal is meg volt locsolva. *Imre* megkóstolta és visszaköpte a tányérba: „*ez ehetetlen*” felkiáltással. A fogházfelügyelő jelentette, megpróbált igényelni az illetékesektől ellátást, de nem kapott, így nem áll más rendelkezésükre. „*Akkor – hangzott az elnöki utasítás – meg kell engedni a foglyoknak, hogy önmaguk gondoskodjanak kosztjukról.* Így azután naponta egyszer, a helybeliek hozzátartozója úgy adhatott be kosztot, hogy az fedezze a reggeli, vacsora szükségletünket is. A vidékieknek, pedig minden héten egyszer ételmi csomag volt beadható. Élelmezésünk egész fogházi tartózkodásom alatt – két év – így volt biztosítva.

Nehogy valaki alaptalan következtetést vonjon le a történetekből.

Senki nem mondta: ez igen, ez férfias, egyenes magatartás volt.

Nem, sőt! „*Könnyű neki, őt itt mindenki ismeri, tőle mindenki még most is fél, így meg merheti ezt is csinálni.*” - hangzott.

*

Eszembe jutott néhány városi tisztségviselőségem alatti magatartásom, aminek hangot is adtam. A véleményem mindig az volt: „könnyű neki, az apja ez és ez volt, sőt a nagypapja is etalon, nagybátyja a polgármester, sógora a főjegyző, hát persze hogy meg meri mondani a véleményét”. Arra talán senki soha nem gondolt, hogy milyen üres, lapos kifogás ez? A lényegét felejtik ki, hogy esetleg én ilyen vagyok, a férfias helytállás, a jellemzilárdság nekem mindennél fontosabb!

Valami iszonyatos szervilizmus uralkodik ezeken a tájakon. Történelem szülte tulajdonság? Fajtánk Ázsiából magával hozott adottsága? Nem tudom. De a lényegen ez mit sem változtat. Ha mindenki úgy viselkedett volna a háború alatt, amint én viselkedtem, nem veszítettük volna el a háborút. Ha mindenki azt tette volna ebben a rendszerben, amit én tettem, ez a rendszer régen a történelem szemétdombján volna. Ha nem lett volna tanult ember, aki tudását odaadja ezeknek a ma uralkodó embereknek, ez a rendszer régen megdőglik.

De ezzel szemben mi történt? Amíg a tanult embert – tisztelet a hihetetlenül kevés magam formájú embernek – ki nem rúgták állásából, ott gürcölt és eltűrt minden megaláztatást. Pedig tudnia kellett volna, hogy ha a mór megteszi a kötelességét, a mór mehet! Elképzelhető az, hogy ez a bizonyos szalámi politika, amit Rákosi fennen hirdetett megvalósítható lett volna gerinces és minden körülmény között helyt álló tanult osztály nélkül? A mérnök, az orvos, a gyógyszerész, a jogász, a közigazda – és sorolhatnám végtelenségig a különböző tanult foglalkozásokat – ha nem adja tudását oda, talán a tanulatlan kőműves segédek el tudták volna indítani a vonatokat, a gépeket, az áramfejlesztőket, hogy csak néhányat említek, vagy megépítették volna a hidakat? Soha a betyár életben.

Mondták rólam, hogy fenn hordom az orrom.

Hát igen! Soha nem akartam fűben lapuló kis ibolya lenni, de ezen orrfennhordásnak alapja van! Magatartásomat négy évtized támasztja alá. És ez nem csekély az emberi élettartam szempontjából.

Nagyon jól tudom, hogy igen nehéz földrajzi helyzetben van hazánk. Két óriási malomkö között, a germánság és a szlávosság között őrlődünk évszázadok óta. E két hatalmas erő sok mindenben sorsdöntő volt, van és lesz, amíg valami csoda folytán meg nem változik Közép Európa környező népességének alakulása. (Vagy az emberi ostobaság ki nem irtja az életet a Földről.) Ez tény, de nem lehet erre mindent ráfogni.

Ha valakinek kételye támadna a felett, hogy fentebbi megállapításom minden reális meggondolást nélkülöz, csak nagyon halkan, de annál határozottabban a finnek példájára

mutatnék. Létszámuk talán harmada a magyarnak, földrajzi helyzetéről nincs sok mondandóm, tessék a térképen megnézni! És mégis finn maradt és önálló finn politikát folytat.

Éppen ma hallgattam az egyik svájci világlap interjúját bizonyos *Konrád* nevezetű külföldön élő magyarral, és ott hallgattam azt a meghatározást, hogy a Közép -Kelet Európai népeknek valahogy a finnországi recept szerint kellene gondolkodnia. Követendő példának a svájci államformát kikísérletezni, mert az is elfogadhatatlan, hogy románok nagyobb tömegben éljenek magyar fennhatóság alatt, de ugyanakkor az is elfogadhatatlan, hogy ilyen körülmények között magyarok milliói éljenek.

Igen, itt van a megoldás kulcsa, vagy legalább is itt volna.

Valahogy fellazított államhatárok és politikai elképzelések között egy lengyel, cseh, szerb, magyar, román közös platformot megteremteni laza Államszövetség keretében, mert addig az itt élő népek nemcsak a saját sovinizta túlfűtöttségüknek lesznek áldozatai, de állandó játékszerei lesznek a két óriás, a germán és szláv tömb hatalmi kisugárzásának is.

Divide et impera, milyen kitűnő recept ez minden időben.

Ezt csinálta a hitleri Németország is, szinte belelicitálva egymást a kis államoknak, ha kell háborúba, ha kell gazdasági együttélésbe, aminek jelenleg lehetünk tanúi a szláv oldalról. Mennyit hallottam az elmúlt évtizedekben szajkózni a lenini nemzetiségi politikáról.

Eredmény? Nulla. Magában Oroszországban teljes orosz elnyomás a megszámlálhatatlan nép és néptöredék felett.

Közép és Kelet Európában pedig? Erre ad választ napjaink azon híre, hogy egyéni magyar turista nem utazhat a Román Népköztársaságba, ezt az elmúlt héten hallottam, ma pedig azt, hogy a csehek turistaként évente csak kétszer jöhetnek Magyarországra. Nesze neked szocialista testvériség, internacionalizmus és ehhez hasonló csecse becsék. Ilyen még a Horthy Magyarország és a királyi Románia, vagy benesi Csehszlovákia idejében sem történt.

Ide kívánczik még egy mondat a finn példával kapcsolatban. Ott ma is áll, ha nem csalódom Helsinki egyik főterén annak a *Mannerheimnek* a szobra, aki a támadó szovjet-orosz csapatokkal szemben megvédte hazáját! Ehhez nem szükséges semmi kommentár.

*

Fogházi életem

Fogházi életemet nem zavarta semmi. Ha jól emlékszem négyhétenként kaptam egy sk.-zott végzést, ami a nyomozás érdekében letartóztatásomat meghosszabbítja. De, amint azután később kisült, a nyomozás semmi újat produkálni nem tudott. Az eddig begyűjtött eredmény pedig igen kevéske volt még a „*népi demokratikus törvényességhez*” is.

E „*törvényességről*” azonban valamit meg kell jegyezni.

A Törvényességről

Minden jogrendszer büntető jogának alapvető doktrínája az, hogy senkit olyan cselekedetekért bűnvádi eljárás elé venni nem lehet, ahol az inkriminált cselekedet annak következése előtt tételes törvénnyel büntetendő cselekedetnek nem lett kinyilvánítva. Ez így volt és meggyőződésem, hogy így van minden olyan államban, amely magát jogállamnak nevezi. De nem így volt ez itt Magyarországon 1944 decemberétől, amikor az ország élére az országot megszálló orosz hatalom egy minden törvényes alapot nélkülöző kormányzatot állított.

Amikor a németek valamikor a 1940-es évek elején katonailag megszállták Norvégiát, ott felállítottak egy kormányt bizonyos *Quisling* nevezetű norvég egyén vezetésével. Hogy e kormányzat mennyire bírta a norvég nép bizalmát, ezt nem tudom, de azt igen, hogy e kormány óta elfogadott terminus technikus lett az idegen hatalom által létesített kormányzatokat *quisling* kormányznak nevezni.

Valami ilyesmi volt ez az 1944 decemberében megalakított *Miklós-féle* kormány is, és a mai napig ilyen ez a kormány, ami az oroszok segítségével Magyarország felett gyakorolja az oroszok segítségével a hatalmat. Szomorú ténye ez a világ mai általános helyzetének, hogy erről bizonyos idő múltán még az *Egyesült Nemzetek Szövetsége* is megfélemezik. Pedig ha valakinek, éppen ennek a nemzetközi szervezetnek volna nemcsak joga, de egyenesen kötelessége annak mindenkori vizsgálata, hogy egy-egy kormány valóban képviseli-e annak a népnek szuverenitását, melynek nevében ügyködik. De ez messzemenően nem így van. Ideig-óráig, tessék-lássék hangoztatják ezt az elvet, azután egyszerűen néma fejbólintással a de facto helyzetnek megalkusznek. Nem törődve azzal, hogy ez a de facto helyzet, de jure keletkezett-e. Így van ez hazánkkal is, de itt még hatványozottabban, hiszen volt itt egy 1956. októberi eseménysorozat is, de így van ez Cseh-Szlovákiával, figyelmen kívül hagyva az 1968 év eseményeit és sajnos sorolhatnám ezt még elég hosszan is.

Így hát ugyan ki törődne akár csak napjainkban is azzal, hogy itt honunkban ezeket és ezeket végeztek ki, vagy börtönöztek be egy olyan rendelkezés alapján, amit törvényesnek jogot tudó ember nem nevezhetett, és nem nevezhet mind a mai napig?! Mert ha csak a magyar példánál maradunk, annak hangoztatása mellett, hogy minden hatalom a népből ered, ezt a népet ugyan ki kérdezte meg törvényes úton, szabad akaratának kinyilvánítási lehetősége mellett arról, hogy mit és hogyan akar élni, milyen államformát ismer el jogosnak?

Tartottak itt ugyan úgynevezett választásokat, sőt tartanak napjainkban is, de az elmúlt év választása volt a Magyar Szocialista Népköztársaság fennállása óta az első, amikor már annyi joga adatott meg a választónak, hogy legalább két személy között választhasson. Akkor sem más politikai célt kitűző egyedek között. Erről a múlt évben sem volt szó, csupán ott dönthetett, hogy melyik jelölt kelti benne a kellemesebb és elfogadhatóbb embert, vagy esetleg kihez fűzi valami személyi indok.

Egy alkalommal, ha jól emlékszem valamikor 1945 őszén több párt indulását biztosító körülmények között megkísérelték a szabadabb választást. (Abban bízva, hogy az ország

lakosságának tekintélyes és főleg minőségileg kiemelkedő része vagy börtönben van, vagy elhagyta az országot és még nem tért haza. Vagy a vesztett háború nyomasztó emlékével nem is akar hazatérni, mert tudatában van annak, hogy az ország minden mozdulatát a jelenlévő oroszok ellenőrzik.)

Megtartották ezt az egyetlen választást. Ezen a hatalmat minden áron gyakorolni akaró *Kommunista Párt* vereséget szenvedett, mindössze 17% körül kapott szavazatot. A választáson abszolút többséget a *Független Kisgazda Párt* elnevezése alatt egy olyan párt nyerte el, melynek vezetői igen gyenge erkölcsi és szellemi erőt képviseltek.

Az ördögnél, ha nem is sokkal, de néhány fokkal jobbak voltak, úgy, hogy ennek tudatában mind a mai napig választás Magyarországon nem volt. Legfeljebb szavazás. Azon pedig minden valami egzisztenciával bíró egyén saját jól felfogott érdekében, minthogy a viharral szemben amúgy sem tud semmit tenni, elment és a markába nyomott cédulát bedobta a kijelölt ládába. Ez volt a szavazás. Elismerem, hogy bármilyen függő viszonyban lévő emberek okosan tettek, amikor elmentek.

Nem hiszem, hogy sokadmagammal vagyok, aki a szocialista éra alatt egyetlen egyszer sem ment el, viselve az esetleges következményeket.

De az is igaz, hogy legalább is nekem, semmi hátrányom e magatartásomból nem volt. Így elmondhatom, hogy mindeddig semmi ilyen voksolásba részt nem vettem. De ez talán csak számomra jelentős. Amikor a Sors kifürkészhetetlen akaratából itt kellett maradnom, tisztában voltam azzal, hogy belső emigrációban fogok élni. S nem azért, hogy ezzel bármiféle esetleges jövőbeli előnyt biztosítsak magamnak. Csupán azt, hogy ha a tükörbe nézek, ne kelljen szembe köpnöm magam. Ez sikerült is, nem utolsó sorban azzal a kenyérkereseti lehetőséggel, amit Isten Kegyelme juttatott számomra.

A Fogházban történtek megértéséhez ki kell térnem egy érdekes fogolytársam egyéniségének ismertetésére. Azt már írtam korábban, hogy minden rendű és rangú emberrel volt szerencsém együtt ülni. Ott képviselve volt társadalmunk minden rétege és azt sem lehet mondani, hogy politikai szempontból is nem a legkülönbözőbb nézeteket képviselték. Bár zömmel az úgynevezett jobboldalhoz tartozók voltak lefogva, de volt ott bizony elég sok olyan ember is, kiket, – ha elfogadjuk ezt a pontosan nem definiálható politikai nézőpontot – inkább a balosok táborába sorolhatunk.

Említettem azt is, hogy velem ült egy *Osváth* nevű *Szatmár megyei főszolgabíró*, aki Bajcsy-Zsilinszkynek volt gyermekkori jó barátja, és közvetlen földije, akit később Bajcsy özvegye ki is szabadított. Ő igen sokat beszélt nekem *Bajcsyról*. Ott szűrődött le bennem az a meggyőződés, – bár soha nem fogok tudni egyetérteni azzal a szomorú, de igen gyakran előadódó felfogással – hogy ha lehet, irtsuk ki az ellenkező nézetet valló magyarokat. Ez is egyik oka annak, hogy ide jutottunk. Mint keresztény embert elborzaszt, hogy Karácsony Szent Estjének napján végezzenek ki valakit, amint ezt *Bajcsy-Zsilinszkyvel* tették.

De mégis azt mondom, hogy szerencsés ember volt, hogy így történt! Mert legalább azzal a tudattal halt meg, hogy hitt egy eszmében, ami akkor legalább is előtte töretlennek

és magyarnak látszott. Mert, amint *Osváth* leírta barátját és hangoztatta, hogy kiváló magyar ember volt, az egészen biztos, legalább is előttem, hogy 1945. április 4-ike után igen hamar eltették volna láb alól. Vagy elvitték volna az oroszok, hogy soha többé ne halljunk róla. És akkor az ő számára még ez az erkölcsi alap se maradt volna meg.

Volt e sokrétű fogolytársam között egy valaki, aki igen érdekes figurája volt a fogoly-palettának. *Goldstein Dezső* volt a neve, és polgári foglalkozása *Tiszalökön*, vagy ezt most már pontosan nem tudom *Büdszentmihályon* – ma *Tiszavasvári* – volt bádogos mester. Ez az ember bár zsidó ember volt, az első világháborúban a Monarchia repülőjeként arany vitézségi érmet szerzett, de 1918-ban a forradalomban csatlakozott. Amint mondta, részt vett *Tisza István* meggyilkolásában, bár előadása szerint kinn a Hermina utcán állt őrt. Majd bizonyos fogolycsere folytán kikerült Oroszországba, és ott élt, mint az oroszok közel-keleti ügynöke, tíz éven át. Az tény, hogy Szuert és környékét kitűnően ismerte. (Alkalmam volt térképről vizsgáztatni.) Hogy miért, erről nem beszélt. A harmincas évek elején hazajött falujába és inkább vállalta a csendőri felügyeletet, mintsem, hogy Oroszországba menjen. Későbbi élete meglehetősen homályos. Állítólag *Tito* mellett is tevékenykedett, de mutatott olyan fényképet is, ahol német alezredesi ruhában, mint egy német gróf szerepelt. Kitűnően beszélt németül, angolul, oroszul, de amikor egy alkalommal az oroszok celláinkat vizsgálták, nekünk előzetesen sorba kellett állnunk, mellettem állva, még mielőtt bejöttek volna cellánkba, halkán mondtam neki, „*Goldstein úr itt az alkalom, hogy egy ékes orosz beszéddel köszöntse vendégeinket*”. Megjegyzésemre halál sápadt lett és azt mondta: „*doktor úr, az Istenre kérem, el ne árulja, hogy tudok oroszul*.” Csak gyanítom, hogy mivel Dezső barátom a pénzt is nagyon szerette, talán némi elszámolási vitája támadt munkaadóival annak idején. Ő azt is mondta, hogy Szuertben az angolok fényképes plakátokon keresték, mint orosz kémeket.

A fogházban havonta a magyar néphadsereg őrnagyi fizetését kapta, naponta kosztját a Koronából hozták át, a Kommunista Párt egyik fő funkcionáriusa bizonyos *Pálfi* nevű egyén, – amikor elromolván a fogház vízvezetéke, a Hunyadi utcai közkútra jártunk naponta kétszer csoportosan vízért – mindig kijött és félrevonulva pusmogott *Goldsteinnel*. A falubéliek azt mondták, hogy öccse szintén orosz honba távozott 1919-ben és ott a távol keleti orosz csapatoknak lett főparancsnoka, és állítólag a magyarországi megszállás főparancsnokának *Vorosilovnak* volt egy ideig helyettese. Ezt a fogházőrök is tudták és természetesen félték tőle, nehogy egy alkalommal eljőjön az ő bizonyos öccse, és őket Szibériába vitesse.

Az is tény, hogy a később oly hírhedtté vált *Farkas Mihály* egy vasárnap délután beszélgetőre hívatta le.

Felmerülhet a kérdés, miért került ez az ember közénk?

Története igen érdekes.

Azt már nem tőle tudom, de olvastam a vádindítványt. *Kisvárdán*, mint őrnagy tartott egy beszédet és a hitsorsosainak azt mondta: „*ti zsidók, bitangok vagytok, mert nektek itt e földön mindig kitűnő dolgokat volt. Ami itt történt veletek, azt nem a magyarok akarták, de ti ahelyett, hogy*

amikor hazajöttetek csendesen megálltatok volna a falutok szélén, a magyarok ki mentek volna elétek, és a legjobb székükbe ültetek volna, de ti e helyett ütitek, vágjátok a magyart.” Ott meg akarták lincselni a zsidók. Az oroszok mentették ki és biztonsági okból behozták a fogházba. Mivel a rendőrség teljesen a zsidók hatalmában volt, így ott élete nem lett volna biztonságban.

Ez az ember, mint fogolytárs, kiváló volt. Hiába volt minden ellenkezésünk, behozott ebédjét, vacsoráját a fogolytársak között szétosztotta. Velem igen szimpatizált, és sokat beszélgetett. Először azt hittem, olyan szándékkal tették mellém, hogy rajta keresztül tudjanak meg tőlem valamit. De később rájöttem, hogy e feltételezésem alaptalan volt. Általános szóhasználatnál azt mondhatnám, hogy egy antiszemita zsidó volt, mert ki nem állhatta fajtestvéreit. Sokszor még úgy tréfálkozott velem: *maga egy filozemita, hiszen e zsidók olyan sötét lelkek, hogy Hitlerék igen közel jártak az igazsághoz, amikor e kérdést radikálisan meg akarták oldani.*

Tiltakozásomra kijelentette: „*neki szabad saját fajtájáról véleményt nyilvánítania.*”

Ékszerek és Goldstein

Nagykanizsán lefogásomkor elvették *Édesanyám* és *Feleségem* ékszereit, és azt, mint bűnjelet hozták haza. (A nagybetűs ÉLET paradoxona, hogy soha nem álltam úgy anyagilag, hogy bármelyiküknek ilyesmit tudtam volna venni.) Itthon nagybetűs címmel közölte a sajtó: „*millió értékű ékszereket találtak Ballánál!*”. Ebben igaz, hogy csak néhány hetet tévedtek, mert úgy romlott a pengő, hogy billiós és mit tudom, milyen elképesztő számot is megbírt volna az az ékszer az elértektelenedő pengős világban. Amint ezt később *Anyámtól* megtudtam, megjelent náluk a *Virág* utcai lakásban bizonyos *Sajben* nevű főkapitány – korábban a Sóstóhegyen szőlőmunkás, de akkor már vármegyei rendőr-főkapitány (!) –, és közölte Anyámmal, hogy kivizsgálták ékszer ügyemet és megállapították, ha akartam volna, akkor sem tudtam volna zsidó ékszert lopni, mivel annak kezelése nem a városi közigazgatás, hanem a pénzügyi hatóságok feladata volt. De – közölte Sajben – menjen fel *Erőshöz*, aki akkor itt főispán volt, mert vagy Ő, vagy a *Bodonyi* el akarja lopni az ékszereket.

Anyám Feleségemmel felkereste *Eröss János* urat, ki ugyan a régi ismeretség alapján Etelka néni nevezte Anyámat, de közölte, hogy az ékszerek nincsenek nála, hanem *Bodonyinál* – *Schweitzerként* ismerős – vannak. Közben pusztá jóindulatból közölte a várandós feleségemmel, hogy kár volt különösen ilyen állapotban ide jönnie, mivel a férjét fel fogják akasztani. (A „derék” férfiúról már korábban megemlékeztem: elmondtam, honnan ered irántam táplált haragja – *Klein* néni elsinkófált dollárjai – és megírtam azt is, hogy leányának valami francia diplomatahoz történő férjhez adása költségeinek fedezésére *Simkovics Matyitól* 150 ezer dollárt kért. És amikor *Matyi* mindenét államosítás címén elveszítve kérte a tartozást, *Eröss úr*, aki akkor már miniszter volt, pártjának nagyobb dicsőségére az ÁVÓ-val fenyegette meg szerencsétlen Matyit, aki azután öngyilkos lett.)

Én a fogházban mit sem tudtam akkor még ezekről az ékszer ügyekről, amikor az egyik délelőtti sétánkról felhívtak az ügyészhez, azaz *Bodonyi úrhoz*.

Legnagyobb meglepetésemre ott láttam asztalán kiterítve *Anyám* és *Feleségem* ékszereit, és nagy bűnvádi eljárási szabályokat ismerő tudásában azt mondta, hogy azonnal vegyem át ezeket az ékszereket. Mellette egy századosi uniformist viselő rendőrtiszt isült.

Mosolyogva közöltem *Bodonyival*, hogy legjobb tudásom szerint a letartóztatott nem tarthat magánál a fogházban értéktárgyakat, különben is ezek az ékszerek nem képezik tulajdonomat. Azt ugyan hiába mondtam neki, hogy délben hozza a feleségem a napi kosztot, akkor hívja be, erre nem várt. Úgy látszik annyira sürgős volt neki az ügy, hogy azonnal leküldetett a Virág utcára, hogy a feleségem azonnal jöjjön be az ügyészségre. El lehet képzelni milyen lelkiállapotban jött be szegényke, majd átvéve az ékszereket, délben másodszor is el kellett jönnie, ami tekintettel terhére, nem volt kellemes sétának nevezhető.

No ezt az ékszer históriát elbeszéltem *Goldsteinnek*.

Múltak a fogházban töltött hetek. Egy alkalommal *Goldstein* bíbor veresen érkezett vissza egyik ügyészi kihallgatásáról. Tajtékzott: „*őt, Goldstein Dezsőt akarja kioktatni egy Bodonyi, egy volt honvéd ügyész a marxizmusról és az ehhez hasonló kommunista tanokról, hát ő majd kicsavarja ennek a bitangnak a nyakát.*” E beszélgetésünk ezzel maradt abba. *Goldstein* sokat levelezett, sokszor hívták beszélgetőre, és látszólag nem történt semmi.

Egyik talán október végi estén, lefekvés és lámpaoltás után a mellettem fekvő *Goldstein* bizalmasan hozzám fordult, és suttogva arra kér, hogy hajoljak oda hozzá, mert fontos közlendője van. Odahajoltam, mire a fülembe súgta, hogy *Bodonyit* holnap reggel letartóztatják. Nevetve mondtam: „*még el sem aludt és máris álmodik?*” Mire ő: „*no majd meglátja!*”

Mindig a kora reggeli órákban hagyta el cellánkat *Róka bácsi*, egy büdsszentmihályi parasztember, aki a fogházi csomagos tisztet töltötte be. E tisztség azt jelentette, hogy reggeltől estig lenn tartózkodhatott a portán, és a beadásra kerülő csomagokat hordta úgy a politikai foglyoknak, mint a közbüntényeseknek. Még a szobarenddel voltunk elfoglalva, amikor lélekszakadva rohan fel a második emeleti cellánkba *Róka bácsi*, és már az ajtóból kiabálja: „*doktor úr, doktor úr, jöjjön csak. Mi baj Róka bácsi?* – kérdeztem, mire ő: „*most hozták detektívi kísérettel Bodonyit hivatalának átadása miatt, különben házi őrizetben van.*” Mondanom sem kell, hogy amikor *Goldsteinre* pillantottam, ő úgy nézett reám, mint mondjuk Napóleon, de nem Waterloo után.

Bodonyi tehát védőőrizetbe került.

A helyébe lépő *Oláh Béla* ügyész első teendője az volt, hogy *Goldstein* ellen elejtette a vádat, és szabadlábra helyezte. *Goldstein* azzal búcsúzott tőlem, hogy néhány napon belül szabadon engedtet, majd vagy két alkalommal *Szatmárból* behozott fogolytársak beérkezésük után nyomban kerestek, és üzenetet hoztak *Goldsteintől*: „*várjak még egy kicsinykét, de amit ígért, betartja.*” Azután csend lett.

(*Évekkel később, már, mint kis motoron járó egyházi pénzbeszedő mentem a Szentmihályi úton és előztem a biciklin kifelé menő Nánássy bácsit, aki ugyancsak büdsszentmihályi lakos volt és fogolytársam. Megálltunk az árok partján beszélgetni. Tőle tudtam meg, hogy Goldstein*

Dezső egy darabig valahol Szatmárban párttitkár volt, majd állítólag csempészség közben a nyugati határon agyonlőtték. Igaz-e, vagy nem, nem tudom. Befejezésül csak annyit, hogy mint rendes embert tartom elmém nyilvántartójában, Isten nyugosztalja.)

Számomra azonban még mindig emlékezetes maradt személye.

Miért?

Valamikor november vége felé egy este már zárkazarás után – ez egy fogházi szertartás, amikor a cellaajtókat, amelyek amúgy is csak kívülről nyithatók, még kulccsal is bezárja a kulcsos szolgálatot teljesítő foglár, de kulcsra zárás előtt köteles arról meggyőződni, hogy minden lakó benn és meg van-e – tehát zárás után csikorog a kulcs és szólítanak. Ilyen esetben egy, a tartalékból felhívott foglár kíséri le a letartóztatottat.

Így is történt, de az ügyézi szobába vezettek. Ott egy ismeretlen férfi ült, gépírónővel kiegészítve. A férfi, legnagyobb csodálkozásomra, amikor beléptem felállt, hozzám lépve bemutatkozott és székekkel kínált. Majd arra kért, hogy mondjam el ezeknek az ékszereknek a történetét. Az engem kísérő fogházörnek a kíséret az állásába került, de erről majd később. Azt viszont nem vettem észre, hogy a másik szobába nyíló ajtó araszra nyitva van. Elmondtam az ékszerhistóriát, elbeszélésemet a kisasszony gépelte. Majd szólt a civil őr, – akiről akkor már megtudtam annyit, hogy a debreceni népügyészség küldötte – hogy hívja be *Bodonyit*, aki – és azt akkor tudtam meg – a másik szobába ücsörgött.

„Kérem van e Önnek valami hozzáfűzni valója?”- kérdezte a kiküldött *Bodonyit*. A válasza egy lehajtott fej volt.

„Hogy került az Ön kezébe ez az ékszer?” Hangzott a következő kérdés.

„Én nem vettem el a rendőrség hozta át, ennek elvételéről sem tehetek.” – így a válasz.

De ön átvette?

Igen.

Az asztalon egy nagykönyv feküdt, mint megtudtam az ügyészségi letéti napló volt. *Bodonyi* felé fordította, és azt mondta: *mutassa meg, hol jegyezte be a naplóba!*

Tudni kell, hogy a letartóztatottnál lévő minden értéktárgyat ide kell bevezetni, és a bíróság áttételéig letétként kezelni. Ez természetes is, hiszen a bírói ítélet lehet felmentő, amikor is minden tárgyhöz újból joga nyílik a delikvensnek. *Nem vezettem be...* –, hangzott a lehajtott fői válasz. „Köszönöm” – fordult felém a kiküldött ügyész, – „kénytelen voltam Önt lefárasztani.” Kezet nyújtott és jó éjszakát mondott.

Természetesen e jelenet szemtanúja volt a fegyőr, *Dóba János* is.

Nem telt el talán még két hét sem, amikor a jelenetem megisméltődött azzal a változattal, hogy a *Városháza volt Kis-tanácsstermébe* vittek fel. Akkor már benne voltunk a decemberben. Nem nagyon lévén téli cuccom, bizony eléggé fáztam, amíg átkísértek. Ott hasonló körülmények között folyt ékszerkihallgatásom, azzal a különbséggel, hogy a bemutakozó ügyész az igazságügy-minisztérium küldötte volt. Amíg a hideg téli estében oda ténferegtem, nem mondom, hogy áldóan gondoltam *Goldsteinre*, akinek mindezt köszönhettem. Hiszen feljelentésekor nyilvánvaló volt, hogy az én ékszerdolgomat is kártyaként használta *Bodonyi* ellen.

E kihallgatásomnak azonban volt egy igen érdekes mozzanata.

Nem is a kihallgatásnak, de az arra történő várakozásának.

Mások is meg voltak idézve, így amíg a foglárőrrel kinn ültünk a Városháza folyosóján, a lócán egy fiatal férfi ült. Beszélgetésbe eredvén megtudtam tőle, hogy Kassáról jött ügyézi kihallgatásra, mert őt annak idején, mint zsidó munkaszolgálatost *Bodonyi*, akkor még *Schweitzer* névre hallgató ügyész halálra ítélte és Kassa kéri kiadatását. Ő ebben az ügyben jött, mint koronatanú. „*Nesze neked Bodonyi!*” – gondoltam.

De alaposan tévedtem.

Bár közben egy alkalommal *Zs. Tóth Gábor* volt ügyészségi elnökkel alkalmam volt a fogházban beszélgetni, aki elmondta, hogy nincs a Magyar BTK -nak olyan szakasza, amit *Bodonyi* magatartása ne sértett volna, mégis vagy két hónap múlva felfele buktatva érkezett vissza az ügyészséghez. Akkor már az Államügyészségnek is ő lett az elnöke. Állítólag feleségének nagybátyja, bizonyos *Sipos* nevű nyíregyházi sertéshizlaló, aki az akkori itteni zsidótanácsnak releváns feje volt, kihúzta minden bajból. Magam úgy ítélem meg, bár távolról, hogy miután az üző kopó *Goldstein* kiszabadult, nem érdekelte őt tovább az üzőtt vad, így könnyű volt a kiszabadítása.

Bodonyi visszajött, még nagyobb hatalommal, és tombolni kezdett. Már valamikor 1946 márciusát írhattuk, azon a télen lekerültem egy első emeleti kettős cellába *Belohorszky* barátommal, aki nappal lenn dolgozott az irodába, így egész nap egyedül voltam. Engem is le akart vitetni *Tóth László* fogházfelügyelő, de az nem sikerült. Mert, amint ezt megtudta *Bodonyi*, azzal a felkiáltással, hogy „*barátok nem lehetnek együtt!*”, áthelyezett egy olyan kettős cellába, ahol lakótársam egy vérbajos fiatalember volt. Nyilván ezért esett rá a *Bodonyi* választása.

De van egy bibliai igazság: akik az Istent szeretik, azoknak minden javukra van.

E fiatalembert nemsokára elszállították, és néhány napig *Virányi Bandi* barátommal, volt vadász- és tisztviselő társammal voltam együtt, ez elkerülte *Bodonyi* figyelmét. De *Bandi* is nemsokára szabadult Szemben *Máczay Lajos*, a halálraítélt, majd felsőbb fokon olyan egy év körül börtönre ítélt evangélikus lelkész is kiszabadult. *Máczay* az egész fogházi tartózkodása alatt állandóan gépelt a fogháziroda és az ügyészség, de még a bíróság részére is, ami igen nagy segítséget jelentett ezeknek a hivataloknak.

Tóth László felkeresett, halván arról, hogy tudok írógépen dolgozni és felajánlotta, hogy vállaljam el a *Máczay Lajos* munkakörét. Ez azzal járt, hogy felkerülve a második emeletre a cellaajtó állandóan nyitva volt, még este is és ennek különösen majd nyáron, a meleg napokban vettem hasznát. A nyitott ajtón járni tudott a levegő, így nem volt olyan hőség a cellában. Viszont télen volt egy kis vaskályha ott – mivel a hivatalok nem kaptak írópapírt, így úgy látták el magukat, hogy selejtezésre kerülő aktacsomókat hoztak fel az irattárból, és azok közül válogattam a tiszta lapokat, vagy legalább is tiszta oldalakat, viszont a többi papírt el tudtam fűteni – így már 1946-47 telén azt mondhatom, hogy fűtött cellában tartózkodhattam. Ezt *Bodonyinak* is tudomásul kellett venni, akár tetszett ez neki, akár nem, mivel hideg helyiségben nem lehetett volna írógépen dolgozni.

Így 1946 tavaszán ide költöztem.

Valamikor 1945 őszén *Korompay Károly* szabadult, de őt újabb vádakkal 1946 tavaszán ismét visszahozták. Sikerült azzal az ürüggyel magam mellé vonni Őt, hogy szükségem van segítségére. Sőt *Károly bácsi* be tudta hozatni kis portábla írógépét és velem szemben helyezkedve el a gépiró asztalnál, tudta gépelni visszaemlékezéseit, igen szépen megírt *Fohászkodásait*.

Ennek az „irodai” munkásságomnak az is értéke volt – ezt csak fogházat járt ember tudja kellően értékelni – hogy kijárhattunk a folyosón lévő WC-be. A cellám ajtaja a fogház épület Bujtos utcai frontjára, a nagy üvegablakokra néz ki, szembe vele a Hunyadi utca, így a szolgálatban lévő fogházőrök, amikor tiszta volt *Bodonyitól* a levegő, besétáltak cellánkba és jelentősen reám néztek. Ami azt jelentette, hogy szegény feleségem megjelent a fogházajtónál, hozva a napi ételmet. Ő is tudott erről a lehetőségről, így amíg hozta az edényeket és várta a régi edény kiadását, elsétált a járdáig, és vigyázva, hogy feltűnő ne legyen, fel felnézett az ablakomba, így szinte naponta láthattuk egymást. Ezt meg az tudja értékelni, akinek házassága, rajta kívül álló okból a házasság negyedik hónapjában megszakadt, hogy majd 25 és fél hónap múlva folytatódjon.

A fogházőrök segítőkészsége is indokolt volt.

Eltekintve attól, hogy mint régi állami szolgálatban lévő emberek nyilván többségükben velünk éreztek, de igen sok ügyes bajos írásbeli dolguk volt, aminek elintézésére, kérvények, folyamodványok megírására engem kértek meg. Így azután volt olyan fogházőr is, aki mikor szabadnapos volt, bejött és közölte, hogy a Virág utca felé lesz dolga, meglátogatja *Édesanyámat és Feleségemet*. És ha van valami üzenet, vagy levél, azt kézbesíti. Így ezután sikerült beszereztetnem azokat az írásbeli okmányaimat, melyek segítségével tárgyalásomon sok minden vádat sikerült kivédenem.

Ezen irodai alkalmazásom azonban, mint jeleztem, valamikor 1946 tavaszán kezdődött el, viszont közben volt még a *csőcselék (nép)bíróság* előtt lefolytatott tárgyalásom, amire 1945 december talán 17-én került sor a Városháza mi időnkben kis tanácssteremnek nevezett helyiségében, hiszen a Törvényszék épületét még akkor is az oroszok foglalták el.

1945. december 17.: Népbírósági Tárgyalásom

Azt talán felesleges is külön hangsúlyoznom, hogy milyen érzésekkel léptem be ennek a patinás épületnek a kapuján, amely épületben gyermekkorom emlékezési határától, tehát úgy három éves koromtól egészen Nyíregyházáról történő elmenetelemig, tehát 1944. augusztus 13. napjáig olyan szoros rokoni szálak, majd személyes emlékek végtelen sora fűzött.

E kapcsolat mind a mai napig bennem él. Így azután külön büntetés ma is számomra, ha valami halaszthatatlan okból be kell kapuján lépnem.

Ez azt hiszem igen érthető.

Azok az igen szoros családi kapcsolatok nagyapámon, apámon, sógoromon és nagybátyámon keresztül, akik mind e város legmagasabb pozícióit, ritka hozzáértéssel

és becsülettel töltötték be, melyekről legtöbbet a város kövei tudnának beszélni, ha olyan szabad világ volna, hogy nem kellene a köveknek is hallgatni! Majd a magam ott eltöltött – és pedig igen becsületes munkában eltöltött *három hónap híján tizenöt* esztendő, de már ezt megelőzően, mint kisdiaáknak *három vagy négy nyáron, ezen épületen belül eltöltött nyári hivatali tevékenységem*, s ez akkori város minden tisztviselőjéhez és alkalmazottjához fűződő személyes és meleg kapcsolat azt hiszem eléggé indokolja, hogy ha ma elkerülhetetlenül a Városháza előtt visz el az utam, valami mérhetetlen keserűség hatalmasodik el bennem. Pedig azóta több idő szaladt el felettem, mint amennyit a Városházát elhagyó augusztusi napomig egyáltalán megéltem. Ha ma még mindig ez az érzés él bennem, és ezt csak olyan valaki tudja felfogni, és értékelni, aki valahol valamilyen közfunkciót betöltő épülettel hasonló kapcsolatban volt.

Elképzelhető, hogy mit éreztem akkor, amikor még alig egy esztendő volt mögöttem.

Hiszen mint írtam, 1944. augusztus 13-án jöttem el a várostól és tárgyalásom 1945. december 17-én volt megtartva.

Maga a tárgyalás számomra azon bírósági cirkuszok kezdetét jelentette, amit ezután volt alkalmam még megtapasztalni, majd a végső aktust jelentő budapesti tárgyalásom során is. Próbálom visszaidézni azt a bizonyos 1945. december 17-ét, az úgynevezett *népbírósági tárgyalásom* napját.

Korábban már utaltam a tárgyalások jogilag abszurdum voltára. De remélve, hogy egyszer majd talán hazánk újra jogállam lesz, nem tartom feleslegesnek akár többször is megismételni a mierttet.

Az azokban az években keletkezett felelősségre vonások, a bírósági eljárások, majd az ezeket követő úgynevezett ítéletek nem jog szülte, de bosszú szülte ítéletek voltak. Nélkülözve a büntetőjog alapvető tételét, tudniillik azt, hogy csak olyan bűncselekményekért lehet valakit felelőssé tenni, mely cselekmények az elkövetők idejében már törvénnyel, vagy törvényerejű rendelettel bűncselekményeknek voltak kinyilvánítva. Ehhez, illetve ennek megértéséhez nem szükséges jogi előképzettség, mindössze egy igen picinyke józanész. Hiszen ha nem így volna, akkor el lehet ítélni, sőt fel is lehet akasztani valakit, például azért, mert vasalt nadrágot viselt, vagy hátrafelé fésülte a haját. Mert ha egy törvényalkotás jogával felruházott testület ezeket az imént felsoroltakat büntetné nyilvánítja, és büntetésükért a halálos ítéletet szabja ki, a bíróság ilyen ügyben hozott ítélete lehet ugyan felette ostoba és nevetséges, de annak törvényes mivolta nem vitatható. De ha ez nem történik meg előzetesen, utólagosan valamit büntethető bűncselekménynek nyilvánítani nemcsak nélkülöz minden jogi kritériumot, de szögesen szemben van az egészséges jog és igazságérzésének is. Azt hiszem erre felesleges több szót vesztegetni.

Nos, ez történt 1945-ben, amikor néhány jogásznak alig nevezhető, de esetleg jogi végzettségről tanúsító papírokkal rendelkező egyén (például *Riesz István* nevét viselő állítólagos szegedi ügyvéd) irat egy olyan „törvényt” és majd fogadtat el egy laikusokból és megfélemlített emberekből álló testülettel, amit önhatalmúlag kineveznek, mondjuk

ideiglenes nemzetgyűlésnek. Amely kimondja: „*azok az emberek, akik mint köztisztviselők korábbi, de nem általuk hozott törvények végrehajtásában közreműködtek*”, lefoghathók, elítélhetők. Akár halálos ítélettel is kivégezhetők, állásukból kirúghathók stb. stb. Ez meg is történhet: mint ahogy Magyarországon meg is történt!

De az erőszak hevében, és nem a jog nevében! Maga az állam pedig, amelyik ezt elkövette, nevezheti magát az erőszak államának, de nem a jog államának!

E gondolat vezetett végig az ellenem folytatott „bíróági” eljárás során.

Előkaparván a régi magyar bűnvádi eljárást, részemre – mint főbenjáró bűnnel vádolt részére – védőügyvédet rendeltek ki, aki leíratott, hogy ezt a tényt közölje velem. *Dr. Nagy Béla* nyíregyházi ügyvéd volt az illető. Közöltem vele, hogy nem lévén egy huncut vasam se, semmiféle honoráriumra ne számítson, de ha pénzzel volnék is tele, akkor sem volnék hajlandó fizetni, mivel ugyanolyan képesítesem lévén, mint az ügyvédeknek – ha volt – védelmem maga kívánom irányítani. Megértette, és ehhez tartotta magát. Viszonyunk annak egész tartalma alatt zavartalan volt, sőt utána is, ha az utcán találkoztunk, barátságosan üdvözlöttük egymást, de szót nem váltottunk. Azt nem tudom, hogy az állam fizetett-e honoráriumot közreműködéséért.

Jogi álláspontomat valamennyi beadványom, vagy kihallgatásomról készített jegyzőkönyv híven tükrözte.

Amikor tárgyalásom napjának reggelén Feleségem egy tiszta inget hozott, a folyosón találok egy *vádat képviselő Dr. Oláh Bélával – Bodonyi* úr akkor fel volt függesztve – ő közölte feleségemmel, hogy jó vacsorát készítsen, mert az ura este otthon lesz. Feleségemet és Édesanyámat már korábban megfelelően felkészítettem, így feleségem közölte, „az uram nem fog hazajönni”.. „*De hiszen én vádoló, és nem tudom mivel vádolni!*” – vágott vissza az ügyész! Az eredmény azonban feleségemet igazolta.

A korabeli szokásnak megfelelően volt egy hivatásos vezető bíró, ez volt *Dr. Varga János* és hat népi ülnök, kiket a politikai pártok delegáltak: *Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt, Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt és a Szakszervezet.*

És már itt is ordítóan jelentkezett a korábbi parlamenti választásokat megnyert *Kisgazdapárt* vezetőségének ostobasága, mert ezzel az összetétellel kizárólag a *Kommunista Párt* akarata érvényesült minden tárgyaláson. Ugyanis a *Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt* a Szakszervezetek küldötte a *Kommunista Párt* utasításának volt szolgái végrehajtója. Tehát a szavazásnál már a 4-2-es arány biztosítva volt, így nem volt szükség még az elnöknek sem hathatós közreműködésre, mivel neki csak szavazategyenlőség esetében kellett volna szavaznia. Erre azonban tudomásom szerint országos viszonylatban is igen ritkán került, ha egyáltalán került sor.

Az esetemben pontosan két küldött nevére emlékezem: a *Polgári Demokrata Pártot Dr. Garay Gyuláné Ruzsonyi Kató,* a *Kisgazdapártot pedig Dr. Eötvös Pál* volt iskolatársam és jó barátom képviselte. (Pali a tárgyalás után felkeresett, és elmondta, amikor felvetette az elnök a kérdést: bűnös-e a vádlott, 2 nemmel szemben 4 igen volt a szavazás. Amikor

a büntetés nagyságáról volt szó, ketten 6 hónapot javasoltak – amit már akkor ki is töltöttem – míg négyen 5 évi kényszermunkát. De ezt is már mérsékeltek, mert eredetileg a *Kommunista Párt* 10 évet akart.)

A tárgyalásomon igen nehéz volt komolyságomat megőrizni. Amikor ránéztem a bírákra, bizony nehéz lett volna ezt, mint egy tekintéllyel és tudással rendelkező testületet, elfogadni.

Pedig osztogathatták és osztogatták is halálos ítéleteiket, melyeket végre is hajtottak. Gondolok itt arra a szerencsétlen *Kállay* nevű, Tiszahátról származó csendőrőrmesterre, akit ekkor végeztek itt ki és kivégzésének oka az volt, hogy: „*elvégre már Nyíregyházán is akasztatni kell, hogy megismerje a lakosság a bíróság komoly mivoltát*”. Megörökíttem itt, kik voltak részesei e gyilkosságnak: *Dr. Veres Lajos, Dr. Oláh Béla és Dr. Scharbert Árminné született Velencei Jolán, volt szeretett tanárom hitvány felesége.* Ők ugyan feleltek tettükért az égi bíró előtt, de nevük legyen itt is feljegyezve!

Tehát dacára az ilyen valós lehetőségeknek, mégsem tudtam komolyan venni ezeket az embereket. Egyikük állandóan egy papírra valamit jegyzetelt, soha nem kérdezett semmit, nem szólt semmit, de jegyzetelt. Vajon tudott egyáltalán írni? Vetődött már akkor is e kérdés fel bennem.

Akkor még a régi büntető perrendtartás volt érvényben, így ez első kérdése a tárgyalást vezető bírónak mindig az volt, hogy „*a vádlott bűnösnek érzi e magát*”. A tárgyalásom elején még *háborús és népellenes bűnökkel* voltam vádolva, a háborús bűnösséget csak később ejtették, így e kérdésre válaszolni rendkívül találó volt. Annak a hadseregcsoportnak ugyanis, melynek kötelékében részt vettem az oroszok ellen folytatott háborúban akkori parancsnoka az a *Dálnoki Miklós Béla* volt, aki később, mint áruló átment az oroszokhoz és a tárgyalásom napjaiban az ideiglenes magyar kormány miniszterelnöke volt. Így igen kapóra jött a válaszom: „*hogyan lehetek háborús bűnös, aki mint tartalékos főhadnagy vettem részt a háborúban, amikor parancsnokom most ilyen tisztet tölt be?*” Varga elnök nem is firtatta tovább a kérdést.

Vádpontjaim nevetségesek voltak még a korabeli népbírói felfogás szerint is. De hát hogy mondta annak idején kihallgatásomkor *Kálmán Ervin?* „...*A sógorát vitéz Nyíregyházy (Szohor) Pált kiadják az amerikaiak, ő bejön az egyik ajtón, maga kimegy a másikon. De ha nem adják ki, a családot maga képviseli...*”

Így tehát bármilyen nevetségesek is voltak e vádpontok, a cirkusz lefolytatásához nekik valamit ki kellett találniuk. Hogy mennyire azok voltak, erre később két alkalommal is csattanós választ kaptam. *Védő tanú* kihallgatása a első fokon ismeretlen jogi tényező volt. *Vádló tanút* – erre világtörténelmi tény Jézus Krisztus elítélése – minden időben mindenütt lehet találni. Így azután elhangzottak a vértforraló vádak: „*nem adott cipőjegyet!*” Vajon ha a postás nem hozza a várva várt levelét, mert azt nem küldték el, hibás a postás? „*Sokkal több húst tudtam volna eladni, ha adott volna.*” A megkötött élelmiszer forgalom mintha nem is lett volna törvényileg előírva. „*Vállalta a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége*

megyei vezetését!” Ez igaz volt, csak valahol ott sántított a vád, hogy előbb lemondtam a vezetéséről, mintsem a szövetség megalakult volna. És nem azért mondtam le, mert tudtam, hogy napokon belül áthelyeznek Kanizsára, hanem azért, mert rájöttem, hogy *Imrédy* politikai ambícióit táplálja. És én semmilyen politikai pártot nem kívántam szolgálni. Ha nem így lett volna ez a história, akkor Kanizsán lett volna alkalmam a *Bajtársi Szövetségben* munkálkodni. Tévedés ne essék: ma is lelkesen vállalom, és leírom: *Imrédyt* én egy kiváló magyar embernek tartottam, akkor is, és tartom ma is. Csak mivel e szervezet politikamentesnek indult, maradjon meg is annak.

E szervezettel kapcsolatosan megjelent egy újságcikk az akkori *Nyírvidekben*. Erről csak a tárgyalásom előtt szereztem tudomást. A cikk alá az én nevem is oda volt írva. Csak a későbbi bizonyítás kiegészítés során tudtam meg a cikket nyomdába kieszedő *Fazekas János* nyomdász – aki a tárgyalás idejére Nyíregyháza polgármestere lett – vallomásából, hogy a cikket *Füsth Molnár Lajos* írta, aki a magyar propaganda minisztériumnak volt állítólag külső munkatársa. Hogy miért íratta alá úgy az én, mint a *Kubassy Tamás* nevét? Erre mind a mai napig feleletet nem kaptam, mivel *Füsth Molnár* elhagyta Magyarországot és azóta semmi hírem nincs róla.

Volt két olyan „vádló” tanúm is, aki olyan részeg volt, hogy elfelejtették, amire ki lettek oktattva. A tárgyalóterem hallgatóságának derűje közepette nekem kellett emlékeztetnem korabeli vallomására: „sokgyermekes létére nem kapott lakóházat, mert büdös kommunistának tartottam.” Az már igazán részletkérdés volt a bíróság előtt, hogy a lakóházakat egy bizottság adta, és fogalmam sem volt, hogy a tanú kommunista, mivel nem ismertem.

Két vallomás azonban figyelemreméltó volt, mert jellemző az emberi aljasságra.

Volt egy Juhász nevezetű hentes, kinek boltja volt a régi *Korompay Szanatóriummal* szemben a Szent István út és az *Eötvös utca* sarkán. (Ma ez a Magyar Rádió vidéki stúdiójának épülete.) Ez a hentes mindenáron a húsipari szakosztály elnöke szeretett volna lenni, de a kortársai szabad választáson *Hegedüs Andrást* választották meg. A választás előtt Juhász feljött hozzám a hivatalba, és kért, hogy jelöltségében támogassam őt. Azt mondtam, hogy nekem semmi befolyásom nincs a választásokra, csak egy a kívánságom, aki elnök lesz, a hivatalos kapcsolattartás végett rendelkezzen telefonnal. (A korábbi elnök, *Vancsisin* úr egy igen derék, becsületes hentes mester volt, aki kora miatt vált meg tisztességétől.) Sőt még *Juhásznak* hozzátettem azt is, hogy nem bánnám, ha ő lenne az elnök, mivel *Hegedüs* erősen nagyot hall, így elég nehéz lenne vele tárgyalni, különösen telefonon.

Megtörtént a választás, az elnök *Hegedüs András* lett. Azt hittem e kérdés véglegesen be lett fejezve. Tévedtem. Vádat emelt ellenem *Juhász*, természetesen nem azon a címen, hogy nem lett elnök, hanem előadta a következőket:

Ő az akkori polgári leányiskolában felállított ideiglenes katonai kórházban teljesített szolgálatot, mely kórháznak *Dr. Nagy János* ezredorvos volt a parancsnoka. *Juhászt* én feljelentettem a kassai hadbírósnál, mint kommunistát, melynek következményeként

elítélték. Korábban megpróbálta *Nagy János* segítségét kérni, de *Nagy János* azzal utasította el kérését, hogy „merek én *Ballával* szembeszállni?”. Igen mulatságos volt az a szövegezés, hiszen én városi aljegyző voltam, *Nagy János* egy sokkal idősebb ezredorvos, „*vajon miért nem, mert volna velem szembeszállni?*”. A dolog érdekessége még az is, hogy *Nagy János* nagy turista volt, abból a minőségéből kifolyólag igen sokat járt a szomszédomban lakó *Izay Géza*, ugyancsak szenvedélyes turista tisztviselő társamhoz, így szinte hetenként egy villamoson jöttünk ki *János bácsival* és állandó beszélgetőpartnerek voltunk.

Amikor elhangzott a vallomás, amire azt mondtam, hogy az egész szemem szedett hazugság, védőm azzal állt elő, hogy kéri a tárgyalás felfüggesztését, hiszen *Nagy János* itt él a Jósza András utcán. Felhivatja és szembesíti velünk. Vallomásából ki fog derülni, hogy valaki közülünk hazudik. Természetesen a védő indítványát elutasította a bíróság, hiszen Nagy esetleg *védő tanú* lett volna. Később majdnem egy év múlva, a *Népbíróság Országos Tanácsának* tárgyalásán a bíró megidézte *Nagy Jánost* is. Szegény öreg szinte képtelen volt megérteni az elhangzott és jegyzőkönyvbe foglalt vallomást. Még elmenetelek is maga elé mormolta, hogy „én nem mertem *Pistával* szóba állani?” Még ilyet. No de erről majd többet annak idején.

A másik vallomás már ennél sokkal csattanósabban végződött. Tette ezt a vallomást *Ungár Béla* kereskedő, akinek üzlete ma a *Centrum Áruház*. (Ez is bizonyítja, hogy igen jómódú valaki volt. Zsidó ember volt, de a közöttünk lévő rossz viszony nem idevezethető vissza. Nagy forgalmú üzletében sok fiatal eladó leány dolgozott, akiknek egyike később barátnője volt egyik barátomnak. Tőle tudtam meg, amit korábban is gyanítottam, hogy csak azok a lányok maradhattak meg *Ungár* üzletében, akik valamelyik *Ungárral* – mert az idősebbekből is kettő volt, *Béla* és *Ernö* – szexuális kapcsolatot létesítenek. Aki erre nem volt hajlandó, elvesztette állását. Ez bizony nem volt kis kérdés az akkori gazdasági világválság okozta elhelyezkedési körülmények között.

(Volt egy árvaszéki ügyem, amikor az árvaszéki ülnököt helyettesítettem, ahol a nyomok az *Ungár* üzlethez vezettek. De képtelen voltam a természetes apát illetően a megesett anyát vallomásra bírni. Így úgy is fejeződött be az ügy, hogy a kiskorú gyermek apjának kiléte nem volt tisztázható. De nem csak ez volt az orromban. *Ungár* kebelbarátnak mutatkozott nagybátyámmal, a polgármester *Bencs Kálmánnal* szemben. Szinte olvadozott, amikor meglátta. De amikor meghalt *Bencs Kálmán*, még kiterítve feküdt az egyik szobában, amikor *Ungár* képviselőjében megjelent a végrehajtó foglalni, mivel *Bencs Kálmánnak Ungárnál* tartozása állt fenn. E piszkos eljárás dühített fel *Ungárékkal* szemben, az eset után, mint vevő üzletükbe többé soha be nem léptem.)

Ungár Ernő felesége jelent meg az ellenem folytatott tárgyaláson az egyik vádlóként, miszerint gyermekjátékokat loptam lakásából. Vidáman meg is kérdeztem a tanútól, hogy „*talán a hivatalba játszadoztam ezekkel.*” A népbíróság nagyobb dicsősége, hogy nem eskette meg a tanút, de megköszönte fáradságát, és elbocsátotta színe előtt. De nem így a sógor, *Ungár Béla*. Aki megismételte korábbi vallomását, hogy cége – akkor, amikor még híre sem volt semmiféle zsidótörvénynek – Debrecenből vagy 1000 darab úgynevezett

berliner kendőt kapott, és én átvéttem tőle és átadattam a *Hartos* cégnek. Tudván tehát erről a vallomásáról, jó előre fel tudtam készülni rá. Felejthetetlen volt tisztviselőtársam és barátom – ma már nyugodtan leírható a neve, mert régen a temető lakója – *Imre István*, aki évtizedeken keresztül iktatója volt a városnak, ezen ügyre vonatkozó aktát kiemelte az irattárból és feleségemem keresztül eljuttatta hozzám. Szerencsém is volt, mert a nem túl magas szellemi és jogi színvonalon álló tárgyalásvezető *Varga János*, amikor elhangzott a tanúvallomása *Ungárnak*, elfelejtett engem megkérdezni e vallomásról. Meghallgatta a tanút és elbocsátotta. Majd szólította a következő tanút – arra már nem emlékezem, hogy kit – az is tett valami vallomást. És csak ez után tette fel a kérdést nekem *Varga*: „*van e valami észrevételem e vallomás ellen?*”. Mire nagy örömmel megkérdeztem: „*most az imént elhangzottakra kéri a válaszomat, vagy a korábbi tanúvallomásra?*” Mondja *Varga*: „*akkor elfelejtettük magát megkérdezni, talán van ez ellen valami észrevétele?*”.

Kezemben volt – erről a védőm sem tudott – az eredeti számla, amivel a debreceni nagykereskedő leszámblázta a berliner kendőket az *Ungár* cégnek.

A számla kelte 1944. március 20. Egy nappal a német megszállás után. Így *Ungárnak* az az alátámasztottnak vélt megjegyzése – *híre hamva nem volt akkor még zsidótörvényeknek, és Balla itt önállóan készített zsidótörvényt* – igen nevetségesnek hangzott. De ez még nem volt elég. *Ungár* saját kezűleg ráírta a számlára, hogy „*az árut polgármester utasítására átadtam a Hartos cégnek.*” És a kezembe volt az akkori idők Textil központjának ugyancsak iktatott távirata, mely arra utasította a város polgármesterét, hogy a „tévedésből” az *Ungár* cégnek kiutalt kendőket adassa át a *Hartos* cégnek. Tehát a polgármester sem önhatalmúlag intézkedett, hanem felsőbb utasításra.

A vonatkozó okmányokat közben átnyújtottam a bírónak.

Általános lett a megrökönyödés.

Igen ám, de már korábban *Ungár* megesküdtött a vallomására. Tehát a hamis eskü nyilvánvaló volt, mert mit is mondott a korabeli bünvádi eljárási szabályzat? *A tanú akkor mentesül a hamis tanúzás bűncselekménye alól, ha önként visszavonja vallomását még úgy, hogy abból a vádlottra kár nem háramlott.* De hol volt itt szó önkéntességről?

Ungárt tehát vissza kellett hivatni.

Indítványoztam: a termet senki ne hagyja el. Egy olyan ember menjen érte, aki nem volt a tárgyalóteremben, hogy *Ungárt* ne tudja senki tájékoztatni a történetekről. És csodák csodája: indítványomat elfogadták.

Így is történt.

Ungár tehát visszajött és bár a teremben ülő hozzátartozói kézzel, lábbal tudtára akarták adni, hogy valami nem stimmel a vallomása körül, úgy fordultam, hogy azokat a rokonokat szemmel tartsam. *Ungár* nem értette, mi ez a hókusz-pókusz. És itt meg kell jegyezni: becsületes volt a bíró, mert előbb megismételtette *Ungárral* a vallomását. Különös hangsúllyal az áru átadásának időpontjára. Hiszen a döntő szándéka a tanúnak ezzel az volt, hogy tudja bizonyítani, saját szakállamra törvénytelenül jártam el.

Ungár szóról szóra megismételte korábbi vallomását.

Varga bíró felvette a számlát asztaláról és megkérdezte: „erről a bizonyos debreceni cégről van-e szó?” *Ungár* a rokonok integetése dacára lelkesen erősítette, hogy erről. „Ez kérem, bizony ez a számla 1944. március 20 -án lett kiállítva, és ekkor már több zsidótörvény volt életben, hol volt itt már *Ballának* önálló intézkedési joga?!” Majd közelebb hívta a bírói asztalhoz és megmutatta a saját írását, amit nem tagadhatott le: „ön azt írta ide, hogy a polgármester utasítására, már pedig *Balla* nem volt polgármester”,

Mire Ungár: „*Köztudomású volt, hogy a polgármester azt tette, amit Balla parancsol.*”

Erre már *Varga* is mosolyogva mondta: „azt már mégse tessék állítani, hogy az aljegyző parancsolt a polgármesternek.”

De amikor a hamistanúzásra emlékeztettem *Vargát* és kértem az iratok áttételét az ügyészre, hogy vádat emeljen *Ungár* ellen hamistanúzás miatt, *Varga* megszólalt, hogy ezt a bíróság fogja eldönteni. Majd rövid sugdolódzás után közölte, hogy nem teszi át az ügyet. Megvédte tehát *Ungárt* a pregnánsan elkövetett hamistanúzás tétel vádja ellen.

Tetőzte ezt ezután a védelmemre hivatalból kirendelt *Nagy Béla* védőm, aki megszólalt, hogy annyi mindenben ment keresztül szegény tanú, hogy nem lehet csodálkozni a dátumi tévedésen.

Mire ott a tárgyaláson megjegyeztem: „*köszönöm ügyvéd úr, hogy megvédte a vádló tanúmat.*”

Tárgyalásom után némi szemrehányással a hangjában mondta nekem *Nagy*, hogy nem tájékoztattam őt egy ilyen fontos birtokomban lévő dokumentumról. Mire figyelmeztettem arra a korábbi közlésemre, hogy védelmemet magam kívánom irányítani. Isten kegyelméből nagyon jól tettem. Mert szabadulásom után évek múlva tudtam meg egy fültanútól, hogy a tárgyalásom előtti napon *Nagy* a régi postahivatal bejáratánál találkozott *Ungár Bélával*, kivel ott nagyon vidáman beszélgetett, és emlegették, hogy holnap majd a tárgyaláson találkozhatnak. Biztosra veszem, ha *Nagy* tud arról a birtokomban lévő bizonyítékról, tájékoztatja *Ungárt*, és ő valami módosítást tesz vallomásában. Még az is lehet, hogy *Nagy Béla* tanácsára. Hát így álltunk akkor is az Úr színe előtt. Azóta mindketten az Igaz Bíró előtt álltak, vagy állnak. Sorsuk nem az én dolgom...

Ungárral csak évekkel később egy alkalommal találkoztam Pesten, mikor *Jakab György* barátommal egy Körúti áruházba mentünk kenyérért, és míg Gyurka sorba állt, a tömeg között váraкоztam. Hirtelen szétnyílt a tömeg és néhány lépésre tőlem egy sonkás zsemle evett *Ungár Béla*. Amikor meglátott, szemmel láthatóan megakadt a torkán a falat. Nos, bizonyára a nézésesem nem volt valami barátságos.

Ezzel talán minden lényegest elmondtam tárgyalásomról.

Az ügyész velem szemben korrekt volt.

Vádbeszéde annyiból állt: *fenntartom a vádat.*

Majd elhangzott az ítélet: kényszermunka, melynek legrövidebb időtartama 5 év.

*

Ezzel kapcsolatban tudni kell, hogy ekkor még nem voltak felállítva azok a kényszermunkatáborok, melyek később oly hírhedtekké váltak szerencsétlen honunkban. Úgy, hogy az volt az utasítás, hogy a büntetés csak akkor veszi kezdetét, amikor majd ezek a munkatáborok felállításra kerülnek. Az addig fogságban eltöltött időt egyfajta „szórakozási üdülésnek” tekinthette a szerencsétlen elítélt.

Ha akár akkor, akár utólag megpróbálok e büntetés rejtelseibe bepillantani, azt hiszem minden jogtisztelő embernek el kell borzadnia. Hiszen évek hosszú során keresztül meg volt az elítélt – mégpedig majdnem minden esetben az ártatlanul elítélt – a számomra legnagyobb emberi értékeinek egyikétől, a szabadságnak gyakorlásától fosztva. És ki tudja, hogy az évtizedek során hány száz ember az életétől is fosztva. És mégis, ahogy ma megpróbálok magam beleélni abba a lelkiállapotba, amiben akkor voltam; egyszerűen nem tudtam komolyan venni mindazt, ami velem, körülöttem akkor és ott történt.

És ez így van velem mind a mai napig.

Amikor nézem a TV Híradóját és honunk „nagyságainak” el, vagy visszautazásáról szóló képeket, látom, amint rendre libasorban felállnak, kézfogással üdvözlik egymást, sőt sok esetben forrónak látszó csókkal is fűszerezik ezen épületes látványt, bennem mindig a nevető izmimat készítetik mozgásra.

Így voltam a velem szemben ülő „népbíráknál,” és így vagyok ezekkel az „államférfiakkal” is.

Több mint négy évtizede tart ez a felfordult világ, felszínre került a szemét és utazik a felszínén. E rendszer emberek ezreit kényszerítette arra, hogy elbagyják szülőföldjüket, hivatásukat, családjukat. Vagy hogy olykor eldobják életüket.

Nyomor és szenvedés kíséri dicstelen útján e rendszert e világon és mégis: mint egy színdarab, vagy film, pereg le előttem a jelen. Mint egy megrendezett játék. Ami az elhangzottak eredményeként, vagy a látottak hatásaként ideig, óráig megdöbbeneti ugyan a nézőt, de hamarosan jön a feloldás: mindez csak játék.

Ugyanez volt az érzésem most, amikor néha már nem tudtam kikerülni a TV-ben jóformán napkeltétől napszálltáig mutogatott XXVII-ik sorszámot viselő szovjet kongresszusról mutatott képeket. Egy rémálom, mely ott már lassan hetedik évtizede tart. Figyelmen kívül hagyva, hogy az elméletben hobbant elmék által kiagyalt, de a valóságban be nem váló elgondolkodásokhoz makacsul ragaszkodni kell, mert ez egy maroknyi felszínen úszónak javát szolgálja. És hiába az ordító eredménytelenség például a gazdasági vonalon, hiába az embertelen életkörülmények, amik kizárólag így tudják biztosítani e rendszertelen rendszernek fennmaradását, hiszen a szabadság legkisebb fuvallata mindent elfújna.

Még orosz földön is.

De minden hiába, az emberiség keservesen nyögi ennek a megbomlott agyak kiagyalt rendszernek szörnyűségeit. Vakon, bódultan, magatehetetlenül. Emberek

millióit kényszerítve nem kívánt életforma élésére, vagy a menekülésre. Vállalva a hontalanság minden keservét, hiszen milliók élnek hazájuk határain kívül csak azért, mert hazájukban visszamaradt népükre egy gépesített világhatalom rákényszeríti azt, amit normális ember elfogadni képtelen. És ez a tébolyult eszme él, sőt itt-ott újabb és újabb tüzet gyújtva talán még azt is eredményezni fogja, hogy az egész Világot meghódítja.

Amikor el elgondolkodom ezen az ésszel meg nem magyarázható világproblémán, mindig, mint hívő embert csak egy kérdés nyugtat meg.

Talán az Isten akarata, és elgondolása az, hogy ez az eszme uralkodjon el a Világon, mert talán ez a védőoltás az egyedüli megoldás. Mert ott, ahol felüti a fejét, hibetetlen rövid idő múlva csak a maroknyi kedvezményezett meglegedésével találkozok. Ha valaki ezt nem fogadja el, annak had említsek meg néhány dátumot: 1953. Berlin: és ezzel Kelet Németország, 1955 táján Lengyelország először, 1956: Magyarország, 1968: Csehszág, 1980: újból Lengyelország.

Népek milliói, akik minden előzetes összebeszélés nélkül szinte egy emberként kiáltották világgá: NEM! Ez nem kell nekünk. És csak a hadigépezet eltipró gépszörnyei tudták megteremteni a temetők csendjét.

*

Elítéltettem tehát, ami különösen Anyámra és feleségemre – aki akkora már megszülte első gyermekét – minden előzetes nyugtatásom dacára nem volt valami kellemes és megnyugtató hatással. Meglehetősen nehéz körülmények között, akkor a Virág utcában laktak a Magda nővérem házában, hiszen az akkori viszonyok nem tették lehetővé, hogy két magányos nő kinn lakjon a *Sóstói úton*. És bizony abból a kicsinyke nyugdíjból nehéz volt a mindennapi előteremtése, amit tetézett még a rólam való gondoskodás, anyagi és fizikai terhe.

Elítélésemet követő napon felkeresett a fogházban a már korábban említett és ügyemben népbíróként működött *Dr. Eötvös Pál* volt iskolatársam és barátom, akitől azután megtudtam, erről már korábban is említést tettem, hogy bűnösségem kérdése is, majd a büntetésem nagysága is 2 – 4 arányban dőlt el, amikor is érdekemben, illetve mellettem *Garayné* és ő voksolt. De megtudtam azt is, hogy a *Kommunista Párt* előzetes döntése 10 évi kényszermunka volt – ez volt itt az általános fejadag – de az *Ungár* tanúvallomás frappáns megdöntése miatt a kommunista párt kiküldöttje önhatalmúlag leszállította büntetésemet a felére.

(Elmondta még Pál barátom azt is, hogy a párt nyomban szigorú vizsgálatot indított, hogy milyen úton jutottam hozzá azokhoz a városi irattárban őrzött iratokhoz, de mivel *Gaál Elek levéltáros* – aki *Bencs Kálmán* sógora volt – azon az őszön meghalt, így kézenfekvőnek látszott, hogy az ő révén. Szegény *Gaál Elek!* Amikor egy orvosi igazolás

ügyében felvitték a Városházára valamikor augusztusban, kilépett a folyosóra és ott meglátva úgy perdült vissza szobájába, nehogy valaki is meglássa, hogy ismer. Ugyan e hős férfiú beszerzett volna-e Nekem valami iratot is? Viszont kitűnő szerepet töltött be akarátán kívül halálával, mert a nyomozás így abbamaradt. Talán ha ez nincs, szegény *Imre Pista* került volna a figyelem középpontjába, aki bátor és derék magatartásával ezen iratokat megszerezte számomra. Isten útjai kiszámíthatatlanok.)

*

Fogházban töltött hónapjaimról

A fogházban töltött hónapjaimról, éveimről alig van érdeklődésre számottevő emlékem. Egyhangúan peregték a napok.

Ott jöttem rá, hogy egy életfogytiglanra ítélt hogyan is tudja leélni sivár életét. A napok elveszítik minden jelentőségüket, peregnek és peregnek a maguk sivárságában szinte észrevétlenül. 1945-46 telén semmi fűtés nem volt a cellákban, így bizony azok az öles falak meglehetősen rideg hideget leheltek magukból.

Egyik szerencsém belső adottságomon kívül – gyerekkoromtól szerettem a magányt, és teljes mértékben magamévá tettem azt az elvet, hogy rettenetes lehet mindig egyedül lenni, de legalább olyan rettenetes, ha az ember nem lehet egyedül – az volt, hogy cellatársamnak nagyrészt megmaradt a könyvtára, amiből olvasnivalót kaptunk bőségesen. S mivel kicsiny gyermekkoromtól nagyon szerettem olvasni, így ez bőséges szellemi táplálékot nyújtott. Egykori diák rabtársamtól kaptam egy középiskolás francia nyelvkönyvet, így azzal is tudtam foglalkozni, valami angol lehetőségem is volt és német is, így e szerény nyelvtanulás is sokat segített magányomon, de mindenekfelett eljegyződtem egy egész életre a napi biblia olvasás igen nagy boldogságot és meglelégedést nyújtó örömeiben. Ma is ennek gyökök hű követője, és amíg öntudatomnál leszek, maradok is!

Ruházatom, mivel mindenem megsemmisült igen hitvány volt. Egy lóden tavaszi kabátom maradt, emlékként ma is kinn lóg az előszobában. Ez alá megboldogult nagynénemtől kaptam egyik unokaöccsének kis bekecsét, ami úgy hellyel közel a könyökömig és köldökömig ért, de mégis vatelinnel volt bélelve. Ugyancsak tőle kaptam egy ma is meglévő prémkucsmát, életem első prémkucsmáját, valamint – és ennek vettem a legnagyobb használt – egy hatalmas hócipőt, így legalább a lábam nem fázott. Ha pedig elgémberedtem a fűtetlen cellában, fekvőtámaszokkal kompenzáltam.

Több alkalommal kaptunk látogatókat a helybeli kommunista párttagokból és oroszokból állítva össze.

Egy ilyen látogatásra élenken emlékezem. Ott volt *Pártos Perlmann Imre* itteni zsidó ügyvéd, aki talán egy osztállyal járt lejjebb, s akivel egy cserkész őrsben voltunk annak idején. Ha valami ügyes bajos dolga volt korábban a városnál, mindig megtisztelt látogatásával és kérésével. Akkor itt ő volt egyik fő korifeusa a pártnak. Megnézte tanuló könyveimet, és azt kérdezte, hogy miért nem oroszul tanul. Azt magának hagyom, volt

a feleletem. Nem volt több kérdése. Később kisült róla, hogy valami cionista ügybe keveredett és mielőtt az ÁVÓ letartóztatta volna, feleségével közösen öngyilkos lett. „*Rettenetes dolog az élő Isten kezébe jutni*” – idézem a bibliából /Zsid 10,31/

Életünk alakulásában az őszi ksigazda abszolút győzelemmel végződő választás annyi változást hozott, hogy mivel a Magyar Népet, bár igen csökkentett lehetőségek között, de mégis világosan tudtára adta a Világnak, hogy nem óhajtja a kommunizmust. És ha más lehetőség nincs, a rendkívül gyenge minőségű Ksigazdapártot is inkább elfogadja. Ez tudatosodott öreinkben is, így különösen a velünk szemben használt hang tónusa változott kedvező irányban.

Azt hiszem, minden idők minden rabvilágában állandóan burjánzanak a különböző hírek, melyek az uralkodó hangulat árnyalat irányhoz igyekeznek alkalmazkodni. Hogy ezekben a hírekben volt e valami komoly alap, vagy teljesen légből kapottak voltak, azt mind a mai napig nem sikerült világosan megállapítanom.

No, ezekből is rögzítődjön egy-két jól értesült hír.

Volt egy igen kedves fogolytársam *Dr. Tatay Zoltán*, aki korábban Debrecen városának árvaszéki elnöke volt. Bűne egy Vöröskeresztes gyűlésen elmondott beszéd, büntetése az itt szokásos 10 év volt. Majd Pesten a NOT leszállította, és *Zoltán* bácsi valamikor 1946. év során szabadult. További sorsáról nem tudok semmit.

Ennek a *Zoltán* bácsinak felesége révén sógora volt egy erdélyi arisztokrata, nevére nem emlékezem, de azt tudom, hogy amikor észak Erdély visszatért, országgyűlési képviselő lett Erdély színeiben. Egy vasárnap délelőtt, amikor a kéthetenként engedélyezett látogatás következett, – ilyenkor a cellák ajtaja is egész délelőtt nyitva volt, hogy azok a rabok, akiket beszélgetőre hívnak le, lentről szóban hívhatók legyenek – egyedül ültem a cellámban. Kellemes októberi nap sütött.

Megáll az ajtóban *Tatay Zoltán* és mély reverenciával köszönt. Igen jó kedélyű, tréfálkozásra mindig hajlandó kellemes idősödő úr lévén humora gyakran átsegítette őt a nehézségeken. Nyomban felugrottam és hasonló mély a japánokéra emlékeztető meghajlással viszonztam az üdvözlést. De jött a szöveg is: „*drága barátom, ne felejtkezz el öreg barátodról és rabtársadról, bárhová is visz a forgandó sors szekerere!*” Megkérdeztem, minek köszönhetem ezen fennkölt szavakat. „*Te már csak néhány napot töltesz társaságunkban!*” majd kérdő tekintetemre folytatta: „*hiszen, akinek unokatestvére lesz a magyar miniszterelnök, hát az csak nem marad itt közöttünk. Ezért kértem jóindulatodat.*”

Komolyra fordítva a szót, elmondta, hogy az imént látogatója volt – ez a bizonyos erdélyi sógor – és ő mesélte: Pesten széltében beszéltek, hogy *Bencs Zoltán* lesz a miniszterelnök. *Zoltán* bácsi miniszterelnökségi osztályfőnök volt, kitűnő nyelvtudása alapján vagy hat nyelven beszélt, tíz éven keresztül állandó kísérője volt gróf Bethlen István miniszterelnöknek külföldi útjain. Bár *Zoltán* egy gyermekparalízis eredményeként lábaira béna volt, de igen szép felsőtesttel, és egy ragyogó elmével rendelkezett, melyen tündöklött a szellem fénye. Máskülönbben Békéscsaba országgyűlési képviselője, az országos Luther

Szövetség elnöke volt, és akit valamikor a 40-es évek elején német nyomásra a körülötte csoportosuló képviselőkkel, mint angol barátot kizárták a Parlamentből.

Ezek ismeretében a hír nem tűnt minden alapot nélkülözőnek.

Szinte összefüggött ezzel, hogy néhány nap múlva *Turóczy Zoltán* evangélikus püspök ugyancsak fogolytársam – aki szeretett beszélgetni velem a napi sétáink alatt – mondja, hogy a délelőtti folyamán az egyik látogatója bizalmasan közölte: a vasutat és a postát az angolok veszik át. Ez kiegészítette korábbi híremet. Ha még ehhez vesszük a fogház pszichét, kész volt a megalapozott optimista remény: hamarosan szabadulok.

Ha most visszagondolok ezekre a hírekre, eszembe jut már sokat említett fogolytársam, Goldstein. Aki a hírekkel kapcsolatban mindig mondogatta nekem: „*ne üljön erre a lóra doktor úr, innen az orosz csak úgy megy ki, ha kiverik, erre pedig nincs semmi kilátás. Én jól ismerem őket, ez minden kérdésben az alapállásuk*”. Mennyire igaza volt! És mennyi baja származott és származik, még kitudja, hogy meddig e szerencsétlen világnak, hogy kevés ilyen világosan látó goldsteinje volt. Vagy ha volt, nem igen hallgattak a szavára.

Azt hiszem ehhez nem kell külön kommentár.

*

Természetesen ítéletemet megfellebbeztem.

Így ügyem elbírálásra a *Népbírók Országos Tanácsához* (NOT) került másodfokú és végleges elbírálásra.

Bár nem volt kötelező, de tanácsos volt mindenki számára, hogy próbáljon ügyvédet találni, aki Pesten ügyét képviseli. És főként – mivel ezerszámra folytak az úgynevezett háborús és népellenes perek országszerte – igyekezzék az ügy tárgyalásra tűzését szorgalmazni.

Így gondolkodni kezdtem, mit tudnék tenni ebben az ügyben? Pénzem nem volt, ingyen pedig nemcsak Krisztus koporsóját nem őrizték, de az ügyvédek sem szoktak tevékenykedni.

Így jutott eszembe katonatársam, *Dr. Kovács Miklós*, aki pesti ügyvéd és a *Földhitelek Intézete* egykori jogtanácsosa volt. Vitéz, és aki minden megnyilatkozásában úgy tűnt, igen is barátom, kivel a különböző katonai felriasztások során Erdélybe, Délvidékre, majd az orosz frontra mindig együtt meneteltünk. Bár a Szepességből eredt, cipszer volt – a *Kovács* magyarosított név – és mint jó magyart véltem megismerni. *És volt még valami. Félig tréfásan, félig komolyan mindig azt hajtogatta katonáskodásunk alatt: „nagyon tisztelj engem, mert nekem köszönheted azt, hogy az a gazember Szamuely nem tudott több áldozatot szedni Nyíregyházán.”* Elbeszélése szerint ugyanis már az első háborúban tartalékos tüzér főhadnagy volt. Erdélyből teljes ütegével, vonattal tért haza, amikor a Nyíregyházán állván a szerelvény, meghallották, hogy a *Szamuely* banda renitenskedni akar, mire kivagonírozták az ágyukat és menetben végigvonultak a városon. Ez elegendő volt a „hősöknek”, hogy eltakarodjanak legalábbis egy időre. Így azután állandó tréfalkozás volt közöttünk, amikor mint Nyíregyháza hőseit emlegettem, és mondogattam, hogy hálám kimeríthetetlen. Ha Pesten jártam, mindig fel is kerestem hivatalában.

No, rá gondoltam, levélben – természetesen kicsempészlet levélben – megkerestem, hogy vállalná-e ügyemet a NOT előtt.

Igen megörültem, amikor kedves levélben biztosított barátságáról és abbéli készségéről, hogy képviseli ügyem. „*A mellékelt meghatalmazást írd alá, a többit bízd rám!*” – szólt a megleghangú utasítás. Így is történt, és így vallottam Miklós ügyvédemnek.

Benne is, mint sok másban – és ha még sokáig kell élnem, bizonyára a jövőben is sok emberben – iszonyatosan csalódtam. Ügyemben az égvilágon semmit sem tett. Bizonyára félt, de tekintettel barátságunkra, ezt nem akarta bevallani. Nem becsületesebb lett volna, ha ezt nyíltan megírja? És ha mégis segíteni akar egy bajbajutott magyar barátján, esetleg Pesten egy kevésbé exponált ügyvéd ismerősét bízza meg ügyem képviseletével. Legfeljebb azt írja: „*ha majd valami változás lesz anyagi helyzetekben, valamit adsz ennek az ügyvédnek*”.

De számomra a legrosszabbat választotta.

Elvállalta, és engem abban a hitben ringatott, hogy képviseletem megbízható kézben van. Miközben nem tett semmit. Még annyit sem, hogy az elkövetkező 18 hónapban akár egy levelet is írt volna. Hiszen a vállalt ügyvéd még abban az időben is levelezhetett akár hivatalos úton is védencével. (Ha másra nem is, de a látszatra nagyon vigyáztak akkor is.) De nem tette. Én pedig ismét áldozatul esve naivságomnak, ültem csendben és vártam tárgyalásom kitűzését.

Amikor már kicsit untam főként azt, hogy ügyem állásáról semmit sem tudok, és amikor annyi pénze volt családomnak, hogy egy levelezőlapot bejuttasson – nem akartam e szerencsétleneket terhelni még ilyen irányú kérésekkel is – írtam Miklósnak és kértem válaszát. Soha, egy ízben sem válaszolt. Igaz „*magyarbarát*” volt. Talán az lett volna méltó hozzá – de nem hozzám – hogy itteni véres atrocitásáért feljelentsem, mivel is sújtotta azt a derék *Szamuelyt*, és bandáját.

Talán az is baj, ha az embert tisztességre és becsületre nevelik a szülői házban.

Amiket itt képviseletemről leírtam, a későbbiek megdöbbenő módon igazolták. Ugyanis 1946. október elején értesítést kaptam a NOT-tól – tehát nem a jogi képviselőmtől – hogy tanúk kihallgatása céljából tárgyalást tűztek ki Nyíregyházán.

Majd hírt kaptam arról, hogy az akkori újságban megjelent egy ***birói felhívás***, hogy aki *Ballára* nézve mentő tanúvallomást kíván tenni, ekkor és ekkor a Törvényszék ilyen számú szobájában jelentkezék. Erre eddig csak egy példát tudtam, *Korompay Károly* esetében. De azt is tudtam, hogy neki rokona volt az a *Dr. Antal József*, aki a menekült lengyelek körül fejtett ki buzgó tevékenységet, akiről gyakran megemlékeztek a nemrég „Barátaink bajban” címen megjelent és a Magyarországra került menekült lengyelek visszaemlékezéseit tartalmazó könyv, és aki 1945-46 körül kisgazda párti vonalon valamilyen miniszteri tárcát töltött be.

Tehát *Korompay Károly* bácsinak volt egy miniszteri protezsálója, de nekem?

Meglepődtem, és kezdet kezdetén, az engem jellemző jóhiszeműség – mely már igen sokszor a naivság határát súrolja – arra engedett következtetni, hogy talán *Kovács Miklós* csendben, de dolgozik ügyemben.

Mint sok mindenben elég hosszúra nyúlt életemben, ebben is csatlakoztam, mert a kiküldött bíró minden kérdés nélkül közölte velem, hogy *ügyemben vád tárgyává tett „bűneim” sehogy sincsenek összhangban ítéletem súlyosságával.* Ez a kiküldött, amint említette korábban a Kolozsvári táblán teljesített bírói szolgálatot. Bár közelebről nem volt alkalmam megismerni, de úgy is mint jogász, de lehet, hogy úgy is mint érző magyar állt mellém.

(Annak a bírósági tanácsnak, amely ügyemet tárgyalta, és amelynek ez a kiküldött bíró is, mint tanácsbíró tagja volt, a rendszer által túl enyhének minősített ítéletei miatt már sok volt a rovásán. És amely tanácsnak – mint nemsokára látni fogjuk – ügyemmel kapcsolatban elfoglalt álláspontja véglegesen megpecsételte sorsát. Magyarán kirúgták őket a NOT bíróság kebeléből. De még nem tartunk itt.)

NOT tárgyalás

Boglutz tanács Nyíregyházán

Eljött a tárgyalási nap – amint visszaemlékezem úgy **1946 októberében**, vagy novemberében – amire természetesen engem is elővezettek a fogházból. Ez a kihallgatás már a régi és jelenleg is e célt szolgáló Bírósági épületben lett megtartva, mert már korábban az oroszok kiürítették az épületet.

Reggel 9 órára állított elő a fegyveres fogházőr, de ekkor nem raktak bilincset a kezeimre. Amikor felértünk az emeleti folyosóra – e négyszögben körülhaladó folyosó rendszer Bocskai utcai frontján volt a tárgyalási szoba – magam is alaposan elcsodálkoztam, mert a folyosó emberektől volt zsúfolt. Akkor még azt hittem – hiszen míg soraik között elvezettek alig, alig ismertem fel valakit, és innen-onnan üdvözlés hangját hallottam, amitől meglepődtem, mert akkor már az ilyesmihez nem igen voltam hozzászokva – hogy valami másik tárgyalás is van kitűzve és erre jelent meg ez a nagy tömeg.

Már az is szokatlan volt, hogy amikor a fegyőr bevezetett a szobába és jelentette, hogy *„a nem jogerősen elítéltet”* előállította, a bíró – idősebb ember volt, mint én – felállt székről, hozzám lépett, bemutatkozott és kezet fogott. Rajtunk kívül a már korábban kirendelt nyíregyházi védőm *Dr. Nagy Béla* volt jelen, valamint a tárgyalásomat vezető *Dr. Varga János*. Ők is alig győztek mosolyogni. Így nem volt nehéz felismernem, hogy e kiegészítő kihallgatások javamra fognak szolgálni.

A bíró hivatalos hangon megnyitotta a tárgyalást, majd közölte, hogy mivel az elsőfokú tárgyaláson senki védő tanút nem hallgatott meg a bíróság, és mivel a vádba helyezett „cselekmények” még internálásra sem nyújtanak kellő jogalapot, a NOT tanácsa elbírálásra alkalmatlannak minősítette ilyen formában ügyemet. Ezért általa végrehajtandó „bizonyítás kiegészítést” látott szükségesnek, és ezért jelentette meg az újságban a hirdetését.

Ekkor értesültem erről a szokatlan tényről magam is. Megkezdődött a kihallgatás.

Csak néhány nevezetesebb vallomás, amikre ma is visszaemlékezem:

Bacsik cukrász, a Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési képviselője. Vallomását számomra is igen meglepően és teátrálisan kezdte. *Én kérem* – hangzott a vallomás.

De ezt megelőzően ismertette személyét a bíróval, de velem is, aki az égvilágon semmit korábbi politikai múltjáról nem tudtam, csak azt, hogy a Luther ház alatti cukrászdájában nem a legjobbak a sütemények. Megtudtam, hogy 1919-ben aktívan részt vett a proletárdiktatúrában, ezért emigrált Franciaországba, majd a spanyol háborúhoz volt valami köze stb. Tehát politikailag kitűnő minősítése volt e világnak – *én kérem, az életemet köszönhetem a doktor úrnak. Puff neki, – gondoltam – ugyan, ezt hogy csináltam?*

Elmondta, hogy ő tulajdonképpen itt bujkált és rendkívül félt a német megszállás után, hogy a németek elhurcolják. Egy alkalommal idézést kapott a hivatalomba. Mikor megjelent, a Magyar Belügyminisztériumból küldött igen sok kérdést tartalmazó űrlapot látott a kezemben, azzal a miniszteri utasítással, hogy arra vonatkozólag ki kell kérdeznem. Ő nyomban sejtette, hogy a németek keze van a dologban és halálos izgalommal ült le a felkínált székre, amikor is megkezdtem kihallgatását.

(Ma is mindig *Bacsik* szavait idézem, mert akkor is, ma is megvallom, hogy egyáltalában erre nem emlékszem. Ezen nem lehet csodálkozni, hiszen elég sok aktát kaptam naponta elintézésre az iktatóból, és mint mondtam a *Bacsik* korábbi életét sem ismertem. Ma sem tudom, hogy mi volt ebből a tény és mi a talán saját érdekében is kihangsúlyozott esetleg kiszínezett történet.)

Benne mindig jobban és jobban szorult az a bizonyos zabszem, amikor én átfordítván a kérdőlapot és látván, hogy ott még mennyi válaszra váró kérdés van, azzal a megjegyzéssel, hogy én nem vagyok rendőri nyomozó átnyújtottam az alig kitöltött kérdőívet az írógép mellett ülő gépírónőnek, hogy tegye irattárba, neki pedig azt mondtam: *„menjen haza békével Bacsik úr.”* Így is történt és így maradt ő életben.

Rendkívül hatásos volt egy kihallgatási sorozat első tanúvallomása *Bacsik* megnyilatkozása, miközben magamban azt gondoltam, *én ugyan minderre nem emlékszem.* De az első tanúvallomás ügyemben, mellettem ráadásul egy akkori potentáttól számomra igen jól jött, hiszen a hangulat azonnal mellettem volt, talán mindenki részéről. Hát hogyan: *egy ilyen „életmentő”, aki a baloldal egy érdemes férfit megmentette a haza javára.*

(Szegény *Bacsikot* később, mint elhajló jobboldali szoc.demet *Arató Mariska* néném-mel, aki szintén szoc.dem.-ként megjárta a Fehér Terror száműzetéseit, együtt záratta ki *Marosán* a pártjukból.)

Korábban szóltam már *Dr. Nagy János ezredorvosról*, aki meghallgatása után miközben hozzám lépett, hogy kezet fogjon velem, félhangon mormolta, hogy milyen piszok emberek vannak, hogy ilyeneket találnak ki.

Megjelent *Rónaszéki Laczkovszki Józsefné*, aki anyámnál éveken keresztül, mint háztartási alkalmazott dolgozott, és aki annak idején visszavitte az *Orbán Sándor* boltjából protekciósan kiküldött cukrot és lisztet. Sőt még azt is elmesélte, hogy igen gyakran megfordult nálunk, ismerte nemcsak a lakást, de a speizot is, és állítja, hogy soha semmi halmozott készlet ott nem volt, és szegény nagyságos asszony (ez volt Anyám) milyen nehezen tudta a mindkettőnk által szeretett édes téstákat megsütni, hogy kispórolta belőle a cukrot, vagy igyekezett azt mézzel – ami szabad áru volt – pótolni.

Megjelent *Kiss János cipészem* és a könyvelését vezető kisasszony. Derültünk vallomásán, való igaz volt a történet. Mivel magamnak nem vettem igénybe soha semmiféle cipőjegyet, bizony elég rossz cipőkben jártam, amiket Kissnek kellett műhelyében foltoztatnia, ahol korábban is dolgoztattam. Egy alkalommal ismét megjelentem egy pár cipővel, ahol a felsőrész várt stoppolásra. *Kiss Jánosnak* műhelye a Nyírvíz Palota Széchenyi utcai frontjának utolsó üzlethelyisége volt, ma talán a Barkácsbolt van ott. Amikor meglátta cipőmet a mester, aki meglehetősen ideges ember volt, azt kidobta a műhely nyitott ajtaján. Úgy, hogy kirepült a cipő az utcára, miközben azt kiáltotta: *„nem vagyok foltozógárda.”* Én erre – hangzott a tanúvallomás – kimentem a cipőért, visszahoztam, és azt mondtam: *„tudomásul veszem Kiss úr, hogy ön nem foltozó varga. De maga meg azt vegye tudomásul, hogy engem, mint vevőt üzletében többet nem lát”*- és indultam ki az üzletéből. Ő utánam jött, megfogta a karom és azzal a megjegyzéssel, hogy ma nagyon ideges, visszavette tőlem a cipőt. Miközben orra alatt motyogta: *„azért adathatna magának már legalább egy cipőcsináltatási jegyet, hiszen már több éve tart ez a világ.”* Mire én: *„Kiss úr, annak idején megmondtam önnek, hogy amíg én vezetem itt a közellátást, ha mezítláb kell is járnom, magamnak e kevésből nem veszek el jegyet”*.

Hasonló értelmű vallomást tett a kisasszony is, aki végig jelen volt.

Néhány apróság emlékeim morzsáiból.

A kihallgatások a déli ebédszünetig megállás nélkül tartottak, ebédszünet után ismét visszavezettek a fogházból. Mintha még nem kezdődött volna meg a kihallgatás, a folyosó ismét zsúfolt volt. Kik voltak ott, nem tudom, de azt igen, hogy este 6 óráig jöttek és jöttek az emberek. Vallomásuk oda konkludált, hogy *„Balla nem volt egy mézes mázos szavú, de nem volt goromba ember sem, röviden, velősen intézete a dolgokat, de egyet tudunk, kemény volt magához is, becsületes volt. És ha valami nem ütközött törvénybe, mindig kedvezően elintézte.”*

Este 6 órakor meglehetősen fáradtan hozzám fordult a bíró: *„Kívánja Ön még a kint lévők kihallgatását, mert akkor itt töltjük az éjszakát is.”*

Feleletem az volt: *„én eddig sem kívántam, ön tette ki hirdetését az újságba, így mindez akaratomon kívül történt és történik.”*

Kilépett a folyosóra és fülem hallatára közölte a még mindig szép számú és kihallgatásra várókkal: *„menjenek kérem nyugodtan haza, a már eddig kihallgatott tanúk vallomása beigazolta, hogy a doktor urat ártatlanul ítélték el. Visszamegyek Budapestre, ezt a tényt jelentem a kiküldő bírósági tanács elnökének. Felmentjük a doktor urat, hogy már a karácsonyi ünnepeket otthon, a családjával körében tölthesse el.”*

Visszatérve a szobába felém fordult: „azt hiszem, hallotta álláspontomat, és a várható eredményt.”

Jó éjszakát kívánt, kezet fogott a fogházőr pedig visszakísért cellámba.

Ott azzal a tudattal hajtottam álomra fejem, hogy a hátralévő időt már tényleg a kutrin ülve is kibírom.

Naiv feltételezés volt.

*

Néhány nap múlva közölték a pesti lapok, híre valami módon hozzám is eljutott, hogy a *„Boglutz tanács”* működését az illetékes miniszter felfüggesztette.

Én pedig tovább ücsörögtem a fogházban töltve második karácsonyomat is.

Hogy mi történt, azt hónapokkal a szabadulásom után tudtam meg, néhai *Dr. Márffy Józsa* barátomtól, aki korábban királyi ügyész volt.

Pesten az *Igazságügyi Minisztériumban dolgozott Berky* nevezetű bírósági végrehajtó leánya, aki a miniszternek *Dr. Riesz Istvánnak* volt a gépírónöje. Ő beszélt el Jósának, mint szem és fültanú, a következőket:

Ennél a *Riesznél* megjelent *Eröss János*, akkor talán a közellátási miniszteri tárcát betöltő városunk bitang fia – *lásd gyámhatósági ténykedésem, mikor nem engedtem elsikkasztani Klein néni unokájának amerikai dollárörökségét* – és közölte, hogy a *„Boglutz tanács”* **ismét megmutatja foga fehérlését, mert egy véreskezű tömeggyilkost akar most Nyíregyházán szabadon bocsátani. (Ez a tömeggyilkos én voltam.)**

A *Korompay* ügyét is ez a *Boglutz tanács* tárgyalta és őt korábban felmentette minden vád alól a tanács. *Károly* bácsi pont délben szabadult, amikor is köztudomású, hogy a nándorfehérvári győzelem emlékére harangoznak. Valaki, vagy valakik, „jóindulatúan” azt a hírt terjesztették, hogy *Korompayt* harangszóval fogadta a reakciós és klerikális Nyíregyháza. Így ezután az *Eröss fele hír* csak olaj volt a tűzre.

Riesz azonnal intézkedett a tanács felfüggesztésére, aktámat pedig magához kérte. Nekem meg szerencsém volt ismét hónapokkal tovább ülni. Majd, amikor személyesen megállapította, hogy még a vádban sem szerepel, sem *véreskezűség*, sem *tömeggyilkosság*, visszaadta az ügyet egy másik tanácsnak, akinek vezető bírója bizonyos *Téglás* nevezetű bíró volt.

Természetesen a hetek változatlan menetben peregtek.

Valamikor 1947 júniusának emlékezeteim szerint második felére tüzetett ki tárgyalásom azzal, hogy *„a vádlott elövezetendő.”*

Június derekán egy *Szüle* nevezetű felvidéki származású fogházőr kíséretében Pestre szállítottak.

Apróság!

Az őrszemélyzet közvetlen parancsnoka egy *Fedor* nevezetű, talán törzsőrmesteri rangot viselő fogházőr volt. Valamikor, mint házmester a Csaló közű és ma már lebontott Murányi villában lakott. Gyermekai játszótársaim voltak a *Murányi* gyerekekkel együtt. *Fedor* azonban szükségesnek látta, hogy megbilincseltesse és így kísértessen ki a kora délutáni órákban a vasútállomásra. Jellemző a felvidéki magyar őrre, hogy arra kért, ne menjünk a Zrínyi Ilona, majd a Széchenyi utcán, tehát a város közepén, mivel Ő szégyelli magát, de a parancsot végre kellett hajtania. Mondtam Szülének, hogy nem vagyok szégyellős fajta, különösen nem ebben az ügyben, de látva őszinte kérését, eleget tettem, így szinte kilopott a vasútállomásra a mellékutcákon (Kereszt utca, Gimnázium köz, Kiss Ernő utca).

Kinn az állomáson feleségem érthetően könnyes szemmel és Szüléné vártak, aki férjének tekintettel az akkori ellátási viszonyokra valami harapnivalót hozott. Szülénének első szava férjéhez: *nem szégyelled magad, egy ilyen urat így kikísérni?* Szüle mentegetőzött, de nekem is meg kellett értetni ezzel a derék asszonnyal, hogy férje nem tehetett mást. Amikor beszálltunk a vonatba, azonnal levette a bilincset kezemről és kimutatta a peronon álldogáló asszonyoknak.

Utazásunk, ami a reggeli órákig tartott ugyan, de összességében zavartalan volt. Az utasok túlnyomó többsége szánakozva nézett, sokan ennivalóval kínáltak, szóval magyar emberhez méltóan viselkedtek.

De még történt egy igen érdekes és soha nem felejthető dolog velem.

Amint Pesten lépek le a vonatról, a már kissé elnyűtt bricseszpantallóm a fenekén a varrásnál végigrepedt. Hiába, a két év egyfolytában történő hordása megviselte és csak ez az egy „nadrágom” volt. „*Semmi baj*” – mondta Szüle, – „*itt a közelben él egy kis húgom, ő varrónő, odamegyünk.*”

Sajnos nem tudtam meg az óta sem a nevét, sem a címét. Amikor az ötvenes években legelőször Pesten jártam, megpróbáltam megkeresni ezt a fiatal párt, de még azt sem tudtam, hogy a Keleti, vagy Nyugati pályaudvarra érkezünk annak idején, így minden ilyen irányú kísérletem már eleve kudarcra volt ítélve. Ráadásul a derék Szület az első seprés kisperte a fogházori állományból, így vele sem tudtam kapcsolatba lépni. Hogy is maradt volna ott, amikor igen tisztességes és jó magyar ember volt. Miért volt részéről ez a lázas keresés? Oka igen egyszerű. Valami olyan magyar emberséget tapasztaltam részükről, melyhez foghatóra az óta sem volt alkalmam itt rátalálni.

Arra emlékszem, hogy egy átlagosan nagy, szürke emeletes épülettömb udvari részében a földszinten laktak, a férfi valamelyik közeli illatszerboltban dolgozott, mint segéd. Amikor odaértünk és Szüle közölte jövetelünk közvetlen célját, a fiatalasszony adott egy átmeneti kabátot addigra, míg elszakadt nadrágomat megvarrta. Minden ellenkezésünk dacára reggelit készített, pedig szemmel láthatóan nem éltek valami nagy bőségben. Ahányszor ez a fiatalasszony rám nézett, szemei mindig könnyel teltek meg. Távozásunkkor azt mondta nagybátyjának, hogy ha itt kell éjszakáznunk – amire igen nagy volt a valószínűség – semmi esetre se vigyen a *Markó* fegyintézetbe, hanem hozzon hozzájuk. Kis szobakonyhás lakásukban el tudnak helyezni mindkettőnket. Amikor Szüle hivatkozott hivatali minőségére, és hogy ennek törvényes akadályja is van, hiszen elítélt vagyok, és még azt sem tudni, hogy mi lesz a ítélete a II. foknak, az asszony olyan haragos lett, hogy azt mondta Szülének, ha ezt nem teszi meg és tovább szenvedtet egy magyar embert, többet hozzájuk ne jöjjön.

Kénytelen voltam közbelépni és megmondani: az én érdekem is az, hogy ha ma nem végzünk, menjek be a Markóba éjszakára, mert biztosan tudom, hogy ellenségeim figyelnek, és csak mindannyiunk fejére kellemetlenséget hozok.

Igen nehezen tudtuk megnyugtatni ezt a kedves teremtet. Végül is békében elválva és megígérve, hogy amikor hazafelé indulunk, ismét felkeressük őket, még megtudta tőlem, hogy mi az, amire vágnék a holnapi ebédet illetően. Unszolására megmondtam, hogy szeretem a palacsintát, és azt bizony van vagy két éve, hogy nem ettem. Ezzel váltunk el.

NOT tárgyalás Budapest

Felmentünk a *Népbíróságok Országos Tanácsához*, a NOT-hoz.

Ez a régi Kúria épületében, szemben a Parlamenttel volt elhelyezve, ahová azután a Nemzeti Galéria költözött és tudomásom szerint ott volt egészen a Királyi Várba történő átköltöztetéséig. (Ma, azt hiszem, ebben a csodálatos szép épületben a Néprajzi Múzeum van.)

Szüle jelentkezett a megfelelő helyen, ahol *igazán nem várt hír fogadott: elveszett az aktám*, szőröstől – bőröstől. Sehol nincs. Ott tudtam meg, hogy már korábban az elnök kerestette, de akkor sem találták.

Ez az elnöki keresés egy kis magyarázatra szorul.

A NOT elnöke akkor *Dr. Major Ákos* volt, korábban hadbíró és *Major Tamásnak*, a színésznek testvére. *Major* feleségemnek, Irénnek színiiskolai évfolyamtársa, vagy abból az időből származó ismerőse volt. Amikor Ircsi májusban Pesten járt szüleinél, *Major Tamáson* keresztül tudtomon és akaratomon kívül elment *Major Ákoshoz* is, aki megígérte, hogy mint testvére volt kolléganőjének utána néz ügyemnek.

Hogy melyik *Major* volt a bitangabb, azt nem tudom eldönteni. Talán nehéz is volna. A lényegen ez azonban nem változtatott semmit.

Nincs akta, így nem lesz tárgyalás sem, mivel ügyirat nélkül ez elképzelhetetlen.

Feledtem említeni, hogy mielőtt a NOT-hoz elmentünk, felkerestük „ügyvédemet” vitéz *Kovács Miklóst*, aki akkor is még az Országos Földhitelintézetnél, mint jogtanácsos a Központban presideált. Ez ott a közelben volt, ha jól emlékszem a *Nádor utcában*. (Ma nem tudom, hogy hívják ezt az utcát.) Korábban már vagy öt ízben írtam Kovácsnak, de nem válaszolt. Látogatásom szemmel láthatólag nem igen örvendeztette meg. Igaz, hogy mindenfelől a nagyszámú bankalkalmazott semeinek pergő tüzeiben álltam, hiszen hosszú szakállam és a kísérő fogházőr mindenki számára világossá tette, hogy honnan jövök. Csodák csodája, *Kovács* tudott tárgyalásom időpontjáról, majd kérésemre a nála lévő ügyiratot, amit – mint megnevezett védő – a bíróságoktól kapott, átadta. Találkozásunk hideg és rövid volt. Megköszöntem szíves „fáradásait”. Ő valami olyasmit dadogott, hogy ebben a helyzetében nem tudott többet tenni, mire csak annyit feleltem, hogy miért nem írta ezt meg és akkor nem kellett volna 25 és fél hónapot várnom a II. fokú tárgyalásomra.

Majd kézfogás után azt hiszem mindkettőnk öröme, távoztam. Többet e földi életemben nem hallottunk egymásról. Bizonyára régen halott, hiszen a múlt század kilencvenes éveiben született.

E „vizit” után mentünk fel a NOT -hoz.

Ami ott történt, különösen méltó a megörökítésre.

Felejthetetlen barátom *Jakab Gyurka* sógorával, *Farkas Lajossal* már az épültben tartózkodtak, és amint az elkövetkezők igazolják, igen nagy segítségemre voltak.

Mozgásban volt az egész apparátus, ide-oda futkostak ész és értelem nélkül.

Ügyirat nincs, így tárgyalás sincs, nincs más teendő, mint az elítéltet visszavinni, s mivel közeledik a nyári szabadság ideje, ez pedig bírói szünetet jelent, tehát a következő tárgyalási időpont valamikor ősz körül várható.

És ha akkor sem lesz meg az ügyirat?

Akkor üljön a delikvens babérjain, teszem hozzá gúnyosan. Ez volt ám az ördögi terv! És melyik jóakaróm volt, aki ezt ilyen jól kifundálta? Csakhogy többek között van egy örökérvényű mondás: „*Man Proposes, God Disposes!*” Azaz: „*ember tervez, Isten végez!*”

Most is így történt.

Amint nem kis aggodalommal figyeljük a nagy sürgés – forgást, az egyik tárgyaló terem előtt álló, kissé borvirágos orrú, harcsabajuszú teremőr halkán megszólal: „*Egy tízesért elintézném az egészet!*” Mellette álltunk négyen: én a fogházörrel és Gyurka barátom a sógorával. „*Mit mond öreg?*” kérdezte Gyurka. Az öreg megismételte, most már nem az orra alatt, de hozzánk intézve. Mire Gyurka: „*kap öreg egy húszast!*”

Jakab Gyurka barátom egész életében mintaképét adta a hűséges, jó barátoknak. A „friend is need is a friend in deed”- így igaz. Példa erre Ó! Amikor elsősorban vívókarrierjének érdekében 1942-ben Pestre költözött, a Pénzügyminisztériumban nyert elhelyezést. Ott maradt a háború után is, lévén hadirokkant és ebből a minőségéből kifolyólag elmozdíthatatlan állásából. A Minisztérium adóellenőrzési csoportjánál dolgozott, de saját kérésére az általa adózás szempontjából ellenőrzendő területnek Dunántúlt kérte kijelölni, hogy elkerülje lokális ismerőskörének esetleges nehézségeit. Így a mi tájunkra csak évenként két ízben jött, amikor kérésére egyik itteni beosztott kollégával cserélt. Ez az én kedvemért történt, mert így és ilyenkor rendszerint tavasszal és ősszel néhány zavartalan órát tudtunk barátságunknak szentelni.

1947 nyarat írtunk, akkor még lényegesen nagyobb volt a forint vásárló ereje, mint napjainkban. Az öreg egy nagyot ugrott örömeiben és indulni készült. Gyurka pénzt adott a sógorának – Ő a háborúban szerzett rokkant lábával nehezebben mozgott – és mondta sógorának, ha valahova menni kell, „*taxival menj!*”

Izgatott várakozás után vagy egy jó félóra múlva megérkezett az öreg egykedvűen lépegetve, kezében az aktámmal.

A sógortól, Lajostól tudtuk meg a részleteket:

Taxiba ültek és peres ügyem előadójának lakására mentek. Az öreg ezt is tudta, úgy látszik nem az első eset volt ajtóóri működésében.

Csodálatos véletlen: a Téglás tanács, ha jól emlékszem hat tagja közül ez a „bíró” volt egyedül zsidó!

Lajos mellette állt, így mindent jól hallott. Csengetésre megjelent a bíró, kinek az öreg nagy hangon előadta: „*óriási baj van bíró úr, messziről felhozták az elítéltet, és most úgy*

néz ki, nem lesz tárgyalás, vissza kell vinni, kicsoda költség a kincstárnak, mert nincs akta. „Véletlenül” nem hozta el bíró úr?”

A bíró elővette aktatáskáját, és ím lássunk csodát: „véletlenül” ott volt az aktám. Elsápadt és dadogva mentegetni kezdte magát. De az öreg elemében volt, úgy látszik, fűtötte a húszas és a benne rejlő féldecik. „*Reggel 8 órára legyen a bíróságon bíró úr!*”- rendelkezett,- *mert ezt az ügyet soron kívül le kell tárgyalni, így rendelte el az elnök úr* (itt Majorra célozott), majd sietve eljöttek, miközben rákacsintott Lajos barátunkra: *tudtam én, hol kell keresni!*

A folytatását már magam is végig hallgathattam.

A teremőr bement a tárgyaló Téglás tanácshoz és mivel nyitva hagyta az ajtót, végig hallottam, talán inkább végig élveztem a történetet.

„Itt az akta, azt üzeni az előadó bíró úr, hogy holnap reggel 8 órára itt lesz, tessenek feljönni korábban – a tárgyalások 9 órakor kezdődtek – hogy ezt az ügyet letárgyalhassák, nehogy a Kincstárnak külön kiadása legyen. Határozatban mondatott ki! „

Az öreg mosolyogva kijött, és mint megszolgált jutalmát vette át Gyurkától a húszast!

Így is lehet egy ügyet elintézni....

Miután szerencsésen megkerült az ügyiratom, azt nagy diadallal bevitték az elnökhöz, majd az ügyészhez. Nevére nem emlékszem, csak azt tudtam meg tőle, hogy vagy Nagykanizsán született, vagy egy ideig ott szolgált. Ez is kegyelmi ajándék volt részemre az Istentől, mert így különösen érdekelt Nagykanizsa helyettes polgármesterének ügye.

Nemsokára maga elé vezetett. Sovány, magas, kopasz ember volt, talán valamivel idősebb nálam. Itt, ahogy tallózom emlékezetem mezején, némi kiegészítésre szorul elbeszélésem. Ugyanis eszembe jutott, hogy már korábban is maga elé vezetett. Tüzetesen kikérdezte ügyemet, majd amikor elbeszélésemet befejeztem, hitetlenkedve megjegyezte: „*az lehetetlen dolog, hogy ezért ül Ön, hiszen a felhozott vádbeli cselekmények még internálásra sem nyújtanak jogalapot!*” Mosolyogva mondtam: ha nem hisz nekem, legalább a fogházőr jelenlétének higgyen, ami nyilvánvalóan igazolja, hogy letartóztatott vagyok. Nyomban válaszolta, e tényt el kell fogadnia, csak abban kételkedik, hogy más nincs az ítéletben. „*Figyelemmel az akta eltűnésére, nem fogom visszaengedni Nyíregyházára, ha kell az állam költségén, hetekig itt tartom, amíg az akta elő nem került, mert itt valami büzlik az eljárás körül.*”

Így azután, amikor aktám megkerült, majd azt áttanulmányozta, ismét hivatott és azzal kezdte mondókáját, hogy Önt igazolta az ügyirat, de ezért lehetetlen volt Önt 25 és fél hónapon keresztül fogva tartani. Itt valaminek a háttérben lennie kell!

„Helyes úton jár ügyész úr, ismertettem családi körülményeimet, azt a tény, hogy csak egyedül én maradtam Magyarország területén, így bizonyos körök rajtam kívánják a port elverni.” – mondtam.

„Ennek nem fogok segédkezet nyújtani, vegye tudomásul, hogy a tárgyaláson a vádat elejtem, és indítványozni fogom, hogy fizessen az igazságügyi kincstár önnek kártérítést a fogva tartásért” – így Ő.

Igen ám, de akkor már két szomorú példa volt előttem.

Korompay Károly bácsi, akit felmentettek, majd talán öt hónap múlva új vádakkal ismét ült. Ismét felmentették, szabadulása után néhány hónappal harmadszor és új váddal elfogták, majd a debreceni Népbíróság mentette fel.

És talán csak azért szabadult a negyedik lefogástól, mert elköltözött Nyíregyházáról. A személyes bosszú, a viszonyok adta lehetőségek csábítása igen nagyúr, pláne egy olyan határszéli helyen, mint Nyíregyháza. A hatalma teljes birtokában lévő *Dr. Moskovics* minden bitangásra képes és hajlamos volt.

A másik példa *Muzsai Feri bácsi ezredes*, a Kárpát vonal egyik védőhadosztályának parancsnoka volt. Őt – olvastam az ítéletet – előbb az itteni népbíróság elé állították, majd az megállapítva illetéktelenségét, ügyét áttették a debreceni Katonai Bírósághoz. A Katonai Bíróság olyan indoklással mentette fel Feri bácsit 1945 decemberében, hogy ahogy eljárt, és amit tett, minden katonának kötelessége volt. Majd egy bitang trombitásának feljelentése alapján elkerülve a katonai bíróságot, ahol úgy látszik, mégis bírók ültek és nem bitangok, 15 évre ítélték el, amit szegény Feri bácsi utolsó napig kitöltött! Hogy onnan kiszabadulva, mint egyik rokonának szívbetege Balatonfüreden, az utcán essen össze és haljon meg.

Ez a két példa lebegett szemeim előtt, amikor azt mondtam az ügyészek: „*ha jól akar tenni nekem, csak ezt ne tegye! Mert nincs más lehetőségem, mint Nyíregyházára visszatérni, mert ott van fedél a fejem felett! És ha felmentéssel megyek haza, ez olaj lesz a tűzre és új vádakkal ismét ülni fogok! És mire ide Önök elé kerülök, megint elmúlik vagy két év! Márpedig úgy érzem, hogy a csücsülésből is elegendem van. Ítéljenek el – hozzattem, hogy ne vegye zokon, de teljesen hidegen hagy, hogy mi a véleménye rólam ezeknek a bíróságoknak – de egy nappal se többre, mint amit kitöltöttem. Erről tájékoztassa a bíróságot, annak egyik tagja kivételével.*”

Megértette, hogy kiről beszélek.

Erre megisméltódott a nyíregyházi ügyészi jelenet: *jó, jó, de mi alapon ítéljük el?* Válaszom az volt, hogy mivel az utolsó szó jogán én beszélek, ott olyanokat fogok mondani, ami alapot nyújt majd elítélésemre.

Így is történt, mint ahogy az majd kitűnik az elmondottakból.

De még tárgyalásomig hátra volt egy éjszaka, amit a Markóban kellett eltöltenem. Legalább azt is megismertem belülről.

Szüle átkísért és átadott a szolgálatvezetőnek azzal, hogy reggel értem jön. A szolgálatvezető ismerős volt. Tudni kell ehhez azt, hogy a város kezelésében lévő ügynevezett *Burger alapítvány pazonyi birtokát* mindig az Igazságügyi Kincstár bérelte, ahol többnyire a jogerősen elítélt fiatalok dolgoztak a mezőgazdaságban.

Ez az ügy a város Szociálpolitikai ügyosztályához tartozott, ahol több ízben dolgoztam Polinszky barátom kisegítőjeként, de vagy másfélszer keresztül önállóan is vezettem. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ebből az alapítványból befolyó jövedelem fedezte például a Szeréna lakban évről évre lebonyolításra kerülő proletár gyerekek üdültetését.)

Nos, ez a most Pesten szolgáló fogházör, mivel évekig vezetője volt ennek a gazdaságnak, gyakran jött a szerződésekkel, vagy a birtokkal kapcsolatos ügyekkel hozzám is.

Megismert, és fejcsoválva vette tudomásul, hogy én is lakója leszek intézményének. Mivel másnapra már tárgyalásra voltam kitérve, így egy átmenő cellába irányítottak. Általában nagy feltűnést keltem, úgy, hogy még e cellában is számtalan látogatóm volt. Miért?

Akkor még az ügynevezett háborús főbűnösök (*Sztójay, Imrédy, Bárdossy, Szálasi stb.*) mielőtt az ítéletet ezeken a magyarokon végrehajtotta az önkény, „csak” 5-10 hónapokat ültek. *De olyan valaki, aki már több mint két évet, tehát a „felszabadulástól” ül, ritka volt, mint az a bizonyos fehér holló.* No, e mellett még annak a híre is elterjedt, hogy az óta növeszti szakállát! Ami kis igazítással igaz is volt, mert elítélésemről, tehát 1945 decemberétől növesztettem szakállamat.

Maga a cella lakói is érdekes emberek voltak. Amikor beléptem e társas cellába, voltunk ott vagy tizenketten, de csak egy páran maradtak meg emlékezetemben.

Akikre emlékszem: *Dr. Sándor belügyminiszteri tanácsos*, ismert nótaszerző, *Zsedényi vezérkari alezredes* a pécsi hadtest vezérkari főnöke, de a legérdekesebb egy talán *Vilmos keresztnevű*, akkor olyan jó hatvanas éveiben járó, szemmel láthatóan *fizikai munkát végző ember volt.*

Mint frissen érkezett cellatárs sorba mentem bemutatkozni.

Dr. Sándor, aki igen jó kedélyű tréfás ember volt még ott is, figyelmeztetett, nem jól kezdtem a sort, mert legelőször a parancsnoknál kellett volna kezdeni, aki ez a bizonyos *Vilmos* bácsi volt. Láttam, hogy valami alapja van ennek a tréfás hangon adott tanácsnak, mert mindenki nevetett. Még ez a bizonyos *Vilmos bácsi* is, miközben tréfás hangon szólt *Sándorhoz:* „*csak figurázik velem a tanácsos úr!*”

Amint megtörtént az ismerkedés, ismét *Sándoré* volt a szó. Azt tanácsolta, kérdezzem meg már a *Vilmos* bácsitól, mennyi időt töltött rácsok mögött?

Megtudtam: a *Horthy* rendszer börtöneinek lakójaként 12 évet.

„*Ilyen múlt után Önnek legalábbis miniszternek kellene lennie ebben a mai világban!*” – szaladt ki önkéntelenül a számon.

Mire Ő:

„*Bizony, meglehet! Már csak azért is, mert mindössze annyit mondtam egy gyűlésen, hogy elvégre ez mégis Magyarország, tehát a zsidókon kívül a magyaroknak is kellene, hogy szava legyen. Erre ezután újból itt a rácsok mögött találtam magam!*”

További sorsát nem ismerem, mert a következő reggel elmentem a tárgyalásomra, azután pedig már csak a kis motyómért és egy kézfogas erejéig látogattam fel a cellába. Viszont rendkívül jellemző ez a kis epizód világunkra. És ez az akkor jellemző adottság mit sem változott négy évtized múltán sem!

Másnap felvezettek tárgyalásomra.

Még reggel 8 órakor néptelen volt az épület, hiszen mindig 9 órakor kezdődtek a tárgyalások. Csak *Gyurka* barátom és *Lajos* sógora sétálgattak a folyosón, majd bejöttek a tárgyalásomra is.

Amint bevonult a bíróság, élén *Téglás* vezető bíróval, amikor reám néztek, az egy előadómón kívül, valamennyiük pillantásukban volt valami velem érző. Csak én láttam így? Lehet, de ez a benyomásom a mai napig megmaradt.

Zsidó előadóm röviden ismertette az első fokú ítéletet, de alig-alig emlékezett meg az elrendelt kiegészítő helyszíni kihallgatások engem igazoló vallomásairól. Aki nem ismerte az ügyet, nem is szerzett arról tudomást. Majd az elnök hozzám intézte kérdését, hogy az utolsó szó jogán van-e valami mondanivalóm. Világos volt ebből is előttem, hogy a vádat képviselő ügyész eleget tett kérésemnek és a bíróság tagjait egy kivételével megfelelően tájékoztatta. Mondandómat rövidre fogtam:

„...*ha újra lehetne kezdenem, újra csak ezen az úton járnék, mivel úgy egyénileg, mint magyarságom szempontjából ezt az utat tartom az egyedül helyesnek és járhatónak...*”

Rövid voltam, de alapot adtam elítélésemnek.

Elvonult a bíróság, majd néhány perc múlva visszatérve hirdette is már ítéletemet: mivel megátalkodottságáról tett itt is bizonyosságot az utolsó szó jogán elmondottainak tanúsága szerint, a bíróság bűnösnek találja, és ezért kétévi fogházbüntetésre ítéli.

És itt következett el azt hiszem a magyar törvénykezésben egyedül álló formula: mivel már 25 és fél hónapot töltött fogházban, így büntetését kitöltöttnek veszi a bíróság és elrendeli azonnali szabadon bocsátását!

Az ítéletet hirdető elnök a mellettem álló *Szüle* fogházörömhöz fordult: „*éerti, kérem? A doktor urat azonnal szabadlábra helyeztük!*” Szórol szóra így. *Szüle vigyázz*-ba vágta magát és „*igenis elnök úrral,*” felelt.

Meghajtottam magam és kiléptem a teremből.

A folyosón *Szüle* egy nagyot tisztelgett: „*doktor úr, este ekkor és ekkor indul a vonatunk, az állomáson találkozni fogunk*”. *Gyurka* barátom azonban beavatkozott és jelezte: előbb némi kis áldomás következik, együtt! Ez nem volt azért ilyen egyszerű.

Amikor ugyanis visszamentünk a *Markóba*, ott egy másik vezető ült, aki – hiába jelentette a tényeket *Szüle* – azt mondta, amíg írásban nem kap utasítást, a letartóztatott visszamegy a cellába, és ott várja meg a továbbiakat.

De úgy látszik Isten megelégtelte a börtöni ülésemet.

Szinte mintegy filmrendezői utasításra belépett az irodába, az a magasabb rangú fogházör, akiről már megemlékeztem, mint itteni ismerősömről. Meghallván miről van szó, azt mondta az alacsonyabb rangú fogházörnek: „*te nem ismered ezt az urat, de én igen. Menjen csak el békével.*” Így azután néhány perc múlva kiléptem a *Markóból*, úgy is írhatom, mint szabad ember. Már amilyen szabadságról Magyarországon lehetett és lehet szó!

Ahogy visszaemlékszem a Lánchíd budai hídfője körül volt valami kávéház. *Gyurka* vendéglátásából valamit ott falatoztunk, ittunk, majd megbeszéltük a továbbiakat *Szülével*. *Ami megint melegítően kedves emlék:*

Arra kért *Szüle*, úgy intézzem elutazásunkat, hogy a vonat indulása előtt el tudjunk menni ahhoz a rokonához, aki a nadrágomat megvarrta, mivel az egész náluk töltött éjszakán a fiatal pár őt szidta, hogy nem hozzájuk, hanem a *Markóba* vitt engem. Ebben megállapodtunk és megbeszéltük délutáni találkozásunkat a pályaudvaron, hogy onnan még időnk legyen a közelben lakó rokonokhoz is elmenni.

Gyurival még valami hideget fogyasztottunk, majd kellő időben elindultunk a pályaudvar felé. Már ott várt *Szüle*. *Gyuritól* melegen búcsút vettem, megköszönve mindent neki, az igaz barátnak! Aki jóban-rosszban kitartott mellettem, egészen élete végéig. Nem sok ilyen barátom maradt, egykezemen össze tudom számolni úgy, hogy maradnak még ujjaimból parlagon.

Elmentünk *Szülével* a fiatalokhoz.

Ez az emberpár még mindig megérdemel néhány meleg sort visszaemlékezésemben. Minden rábeszélő képességemre szükség volt, hogy az asszonyt meggyőzzem, hogy mindannyiunk számára az volt a legjobb eljárás, hogy én a *Markóban* aludjak. És talán mindannyiunknak baja származott volna abból, ha az éjszakát Náluk töltöm. Hiszen akkor még nem jogerősen, de elítelt voltam, tehát annak altatását egy magán lakásban azt hiszem a világ minden büntetőbírósága joggal, kifogásolhatná. Sőt megtorlással élhetne a kíséreléssel szemben.

Egy felejthetetlen epizóddal végződött ez a soha többé fel nem található ismeretség.

Sült a palacsinta, egy párat el is fogyasztottunk belőle, de közeledvén a vonatindulás ideje, elköszöntünk felejthetetlen házigazdáinktól. Siettünk ki a vonathoz, ahol ismét feltűnést keltve elhelyezkedtünk egy fapados fülkében. Nem sok idő hiányzott az induláshoz – akkor már valamivel rendesebben közlekedtek a vonatok – csak arra leszünk figyelmesek, hogy *Szüle* nevét kiabálja valaki. Kinézünk az ablakon, hát a fiatalasszony, úgy, ahogy otthon volt, pongyolában fut a vonat mentén végig, kiáltozza a nevet, kezében egy kis csomag, amelyben palacsinták sorjázta.

Ha él, életében, ha halott, haló poraiban áldja meg az Isten ezért a meleg, magyar szívéért! (Nem sokkal szabadulásom után Szülét elbocsátották és elköltözött Nyíregyházáról. Egy másik volt fogházöröm Dóba János gyakran megfordult nálunk, tőle azt hallottam, hogy nem sokkal azután, lehet, hogy az elbocsátás feletti bánatában, meghalt. Isten nyugtassa békében!)

Szabadon

Hazatérve, természetesen a fogházba kellett bevonulnom, hiszen még papír nem volt a kezünkbe, mert azt postán küldték. Így azután valamikor a délelőtt folyamán ismét cellámba tértem vissza, de már tulajdonképpen nem voltam fogoly. A cella ajtó nyitva volt éjjelre is. Látogattam társaimat, elbeszélgetve, megbízásokat, leveleket kikézésítésre átvéve, és búcsúzkodásra. Valamikor éjjel körül, talán mondanom sem kell, hogy nem sokat aludtam azon az éjjelen sem, beszólt az ügyeletes őr, hogy megérkezett a távirati utasítás.

Reggel kis csomaggal lementem az irodába, ahol Szoboszlai Papp Imre tartózkodott Tóth László fogházfelügyelő társaságában. Kissé megijedtem, amikor Imre, hivatalos hangon közölte, hogy felsőbb parancsra még nem engedhetnek el. Ijedségem nem volt alaptalan. Az volt ugyanis sokszor a gyakorlat, hogy ha a kitöltött büntetést a rendőrség politikai osztálya nem találta elégnek, a szabadulást várták a kapuban, letartóztatták, és internálótáborba vitték. Annak pedig korlátlan visszatartási joga volt. Tehát, lehet, hogy a szerencsétlen „szabaduló” még rosszabb helyzetbe került.

Rövid ideig erre gondoltam, de láttam az arcokon, hogy nem részvét, de inkább mosolyféle dereng.

Így leültem és vártam.

Nem kellett soká várnom, mosolygós, könnyes szemmel feleségem érkezett, aki előbb bennjárt és megkérte az illetékeseket visszatartásomra, mivel a szomszédos katolikus Templomba ment el egy kis hálaimára. Ő volt tehát a felsőbb hatalom.

Elköszönve, két-három héttel megtévezve a két évet, kiléptem a fogház Bujtos utcai kapuján. Ami akkor bennem volt, leírni nem tudom. Kevés lenne a papír meg a toll.

Ballagtunk karonfogva végig a Körte, majd Kossuth utcán a Sóstói úti szülői házig! Ismerősökre csak egyre emlékszem. Ott, ahol ma a Stadion áll, szembe jött egy szekéren az a Weisz Varga Imre, akinek annyi sok kedvességét tapasztaltam meg az elmúlt évek során is. (Íme itt is egy bizonyosság arra, hogy nem tartom magam antiszemitának, hisz zsidó ember is lehet igaz, síríg tartó barát.)

Lehet, hogy személyesen akart üdvözölni, de hideg kalapemelésem – mert kalap volt a fejemen, csak azt nem tudom, hogy honnan – visszaültette a taligájába.

Miért köszöntöttem kissé elutasítóan?

Mi Imrével a vívótermen keresztül meleg sportbarátságban voltunk.

Felette rosszul esett, amikor az jutott tudomásomra, hogy állítólag 1945-ben azt a kijelentést tette, hogy az első villanyfára kellett volna felkötni engem, mintsem, hogy beszélni engedjenek. Ezt annak idején Vrabely Bandi ugyancsak ismerősünk beszélte el Gyurka barátomnak azzal, hogy ezt meg is kérdezte Imrétől, aki azt felelte, hogy volt barátság, de ma már nincs. Bandi is, Gyurka is halott. Valami igaz nyilván volt benne, mert Weisz Imre kivándorlásának előestéjén, a postán megállított, mert: „nem akarja úgy elhagyni Nyíregyházát, hogy kezet ne fogjunk.” Rögtön azzal kezdte, hogy „aljas hazugság volt, amit róla beszéltek nekem”.

Úgy vélem, hogy az első, ködös és bosszútól fűtött időkben tehetett valami meggondolatlan kijelentést, amit később nagyon megbánt. Az tény, hogy szabadulásom előtt szeretetsomagot küldött feleségemnek, sőt egy másik vívótársunk Huszár László örnagy igazolási ügyében is igen kedvező vallomást tett Imre – amiért fajtestvérei szidalommal illették, hiszen a nagy többség felfogása az volt, hogy nem számít mi az igazság, a lényeg egy: vádolni, vádolni és vádolni, ez az egyedüli helyes

út! Vallották nagy, sőt elsőprő többségükben – azt igazolja, hogy igazából soha nem szűnt meg az lenni, akinek megismertem. Ma már nem érdekes e kérdés, az idő jóval túl haladta. Ha tett is valami hasonló kijelentést Imre, ezerszeresen jóvátette azt későbbi magatartásával. Ne vegye az Isten bűnéül. Nem szűnök meg hálás szívvel gondolni mindig Rá, és elcsendesedésem idején naponként imádkozom érte!

Bezárult mögöttem a börtönajtó és talán ma már azt mondhatom véglegesen.

Mert az igaz, hogy a mögöttem lévő majdnem negyven esztendő alatt erre sor nem került, de egy olyan világba jutottam ki, amely ennek lehetőségét talán senkivel szemben nem zárja ki. Hiszen nem sokkal szabadulásom után kezdődött el az a bizonyos „csengőfrászos” világ, melyre oly sokan emlékeznek e kort megéltők közül. Azt hiszem, nem túlzok akkor, ha azt mondom, hogy nem volt Magyarországon akkortájt élő mondjuk tizenhat és a matuzsálemi kort élők között olyan rendű és rangú ember, – tartozzon bár nemre, fajra tekintet nélkül akár az uralkodó réteghez is – akinek feje fölött Damoklész kardjaként, ott ne lógott volna a bebörtönzés veszélye. El lehet képzelni, hogy ilyen viszonyok között egy olyan börtönviselt ember, mint én, aki már ebből a mívoltából is kifolyólag szögesen szemben állt a fennálló, és oroszok hozta társadalmi renddel – ez talán kissé túlzott meghatározás, inkább társadalmi rendtelenséget kellett volna írnom – ezt a testi, lelki terhelést még fokozottabb mértékben kellett, hogy érezze. De talán ezekről a kérdésekről kissé később, ha engedi a Mindenható, és kellő erővel fogok még rendelkezni a történések hű és szomorú tényeknek megfelelő leírásához.

*

Visszagondolva fogházi életemre még két dolog jut eszembe, amit érdekesnek tartok írásban is rögzíteni.

Nincs kizárva itt sem az, hogy korábban már írtam erről, vagy legalább is céloztam rá, de mint már gyakran említettem, naplót írok, minden segítség nélküli visszaemlékezést, amikor is kizárólag memóriámra vagyok utalva. Hozzátehetem még ehhez azt is, hogy sokszor adódik olyan alkalom, hogy valakivel régi ismerőseim közül elbeszélgetek a múltból, amikor szinte törvényszerűen szóba kerül ezeknek az időknek emlegetése is. Ez még fokozhatja az ismétlések veszélyét. No, de amint már többször leírtam, elsősorban a magam szórakozását keresem ezekben a rögzített sorokban, így legalább jól „kibeszélgetem” magam anélkül, hogy bárkit is feleslegesen terhelnék mondandómmal.

Mindkét történetem szorosan függ össze a már említett *Bodonyi Schweitzer Márton* volt királyi, majd népi ügyésszel, akinek magatartása, mint az emberi ocsmányság kimagasló példája él bennem. Él-e még e jellemtelen alak, és kellett-e már felelnie a senki által el nem kerülendő örök Bíró előtt, nem tudom. Azt sem tudom, hogy számára elegendő lesz-e vagy volt-e a krisztusi áldozat. Ha igen, úgy nyilván azért a kisleányért is, aki, amint

egyik ismerősetől hallottam (Szuhay ügyvéd) nyugtalan éjszakai sorozatában könyörgött apjának, hogy más úton járjon.

Amint *Szuhay* barátom beszélt, *Bodonyi* azt állította neki, hogy a *Mindszenty* bíboros elleni perben is ő lett volna a vádló ügyész, de otthonának békeessége iránti törekvése térítette el ettől a feladat elvállalásától, melynek eredményeként állítólag kirúgták a népügyészségről. Már igen régen, valahol a kezembe került egy vadászlap, már ennek az időnek vadászújsága, talán akkor is már Nimródnek hívták ezt az újságot, melyben egy cikk volt *Bodonyi Márton* névaláírással. Nem olvastam el, de mint foglalkozása a szerzőnek vállalati jogtanácsos volt. Így lehetséges, hogy valamiért valóban kikerült az ügyészség kötelékéből.

Még 1945 nyarán egyik sétánk alkalmával megkeresett egyik fogolytársam – ha jól emlékszem Porcsalmára való földműves volt – aki, mint továbbszolgált szakaszvezető szolgált a magyar hadseregben és akkor, mint „kegyetlen” keretlegény volt letartóztatásban. Elmondta és akkori ítéletét is megmutatta, amely szerint valamikor 1943-ban a kassai hadbíró elítélte fogházbüntetésre, mert a keze alatt szolgáló zsidó szakaszvezetőkkel túl enyhén bánt. A vádat a kassai hadbíró előtt *Schweitzer Márton* honvéd ügyész képviselte! Vádbeszédében alaposan leszedte erről az emberről a keresztvizet, nem fukarkodva olyan jelzőkkel, mint zsidóbérenc, bitang magyar stb.

Most pedig, alig két év elteltével, már az első kihallgatása során szinte nyomdafestéket alig tűrő módon beszélt vele a kihallgatást fogantató *Bodonyi Schweitzer* ügyész. Mit tegyen, kérte tanácsomat.

Mondtam neki, hogy erről a birtokában lévő kassai ítéletről még a kirendelt védőjének se tegyen említést, hanem azt a tárgyalására vigye magával. És mikor az utolsó szó jogán megkérdezi a tárgyalást vezető bíró, hogy van-e valami mondanivalója, a saját egyszerű szavaival mondja el ott a bíróság színe előtt, hogy most már maga sem tudja, hogy tulajdonképpen milyen ember is ő. És kérje meg a bíróságot, hogy erről a kérdéssel világosítsa fel. Mert – hangozzon el az elbeszélés – ekkor és ekkor Kassán elítéltek, mint a zsidókkal jól bánó zsidóbérenc, hitvány magyart, és akkor és ott a vádat képviselő *Schweitzer ügyész* őt lehordta mindennek. Most pedig azzal vádolják, hogy kegyetlenkedett a munkaszolgálatosokkal, s ezt mondja a jelenlévő ügyész úr is. S miközben ezeket mondja, ballagjon az elnökhöz és adja át az elsőfokú kassai ítéletét. Őrizze meg komolyságát, még véletlenül se nézzen *Bodonyira*, nehogy ezzel elárulja, hogy tudja, e két személy egy és ugyanaz.

Így történt minden.

Amint a tárgyalásról felmentéssel visszaérkező porcsalmi paraszt és az őt kísérő fogházőr elmondta, óriási nevetés közepette. A tárgyalás alatt *Bodonyi* feje centiről centire süllyedt asztala alá, miközben a teremben, de a bíróság tagja között is élénk derűség volt tapasztalható.

A másik történetemben már az Isten és a Biblia szava érvényesült a maguk teljes valóságában.

Amikor rokonai révén felfelé buktatva visszakerült *Bodonyi*, úgy is mint ügyészségi és népügyészi elnök, első dolga volt végigvizitálni a fogházat, hogy meggyőződjön a foglyok ízlése szerinti elhelyezéséről. Így nem találta alkalmasnak azt, hogy többed magammal, közöttük a másodsor visszahozott *Korompay Károly* bácsival voltam egy cellában (amikor harmadszor is letartóztatták, már Debrecenbe vitték, mert időközben itt megszűnt ez a népbíró). Ezt *Bodonyi* elviselhetetlennek tartotta. Ugyanakkor egy magányos cellában ült egy *Menyhárt László* nevű Büdszentmihályra (ma Tiszavasvári) való parasztember, aki mint katona olyan alakulatnál szolgált, akik őrszolgálatot teljesítettek valamelyik német koncentrációs táborban. Nem tudom, hogy milyen alakulat volt ez, de az sem kizárt dolog, hogy ez a *Menyhárt* sváb származású volt és így német SS alakulatba került szolgálati beosztásba.

Ez a fogolytársunk azért volt egyedül egy cellában, mert egyik éjszaka meg akarta ölni a vele bezárt fogolytársát. *Megjelent Bodonyi és elrendelte, hogy engem ezzel a Menyhárttal kell egy cellába tenni.* Mivel a nagy átrendezések idején a cellajátók nyitva voltak, végighallgattam a folyosón zajló beszélgetéseket.

Egy Nagy nevezetű fogházőr, aki jelentette *Bodonyinak*, – mivel kulcsosi szolgálatot teljesített – mi történt ezzel a *Menyhárttal*, amiért a fogházfelügyelő egyedül hagyta egy cellában. Mire *Bodonyi*: „ez jó lesz *Ballának*, oda kell áthelyezni.”

Így kerültem össze egy cellába ezzel a *Menyhárt Lacival*, akinél talán kedvesebb cellatársam nem volt. Amint egyik alkalommal a folyosó másik oldalán kinn álló *Thuránszky Pali* bácsi, volt szabolcsi főispán megjegyezte *Kölcsey Pista* bácsinak: „no nézd, ennek a *Pistának* a cellában inasa van.” Mert *Laci* arról hallani sem akart, hogy akár a cella felmosásában, akár a kutrizásban részt vegyek. De még azokat az inkább rongyoknak nevezhető fehérnemű darabjaimat is naponta, és pedig az akkor ritkaságszámba vehető házi szappannal kimosta és megszáritotta. E tisztaságából eredt, hogy egyik este nekítámadt cellatársának, aki azzal passziózott, hogy a *Laci* által naponta felmosott cella padlóját összeköpködjé. E pimasz magatartás váltotta ki *Laciból*, aki igen ideges alaptermészetű valaki volt, a tettelegességet társával szemben.

„Aki az Istent szereti, annak minden javára van! Írja a biblia. Íme az írott szöveg valós tartalma az életben!”

Még valamit el kell mondanom ezzel a Menyhárt Lacival kapcsolatban. Gyomorgyenge ember volt, aki nem bírta a fogházi kotyvalékot, így hetente, sőt olykor havonta is hideg kosztra volt utalva, amit hozzátartozói hoztak be Büdszentmihályról. Én ezekről a hozzátartozókról semmit sem tudtam.

Amikor összekerültünk és láttam, hogy meleg ételt nem eszik, mivel nekem naponta hozta áldott emlékü feleségem a kosztot, akár milyen szerény is volt az, de jó kezekben készülő házas koszt volt. Minden tiltakozása ellenére keményen ráparancsoltam *Lacira*, hogy tessék leülni az asztalhoz, és segítsen elfogyasztani ebédemet. Így is történt.

A vidéken lakók, ha jól emlékszem, kéthetenként kaphattak kívülről kosztot.

Elkövetkezett e forduló és beállítottak *Laci* hozzátartozói az akkori világban talán alig

fellelhető kulináris finomságokkal. Kisült az is, hogy testvérbátyja annak idején a Korniss nagybirtokosnál volt főszakács. Amiket beadtak, azok a hideg konyhaművészetnek csodái voltak. Oldalas szalonnák, házi kolbászok, finom sütemények, remek házikenyér, stb. stb., ami szemnek szájnak ingere. Sőt, mivel esti beszélgetéseink során megtudta Laci, milyen süteményeket kedvelek, azokat testvérénél meg is rendelte. Amikor azt mondtam, hogy igen szerény ebédem megosztását szorgalmaztam, én ezt nem tudtam, és így nem vagyunk egy súlycsoportban, kedves szigorral rám szólt. *„Ilyen nincs, közös az is, közös ez is.* Így egészen szabadulásomig részem volt – hogy úgy mondjam – békebeli ellátásban.

Haza érve elkezdtem „szabad” életemet, már amennyire itt hazánkban az 1945. év áprilisával elkezdődő életet mind a mai napig szabadnak lehet nevezni.

Anyámék már május elsejétől kinn laktak a *Sóstói úti villában*. Valamelyest konszolidálódtak a viszonyok, és már laktak a környező villákban is. A kiköltözésben nagyon igaza volt *Hubay Balázsnak*, aki tanácsolta: *„ha most nem foglalják el Anyámék a villát, hanem bérbé adjuk, a kiadásra kerülő rendeletek tendenciáját látva, oda vissza magukat, mint tulajdonosokat nem fogom tudni helyezni. Meg bírósági körökből a híreim szerint Pista ezen a nyáron haza kerül. Így is történt”.*

